

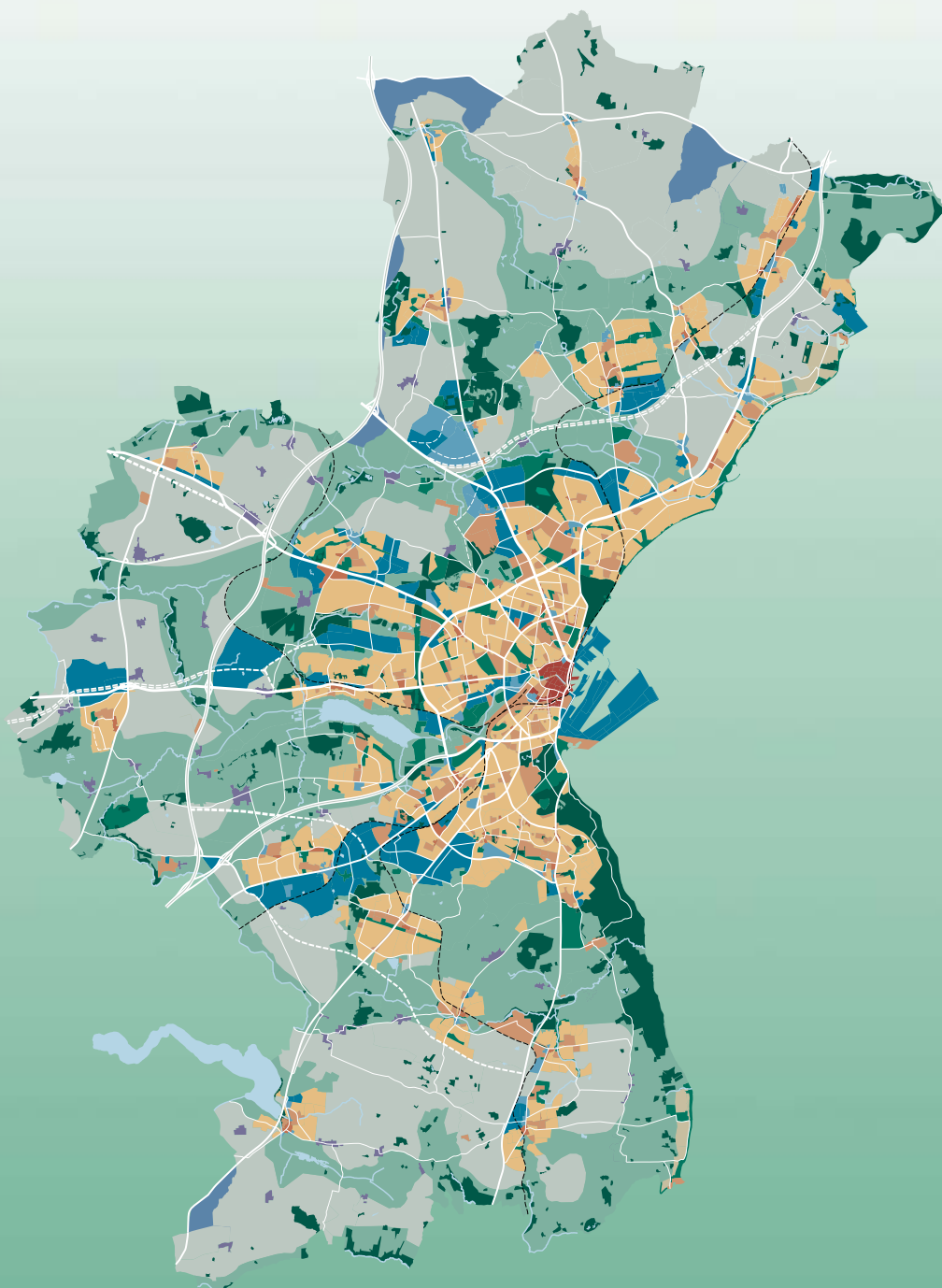
Skov & Landskab

By- og Landsplanserien
Nr. 12 • 2001

Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner II

– om bæredygtige mål i kommuneplanlægningen

Henrik Hvidtfeldt og Lone Kørnøv

Rapportens titel

Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner II - om bæredygtige mål i kommuneplanlægningen

Forfattere

Henrik Hvidtfeldt og Lone Kørnøv

Udgiver

Skov & Landskab (FSL)

Serietitel, nr.

By- og Landsplanserien nr. 12-2001

Ansvarshavende redaktør

Niels Elers Koch

Dtp

Karin Kristensen

Bedes citeret

Henrik Hvidtfeldt og Lone Kørnøv (2001): Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner II - om bæredygtige mål i kommuneplanlægningen. By- og Landsplanserien nr. 12, *Skov & Landskab (FSL)*, Hørsholm, 2001. 126 s. ill.

ISBN

87-7903-121-8

ISSN

1397-5331

Tryk

Kandrups Bogtrykkeri, 2100 København Ø

Oplag

500 eks.

Pris

250 kr. inkl. moms

Forsideillustration

Kommuneplan 2001, Århus Kommune

Gengivelse er tilladt med tydelig kildeangivelse

I salgs- eller reklameøjemed er eftertryk og citering af rapporten samt anvendelse af *Skov & Landskab's* navn kun tilladt efter skriftlig tilladelse.

Rapporten kan købes ved henvendelse til

DSR Boghandel
Thorvaldsensvej 40
DK-1871 Frederiksberg C
Tlf. 3535 7622
Fax 3535 2790
E-mail dsr-boghandel@dsr-boghandel.dk

Forord

Miljøhensynene i kommuneplanlægningen er i fokus. I EU-kommissionen har man gennem flere år arbejdet med et forslag til direktiv om strategisk miljøvurdering af planers og programmers virkning på miljøet. Vedtages forslaget, indebærer det et krav om indbygning i dansk lovgivning og dermed en udmøntning i praksis i forbindelse med kommuneplanarbejdet i alle kommuner. Allerede nu er enkelte kommuner gået i gang med at arbejde med strategisk miljøvurdering i forbindelse med deres kommuneplanrevision.

I 1999 udsendte Forskningscentret for Skov & Landskab rapporten: "Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner". Rapporten beskriver, hvad strategisk miljøvurdering er og redegør samtidig for synspunkter og erfaringer med at arbejde med strategisk miljøvurdering, bl.a. ud fra en gennemgang af udvalgt litteratur og praksis i ind- og udland. I forbindelse med det kommende direktiv er der siden igangsat et videre arbejde med at vurdere forskellige måder at integrere strategisk miljøvurdering på i kommuneplanlægningen. Denne rapport er første afrapportering af dette videre arbejde.

På en række områder er det kommunerne, der er på forkant med udviklingen og dermed bidrager til at sætte dagsordenen for fremtidens praksis. I den foreliggende rapport søges bl.a. opsamlet nogle af erfaringerne fra udvalgte danske kommuner, der er gået i gang med at afprøve strategisk miljøvurdering. I rapporten ses særligt på de mål, der opstilles i forbindelse med strategisk miljøvurdering og kommuneplanlægning med henblik på at få en mere bæredygtig kommune. Også flere kommuner, der ikke arbejder med strategisk miljøvurdering i forbindelse med deres kommuneplanlægning har en række mål, der skal føre til en mere bæredygtig kommune. I rapporten er gennemgået målene i Hvorslev Kommune og i Hillerød Kommune, der begge har arbejdet med strategisk miljøvurdering i forbindelse med den igangværende kommuneplanrevision, og målene i Århus Kommune, der ikke ved denne kommuneplanrevision arbejder med strategisk miljøvurdering, men som alligevel har en række mål for kommunen, der sigter mod en bæredygtig udvikling.

I rapporten er der helt bevidst anvendt formuleringer af mål m.v., som regeringen, de statslige institutioner og kommunerne selv har anvendt i publikationer og andre udmeldinger. Rapportens bilag A og B er således for en betydelig del afskrift. I et begrænset omfang er der her foretaget en redaktion af de statslige og kommunale målformuleringer for at undgå gentagelser eller for at lette sammenligninger og vurderinger.

Til arbejdet har været knyttet en følgegruppe bestående af:

Hanne Lykke, Hvorslev Kommune, Ole Stilling og Lene Lang Gamborg, Hillerød Kommune, Niels-Peter Mohr og Henrik Pedersen, Århus Kommune, Lone Kørnø, Aalborg Universitet, Henrik Wulff og Peter Arnborg, afløst af Peer Frank, Miljø- og Energiministeriets Landsplanafdeling, Axel

Bendtsen, Miljøstyrelsen, Gertrud Jørgensen, Anne Skovbro og Henrik Hvidtfeldt, Forskningscentret for Skov & Landskab.

Rapporten er udarbejdet for Miljø- og Energiministeriets Landsplanafdeling (LPA) af Forskningscentret for Skov & Landskab ved Henrik Hvidtfeldt (projektansvarlig) og Lone Kørnøv, Aalborg Universitet¹⁾.

Synspunkter og forslag i rapporten er helt forfatternes, og de dækkes ikke nødvendigvis af dem, der er repræsenteret i følgegruppen.

¹⁾ Definition og konkretisering af bæredygtighedsbegrebet og udmøntning heraf i målhierarkier og skitse til deres anvendelse i kommuneplanprocessen er udarbejdet i fællesskab. Lone Kørnøv har skrevet udkast til afsnit 1.1, 1.2, 3, 4.1, 5.2, 5.3 og 5.4 samt bilag B.2 og B.3, og Henrik Hvidtfeldt har skrevet udkast til de øvrige afsnit og bilagsdele samt redigeret rapporten.

Indhold

Forord	3
Indhold	5
1. Indledning	7
1.1 Baggrund	7
1.2 Formål	7
1.3 Indhold	8
2. Kommuneplanlægningens indhold og proces – før og nu	10
2.1 Lovgivningsmæssige ændringer	12
2.2 Kommunernes praksis – og variationerne heri	14
2.3 Kommuneplanlægningen og samspillet med Agenda 21 og strategisk miljøvurdering	16
3. Bæredygtig udvikling og kommunerne	19
3.1 Kommuneplanlægning, direktivforslag og bæredygtighed	19
3.2 Konsistente og modstridende mål og afvejningen heraf	25
3.3 Hvad er bæredygtighed og bæredygtig udvikling?	26
4. Målhierarkier og statslige udmeldinger	33
4.1 Målhierarkier – overordnede og underordnede mål	33
4.2 Statslige udmeldinger om bæredygtighed	34
5. Kommunale udmeldinger om mål – belyst ved eksempler	39
5.1 Horslev Kommune	39
5.2 Hillerød Kommune	48
5.3 Århus Kommune	57
5.4 Den videre vurdering af bæredygtighedsmål	65
6. Sammenfatning	67
7. Litteratur	70
Bilag A. Statslige udmeldinger	77
A.1 Statslige opfordringer og ønsker	77
A.2 Lovgivning	89
A.3 Andre tilkendegivelser	95
Bilag B. Kommunale udmeldinger	96
B.1 Horslev Kommune	96
B.2 Hillerød Kommune	104
B.3 Århus Kommune	112

1. Indledning

1.1 Baggrund

Vi oplever i disse år en stigende national og international interesse for strategisk miljøvurdering, hvilket hænger sammen med, at det bliver mere og mere presserende at finde bæredygtige løsninger til de miljømæssige problemer, vi står over for i dag. Den strategiske miljøvurdering kan anvendes til at styrke den eksisterende planlægning, som da står stærkere i forhold til at forfølge intentionen om bæredygtig udvikling. Den strategiske miljøvurdering kan desuden sikre, at miljøvurderingen foretages tidligt i planprocessen i forbindelse med målformulering og vurdering af alternativer.

Strategisk miljøvurdering i forbindelse med en plan er først og fremmest en proces, hvor intentionen er systematisk at vurdere planen og dermed give grundlag for dens forbedring. Miljøvurderingen synliggør de sandsynlige konsekvenser af planen og eventuelle konflikter i en plan, og udgør dermed et yderligere grundlag for den politiske beslutningstagen.

Det overordnede mål med miljøvurderingen i henhold til det foreliggende EU direktivforslag er "at sikre et højt miljøbeskyttelsesniveau og at bidrage til integrationen af miljøhensyn under udarbejdelsen og vedtagelsen af planer og programmer med henblik på at fremme bæredygtig udvikling ...". Gennem Lov om planlægning er det endvidere slået fast, at målet om bæredygtig udvikling gælder som et overordnet princip for kommuneplanlægningen.

Til trods for, at bæredygtig udvikling nu er indskrevet som et mål i mange plandokumenter, er begrebet stadig relativt udefineret. Det er svært at svare på, hvad der er bæredygtigt, og hvordan bæredygtighed skal måles. Det kan derfor også være vanskeligt at vurdere, hvorvidt og hvor meget planlægningen bidrager hertil.

Med den foreliggende rapport understreges vigtigheden af at have klare mål i planlægningen for en bæredygtig udvikling, og hermed et referencegrundlag, som den kommunale planlægning kan vurderes i forhold til.

1.2 Formål

Formålet med den foreliggende rapport er først og fremmest at understøtte kommunerne i at definere og operationalisere bæredygtig udvikling lokalt. Mere specifikt søges der med rapporten:

- at indsamle og opstille de bæredygtighedstemaer, der er udmeldt fra statslig side for den kommunale planlægning gennem love, vejledninger, handlingsplaner m.v.,
- at belyse, hvordan udvalgte kommuner har indarbejdet mål for bæredygtig udvikling i kommuneplanen,
- at udvælge hensigtsmæssige måltemaer, og
- at være baggrundsmateriale for et eventuelt senere vejledningsmateriale om strategisk miljøvurdering i kommuneplanlægningen.

1.3 Indhold

Udgangspunktet for at indføre strategisk miljøvurdering af kommuneplanlægningen er:

- rammer og praksis for den kommuneplanlægning, der foregår,
- udmøntning af begrebet bæredygtighed, der er anført både i Planlovens formålparagraf og i EU's direktivforslagets formålsartikel, og
- udmeldte statslige mål til kommunerne af betydning for en bæredygtig udvikling.

Denne rapport behandler disse 3 indgange som væsentlige forudsætninger og vilkår for at indføre strategisk miljøvurdering af kommuneplanlægningen.

I det følgende afsnit 2 er således set på den kommuneplanlægning, der skal være udgangspunkt for at gennemføre en strategisk miljøvurdering. Lovgrundlaget for kommuneplanlægningen er for nyligt justeret, og der er set på forudsætningerne for justeringerne og på, hvad de eventuelt indebærer for det videre kommuneplanarbejde, herunder for at indføre strategisk miljøvurdering.

I afsnit 3 er begrebet bæredygtig udvikling søgt defineret med henblik på at kunne anvendes i kommuneplanlægningen og i det praktiske kommunale arbejde, og der er skitseret en fremgangsmåde, der kan være grundlag for et arbejde med strategisk miljøvurdering og kommuneplanlægning.

I afsnit 4 er, ud fra den valgte definition af bæredygtighed, givet en oversigt over de statslige udmeldinger, som vurderes at være omfattet af definitionen. Med den brede indgang, der er valgt, omfatter oversigten ikke blot love, redegørelser og andet materiale fra Miljø- og Energiministeriet, men også fra en række andre ministerier. Det er desuden foreslået at anvende målhierarkier som grundlag for oversigten.

I afsnit 5 er den foreslåede fremgangsmåde afprøvet på 3 kommuner af forskellig størrelse, beliggenhed og karakter: en mindre landkommune, Horslev, en mellemstor bykommune, Hillerød og en stor bykommune, Århus.

I afsnit 6 er givet en sammenfatning af rapporten samt nogle overvejelser om anvendelsen og det videre arbejde.

I bilag A er givet en oversigt over de statslige udmeldinger af betydning for kommunerne og som vedrører en bæredygtig udvikling - bredt defineret. Grundlaget har dels været de statslige sammenfatninger, der er foretaget i Regeringens udspil til den nationale strategi for en bæredygtig udvikling og de seneste Natur- og Miljøpolitiske Redegørelser, i den seneste udmelding til regionplanlægningen og i de seneste landsplanredegørelser, dels været et skøn over det relevante og seneste lovgrundlag. Bilag A er grundlaget og dokumentationen for oversigten i afsnit 4.

I bilag B er gennemgået de kommunale mål i de 3 kommuner, Hvorslev, Hillerød og Århus, som er grundlaget for afprøvningen af den foreslåede fremgangsmåde. Bilag B er grundlaget og dokumentationen for oversigterne i afsnit 5.

Sammenfatningen (afsnit 6) giver et hurtigt overblik over rapportens indhold. Til en første vurdering af den skitserede fremgangsmåde og dens anvendelse er det nødvendigt at supplere med oversigten over statslige udmeldinger om bæredygtighed (afsnit 4) og deres implementering i de tre kommuners kommuneplanrevision (afsnit 5). Vil man yderligere kende grundlag og forudsætninger, skal man læse om rammer og praksis for den kommuneplanlægning, der foregår (afsnit 2), definition af bæredygtighed og grundlaget for fremgangsmåden (afsnit 3) og eventuelt dokumentationen for de statslige og de kommunale udmeldinger, der er anvendt (bilag A og bilag B).

2. Kommuneplanlægningens indhold og proces – før og nu

Rammer og praksis for den hidtidige kommuneplanlægning må betragtes som væsentlige udgangspunkter for indførelsen af strategisk miljøvurdering i den fremtidige kommuneplanlægning. I det følgende er der derfor set på Planlovens bestemmelser om kommuneplanlægning, på den nyligt foretagne justering heraf og forudsætningerne herfor og på kommunernes planpraksis og variationerne heri. Endelig er der set på relationerne til Agenda 21.

Det er nu mere end 25 år siden, at lov om kommuneplanlægning blev vedtaget [Kommuneplanloven af 26. juni 1975]. Siden er loven blevet ajourført og tilpasset flere gange. Den største ændring skete, da man i 1991 med virkning fra 1992 samlede de forskellige love om fysisk planlægning i én lov - Lov om planlægning - og samtidig indskrev "bæredygtig udvikling" i lovens formålsparagraf. Lovene har været grundlaget for, at alle landets kommuner har udarbejdet og successivt ajourført kommuneplaner og et antal af lokalplaner, der giver retningslinier for alle former for udbygning og omdannelse af landets kommuner. For de kommuner, der har udnyttet kommuneplanredskabet i overensstemmelse med intentionerne, har det givet mulighed for en målrettet udvikling i kommunen - i dialog med kommunens beboere.

Efter så mange år er det rimeligt med et grundigt eftersyn af kommuneplanlægningen, og overvejelser om fornyelser er nødvendige. Det gælder både med hensyn til mål, struktur, indhold - og proces.

Set i et historisk perspektiv er der heller ikke noget mærkeligt heri. Allerede ved kommuneplanlovens fremkomst hed det bl.a. om formålsparagraffen, at den er affattet bredt, og at det er overladt til kommunalbestyrelserne at opstille hovedmålsætningen for planlægningen ud fra *tidernes skiftende opfattelser* (vores fremhævelse) og den enkelte kommunes forhold ... [Andersen 1976, s. 37]. Det har således altid mere eller mindre eksplicit været forudsat, at der skal ske en løbende tilpasning til aktuelle mål og til en afvejning svarende hertil.

En lovgivning, der skal udmøntes af alle landets kommuner - store som små - vil selvfølgelig til stadighed være udsat for kritik. Det har planloven da også været.

Fra kommunal side har det forud for den seneste revision af Planloven været hævdet:

- at planlovsystemet var for tungt og bureaukratisk. Særligt for de små kommuner kunne det være administrativt meget belastende at skulle leve op til planlovens krav om ajourføring af kommuneplanerne hvert fjerde år - specielt hvis der ikke var sket eller skulle ske ændringer i kommunen,
- at der ikke var reel borgerdeltagelse. Der kom kun ganske få til de borgermøder, der blev afholdt osv., og
- at kravene til og indholdet af kommuneplanlægningen stadig blev udvi-

det - og med et meget centralistisk udgangspunkt. For mange kommuner virkede det hæmmende på en lokalt ønsket udvikling. Det eksempel, der især blev nævnt, var styringen af detailhandelsudbygningen.

Fra statslig side blev det samtidig hævdet:

- at ikke alle kommuner levede op til forpligtelsen om at ajourføre kommuneplanen hvert fjerde år (ca. en tredjedel af kommunerne opfyldte ikke lovens krav), og
- at der blev udlagt alt for meget areal i kommuneplanerne - specielt areal til erhvervsformål. Planerne mistede herved deres værdi som styringsinstrument.

Fra de private (konsulenter), der skulle bruge kommuneplanerne, blev det hævdet:

- at planerne var for intetsigende og generelle til, at der kunne disponeres efter dem, og
- at det var svært at finde ud af, hvad der aktuelt var det gældende plangrundlag ud fra flere gange ajourførte planer.

Hvis de ovenfor gengivne kritikpunkter skulle imødekommes, måtte kommuneplanlægningen:

- gøres enklere og smidigere,
- indbefatte en reel borgerdeltagelse,
- decentraliseres yderligere,
- forbedres som styringsmiddel,
- gøres mere konkret og mere præcis som disponeringsgrundlag, og
- plangrundlaget og de gældende planbestemmelser gøres mere tilgængelige og synlige.

Kritikpunkterne førte til, at miljø- og energiministeren nedsatte et udvalg med repræsentanter for de kommunale organisationer, By- og Boligministeriet og Miljø- og Energiministeriet med det formål at se på, hvordan kritikken kunne imødekommes og kommuneplanlægningen revitaliseres. I udvalgets arbejde skulle også indgå et ønske fra Folketinget om at indpasse Agenda 21-arbejdet i planloven.

Udvalgets arbejde førte - i fuld enighed - til en række anbefalinger og forslag til ændringer af planloven, der siden er vedtaget af Folketinget, og nu er ved at blive ført ud i livet af kommunerne.

De vigtigste ændringer er omtalt i afsnit 2.1 om lovgivningsmæssige ændringer. Men kun en del af kritikpunkterne kunne imødekommes gennem ændringer af lovgivningen. Dette gjaldt først og fremmest behovet for at gøre kommuneplanlægningen enklere og smidigere og en del af behovet for at stimulere en reel borgerdeltagelse.

En anden del må imødekommes gennem det daglige kommunale arbejde med at udarbejde og administrere planerne. Det drejer sig om en del af be-

hovet for at stimulere en reel borgerdeltagelse. Det gælder også behovet for at gøre kommuneplanlægningen mere konkret og præcis som disponeringsgrundlag og behovet for at gøre kommuneplanlægningen mere tilgængelig og synlig. Samtidig handler det om behovet for at styrke kommuneplanlægningen som styringsinstrument – bl.a. ved at sikre passende, men ikke for rigelige, arealudlæg. Disse forhold er berørt lidt nærmere i afsnit 2.2 Kommunernes praksis – og variationerne heri og i afsnit 2.3 Kommuneplanlægningen og samspejlet med strategisk miljøvurdering og Agenda 21.

2.1 Lovgivningsmæssige ændringer

Efter de seneste ændringer af planloven er helt væsentlige dele af kritikken af kommuneplanlægningen imødekommet. Det gælder først og fremmest en opblødning af revisionskravene. De vigtigste ændringer er:

- at kommunalbestyrelsen inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode skal offentliggøre en strategi for kommuneplanlægningen, og
- at kommunalbestyrelsen - ligeledes inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode - skal offentliggøre en redegørelse for strategien for kommunens bidrag til en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede (lokal Agenda 21).

Det gælder således nu, at kommunalbestyrelsen inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode skal offentliggøre en strategi for kommuneplanlægningen. Kommunalbestyrelsen kan i øvrigt offentliggøre en sådan strategi, når den finder det nødvendigt eller hensigtsmæssigt.

Strategien skal indeholde oplysninger om den planlægning, der er gennemført efter den seneste revision af kommuneplanen, kommunalbestyrelsens vurdering af og strategi for udviklingen samt en beslutning om enten

- at kommuneplanen skal revideres,
- at der skal foretages en revision af kommuneplanens bestemmelser for særlige temaer eller områder i kommunen, eller
- at kommuneplanen vedtages for en ny 4-års-periode.

Kravet om en strategi erstatter således det hidtidige krav om at revidere den samlede kommuneplan hvert 4. år. Bestemmelsen ændrer den første del af revisionsproceduren, idet indkaldelse af ideer og forslag samt udarbejdelse af en beretning erstattes med fremlæggelse af en strategi for kommuneplanlægningen. Der ændres ikke ved reglerne for den resterende del af revisionsproceduren - nemlig tilvejebringelse af selve kommuneplanforslaget og den efterfølgende behandling og vedtagelse heraf. Heller ikke de indholdsmæssige krav til hvilke emner, der skal behandles i kommuneplanen, ændres der ved [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 59].

Med bestemmelserne tilstræbes at kommuneplanrevisionen i de enkelte kommuner i højere grad kommer til at afspejle de lokale planlægningsbehov. Kommunerne er meget forskellige både når det gælder størrelse, ressourcer,

udviklingsmuligheder og forudsætninger. Derfor er også planlægningsbehovet i kommunerne meget forskelligt. Bestemmelserne åbner for mere fleksibilitet med hensyn til procedurereglerne for kommuneplanrevisionen. Derved vil der kunne skabes større sammenhæng mellem planlægningsbehovet, revisionsproceduren og de konkrete planændringer. Fokus for revisionen skal kunne rettes mod aktuelle problemstillinger både i form af specifikke temaer og konkrete områder [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 60].

Kommunalbestyrelsen vil fortsat skulle initiere en offentlig debat, når planerne foreslås ændret, men det er nu op til kommunalbestyrelsen selv at vurdere, om den vil initiere debatten i forbindelse med planstrategien eller i forbindelse med de konkrete planforslag. Kommunalbestyrelsen har også mulighed for at initiere debatten i forbindelse med begge offentlighedsfaser [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 65].

Forslaget om en strategi for kommuneplanlægningen vil nærliggende give anledning til en række ændringer i den kommunale praksis på planområdet. Planstrategien skal først og fremmest ses som et politisk dokument og vil som sådant være med til i højere grad at rette fokus for planarbejdet mod det politiske niveau.

Planstrategien bygges op om de politiske mål for kommunens udvikling på baggrund af konkrete målsætninger eller lokale problemstillinger, og som konsekvens heraf træffes så beslutningen om form og indhold af den efterfølgende kommuneplanrevision.

De politiske mål bør derfor i videst muligt omfang være konkrete, målbare og sammenhængende med henblik på en efterfølgende vurdering af, om målene blev nået. Det kan i visse situationer være hensigtsmæssigt at bruge indikatorer til denne vurdering, ligesom data i form af oversigter og nøgletal kan inddrages i det omfang, dette findes nærliggende og relevant [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 67].

Det gælder også, at kommunalbestyrelsen inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode skal offentliggøre en redegørelse for strategien for kommunens bidrag til en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede med oplysninger om, hvordan der skal arbejdes helhedsorienteret, tværfagligt og langsigtet, og hvordan befolkningen, virksomheder, organisationer og foreninger vil blive inddraget i arbejdet (lokal Agenda 21).

Agenda 21-strategien skal indeholde kommunalbestyrelsens politiske målsætninger for det fremtidige arbejde inden for følgende indsatsområder:

- mindskelse af miljøbelastningen,
- fremme af en bæredygtig byudvikling og byomdannelse,
- fremme af biologisk mangfoldighed,
- inddragelse af befolkningen og erhvervslivet i det lokale Agenda 21-arbejde, og
- fremme af et samspil mellem beslutningerne vedrørende miljømæssige, trafikale, erhvervmæssige, sociale, sundhedsmæssige, uddannelsesmæssige, kulturelle og økonomiske forhold [lovens tekst §33a].

Det forudsættes præciseret, hvad der menes med mål ved at opstille enkelte indholdskrav. Det kan være krav om at forholde sig på den ene side til faglige forhold som mål for mindskelse af miljøbelastningen, fremme af bæredygtig byudvikling og byomdannelse og fremme af biologisk mangfoldighed og på den anden side til procesmæssige forhold som borgerdeltagelse, tværfaglighed og helhedssyn - altså forhold som direkte refererer til FN-dokumenterne uden at være så præcise, at de definerer lokal Agenda 21 konkret. Det er vigtigt at overveje, hvordan lokal Agenda 21-strategierne kan "smitte af på" resten af kommuneplanlægningen [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 85].

For at fastholde tankegangen i lokal Agenda 21 om, at der skal være udstrakt grad af frivillighed omkring tilrettelæggelse af arbejdet og valget af konkrete initiativer, stilles ikke krav til, i hvilken sammenhæng lokal Agenda 21-strategien skal offentliggøres. For nogle kommuner vil det være nærliggende at integrere lokal Agenda 21-strategien med den foreslåede planstrategi [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 85].

Derudover er der foretaget enkelte andre ændringer af planloven vedrørende planprocessen, mens de indholdsmæssige krav i loven er uændrede.

Det hedder i Planlovens formålsparagraf, at "loven skal sikre, at den sammenfattende planlægning forener de samfundsmæssige interesser i arealanvendelsen og medvirker til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelse af dyre- og plantelivet."

Det hedder videre i formålparagraffens stk. 2, at loven særligt tilsigter:

- at der skabes og bevares værdifulde bebyggelser, bymiljøer og landskaber,
- at forurening af luft, vand og jord samt støjulemper forebygges, og
- at offentligheden i videst muligt omfang inddrages i planlægningsarbejdet.

To nøglebegreber - bæredygtig udvikling og borgerdeltagelse - er således klart markeret i Planlovens formålsparagraf. Det er også klart markeret, at det skal være en sammenfattende planlægning.

Det er vigtigt at fastholde, at kommuneplanlægningen skal være sammenfattende. Det bør ikke udvikle sig til en ny sektorplanlægning, f.eks. en sammenfattende miljøplanlægning. Men set i lyset af udviklingen i de 25 år kommuneplanlægningen har eksisteret, bør vægten forskydes yderligere imod større vægt på miljøet og en bæredygtig udvikling og på borgerdeltagelse og integration af Agenda 21- arbejdet.

2.2. Kommunernes praksis – og variationerne heri

Nogle af kritikpunkterne, nævnt i indledningen til dette afsnit, kunne imødekommes ved ændringer af Planloven. Det gjaldt f.eks. behovet for at smidiggøre kommuneplanrevisionerne. Andre kritikpunkter krævede både lovmæssige ændringer og en kommunal indsats. Det gælder f.eks. behovet for at sti-

mulere en reel borgerdeltagelse. Andre kritikpunkter igen er det helt overvejende en kommunal opgave at gøre noget ved. Det gælder f.eks. behovet for at gøre kommuneplanlægningen mere konkret og mere præcis som disponeringsgrundlag, at gøre plangrundlaget og de gældende planbestemmelser mere tilgængelige og synlige og i et vist omfang at gøre kommuneplanlægningen bedre som styringsmiddel.

Borgerdeltagelsen i kommuneplanlægningen er af varierende omfang fra kommune til kommune, både betinget af de lokale traditioner og planlægningsproblemerne karakter, men i høj grad også af den enkelte kommunes indsats. Der skal både være væsentlige og engagerende planlægningsproblemer at forholde sig til og rimelige rammer med hensyn til tid og ressourcer at udfolde sig indenfor. Eksempelvis viser en gennemgang af 6 eksempelkommuner [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 39], at kun 3 af dem inddrager borgere og brugergrupper i udarbejdelse af planredegørelsen og da på forskellig måde og i forskelligt omfang.

I hvilket omfang kommuneplanen er *konkret og præcis som disponeringsgrundlag* er også forskelligt fra kommune til kommune. Det er både betinget af de emner, det handler om, og hvor afklaret kommunen er herom. Og det er betinget af den tradition, der er i den enkelte kommune for at anvende kommuneplanen som grundlag for at føre kommunens politik på forskellige områder ud i livet. I de eksempler på målformuleringer fra tre udvalgte kommuner, der er gennemgået i afsnit 5, er der således betydelige forskelle både mellem de tre kommuner og inden for den enkelte kommune på forskellige områder.

I hvilket omfang kommuneplanen er *tilgængelig og synlig*, er også varierende fra kommune til kommune. Spørgsmålet om kommuneplanens plads i bevidstheden hos kommunens borgere er bl.a. afhængig af, hvor bredt og omfattende den er formidlet, og om den er overskuelig, let læst og vedkommende.

Hvad angår *Agenda 21-arbejdet*, kan der ligeledes konstateres betydelige variationer fra kommune til kommune. Variationerne er dels betinget af om, hvornår og i hvilket omfang Agenda 21-arbejde er sat på dagsordenen af den enkelte kommune, dels af de temaer, der fra kommunalbestyrelsens eller borgere og interessegrupper i lokalsamfundet er taget op. Med ændringen af planloven, jfr. foran, er alle kommuner nu forpligtet til at forholde sig til Agenda 21, men hvordan og hvor meget er stadig op til den enkelte kommune.

En spørgeskemaundersøgelse, som Miljø- og Energiministeriet gennemførte blandt alle landets amter og kommuner ved årsskiftet 1998/99 viste, at 187 kommuner ud af 275 ved årsskiftet 1998/99 var i gang med lokalt Agenda 21-arbejde. Undersøgelsen viste samtidig, at de aktive kommuner har flere aktiviteter i gang i dag end de havde 2 år tidligere. De fleste aktiviteter iværksættes stadig ad hoc og ikke i forhold til en egentlig planlægning for indsatsområdet [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 73 og s. 77].

Også for så vidt angår *kommuneplanlægningens indhold*, er der betydelige variationer fra kommune til kommune. Dette skyldes først og fremmest, at kommunerne i Danmark er forskellige og har forskelligt planlægningsbehov. Det er ikke kun forskelle i størrelse, men også i de forudsætninger og udviklingsmuligheder, der er knyttet til de enkelte lokalområder [Miljø- og Energi ministeriet dec. 1999, s. 32]. Forskellene indebærer bl.a., at forskellige problemer er aktuelle at tage op i planlægningen til forskellige tider.

Som nævnt i afsnit 2.1 er *bæredygtig udvikling* klart markeret i Planlovens formålparagraf. Bæredygtig udvikling er også et nøglebegreb i forhold til strategisk miljøvurdering. Det er derfor af særlig interesse i sammenhæng med denne rapport at vide, på hvilken måde begrebet udmønter sig i kommunernes planlægning. Også her er der en betydelig variation.

En undersøgelse foretaget for midler fra Det danske Miljøforskningsprogram [Kristiansen juli 2000, s. 85 og s. 88] fandt, at kun 7 ud af 150 kommuneplaner, "som det var til at få fat på fra 1997 til medio 1999, kunne tænkes at være brugt som styringsmiddel for lokal bæredygtig udvikling". "De 7 kommuneplaner blev udvalgt ud fra de 150 ved at tælle forekomsten af ordet bæredygtig udvikling eller synonymmer herfor i overordnede målsætninger for hele planen og for sektorområderne." Undersøgelsen synes således at indicere, at kun få kommuner tænker systematisk i at anvende kommuneplanen til at fremme en bæredygtig udvikling.

2.3 Kommuneplanlægningen og samspillet med Agenda 21 og strategisk miljøvurdering

Det er nærliggende at se på mulighederne for et samspil mellem kommuneplanlægningen, Agenda 21 og strategisk miljøvurdering. Hvad angår strategisk miljøvurdering er der endnu kun ganske få kommuner, der har gjort sig overvejelser herom, og egentlige repræsentative erfaringer foreligger endnu ikke. To af de tre udvalgte kommuner, der er nærmere omtalt i afsnit 5, har imidlertid arbejdet med strategisk miljøvurdering i forbindelse med deres kommuneplanarbejde. Nogle af erfaringerne herfra vil blive omtalt senere i rapporten.

Vurdering af miljømæssige konsekvenser i relation til fysisk planlægning er dog ikke nyt i Danmark. Integration af miljøhensyn i planlægning har rødder i lovgivningen for mere end 25 år. Der har dog ikke altid været anvendt systematiske metoder til at foretage sådanne vurderinger. De vurderinger, som der finder sted i dag, afhænger meget af de folk, som foretager vurderingen [Kørnø, 2000]. Vurderingerne er ikke kun afhængige af viden, erfaring og ressourcer, men også af en vis subjektivitet. Dertil kommer, at hvis vurderinger foregår som en intuitiv og ikke-formaliseret proces og ikke skrives ned, så er der risiko for, at eksempelvis offentligheden og politikere ikke kan se på hvilket grundlag, planen foreslås. Bl.a. disse forhold gør, at vurderinger vil kunne variere meget i indhold og omfang.

Med en miljøvurdering, som skitseret i EU's direktivforslag [Kommissionen 1996 og 1999], vil det væsentlige nye i forhold til kommuneplanlægningen være:

- at der skal foretages en *systematisk* miljøvurdering og
- at denne miljøvurdering skal *dokumenteres*.

Formålene med strategisk miljøvurdering og planlægningen er tæt relaterede. Strategisk miljøvurdering integreret i planlægningen indebærer derfor ikke noget grundlæggende nyt i forhold til intentionerne i planloven i dag, men indebærer, at internationalt anerkendte principper for konsekvensvurdering kan bruges til at styrke sider af den praktiske planlægning.

Hvad angår lokal Agenda 21 og kommuneplanlægning, har Udvalget om fornyelse i kommuneplanlægningen [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 77 og 78] skitseret tre grupperinger af kommunerne:

- "Dem der ser en nær sammenhæng og typisk samkører flere processer om f.eks. borgerdeltagelse"
- "... dem, "der adskiller helt, idet de opfatter lokal Agenda 21 som udelukkende her-og-nu-handlingsorienteret, hvilket de ikke synes harmonerer med en mere strategisk, langsigtet og ikke-handlingsanvisende planlægning" og
- dem, "der ser lokal Agenda 21 og kommuneplanlægning som noget forskelligt, men som udnytter planlægningens politisk strategiske muligheder til at fastlægge målsætninger i og formål med lokal Agenda 21-arbejdet."

"I den førstnævnte gruppe tyder undersøgelserne på, at der er mange mindre kommuner. De vælger at se lokal Agenda 21 som en af deres borgerrettede aktiviteter under kommuneplanlægningen" [Miljø- og Energiministeriet dec. 1999, s. 78].

I den sidste gruppe er der mange store kommuner, som har mange lokal Agenda 21-aktiviteter. De har typisk en egen organisering omkring lokal Agenda 21 og arrangerer både lokal Agenda 21-aktiviteter og udgiver forskelligt lokalt Agenda 21-materiale. Men herudover udnytter de kommuneplanlægningens sektorkoordinerende karakter til at indplacere lokal Agenda 21 i det samlede kommunale billede. De finder en egentlig samkøring uegnet pga. de forskellige formål, informationsmåder, tids-terminer osv. - men ser en fællesnævner i det strategiske."

Selvom det tegner til en stigende grad af planlægning af Agenda 21-aktiviteterne, er det stadig karakteristisk, at aktiviteterne omfatter en mangfoldighed af emner og temaer uden overordnede mål og uden indpasning i en overordnet planlægning. Men også her er der betydelige variationer fra kommune til kommune.

På den foran redegjorte baggrund kan en arbejdshypotese for den fremtidige arbejdsdeling og samspil mellem Agenda 21, kommuneplanlægningen og den strategiske miljøvurdering heraf være, at:

- *Agenda 21-arbejdet* kan blotlægge, hvilke miljømæssige og andre problemer i kommunen, beboerne opfatter som væsentlige og gerne vil have gjort noget ved²⁾,
- *kommuneplanstrategien og kommuneplanen*³⁾ kan bl.a. give mål og rammer for det der skal ske i kommunen – herunder problemerne blotlagt gennem Agenda 21-arbejdet og deres løsning, og
- *strategisk miljøvurdering* kan dokumentere, systematisere og synliggøre de miljømæssige konsekvenser af de opstillede mål og rammer og efterfølgende fungere som “overvågning” af, om målene nås og om udviklingen sker i den retning, som er søgt fastlagt i kommuneplanens rammer.

En nærmere redegørelse for denne arbejdshypoteses indhold og konsekvenser, herunder de organisatoriske og procesmæssige aspekter, vil ikke blive taget op i denne delrapport, men i det senere arbejde.

²⁾ Forfatterne er helt bevidst om, at Agenda 21 i en række kommuner er meget mere end problemløsende – at det typisk også omfatter en problemløsende indsats.

³⁾ Kommuneplanstrategien og kommuneplanen er de helt centrale dele af den her skitserede treenighed.

3. Bæredygtig udvikling og kommunerne

Med bæredygtig udvikling indskrevet i planlovens formålsparagraf i 1991 blev et nyt paradigme introduceret i planlægningen, som hermed skal integrere både økonomiske, sociale og miljømæssige aspekter, og som forpligter kommunerne til at arbejde for at realisere målet om bæredygtig udvikling.

Nu er der som nævnt et EU-direktivforslag på vej om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet. Formålet er, "at sikre et højt miljøbeskyttelsesniveau og at bidrage til integrationen af miljøhensyn under udarbejdelsen og vedtagelsen af planer og programmer med henblik på at fremme en bæredygtig udvikling ..." [De Europæiske Fællesskabers Tidende 16.5.2000, s. C 137/13].

Målet om bæredygtig udvikling har opnået accept i store dele af samfundet, men selve implementeringen udgør stadig en stor udfordring, idet der efterhånden foreligger en mangfoldighed af opfattelser af, hvad bæredygtighed reelt betyder. Brundtland-kommissionens definition er at: "En bæredygtig udvikling er en udvikling, som opfylder de nuværende behov uden at bringe de fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare" [FN-forbundet og Mellemløst Samvirke 1987]. Men denne definition kan ikke let anvendes i praksis til at forstå og måle bæredygtighed - eller træffe beslutninger ud fra. Alene ud fra denne definition er det ikke klart, hvad en bæredygtig udvikling indebærer eller hvilke påvirkninger, der kan accepteres. Brundtland-kommissionen efterspurgte således også nye måder, hvormed skridt i retning mod en bæredygtig udvikling kan måles og evalueres.

3.1 Kommuneplanlægning, direktivforslag og bæredygtighed

EU-direktivforslagets formålsartikel indebærer, at offentligheden og andre myndigheder skal have mulighed for at give udtryk for sine holdninger, som efterfølgende skal inddrages i planlægningen. Efter planvedtagelse skal offentligheden informeres om de truffne beslutninger, og hvordan disse er nået i forhold til den udførte miljøvurdering, input fra offentligheden m.v.

Hensigten er at sikre, at miljømæssige konsekvenser af bestemte planer og programmer identificeres og vurderes, mens de forberedes og før deres endelige vedtagelse. Når der foretages en miljøvurdering, skal der udarbejdes en miljørapport, hvori bl.a. de sandsynlige væsentlige miljøeffekter og alternativer fastlægges, beskrives og evalueres under hensyn til planens eller programmets mål og geografiske anvendelsesområde. På denne vis vil strategisk miljøvurdering kunne bidrage til en mere gennemsigtig planlægning ved at integrere miljømæssige overvejelser, som dokumenteres og offentliggøres.

Som beskrevet i rapporten "Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner" [Hvidtfeldt og Møller-Jensen 1999] kan der skelnes mellem en "deskriptiv" og en "normativ" vurdering af de miljømæssige konsekvenser. Med en normativ vurdering forstås, at planlægningens konsekvenser vurderes i forhold til opstillede overordnede politiske mål om bæredygtighed, som målhierarkierne i de følgende kapitler er eksempler på. En deskriptiv vurdering er derimod alene baseret på en beskrivelse af planlægningens potentielle konsekvenser. Det vil sige, at disse konsekvenser ikke holdes op imod bæredygtighedsmål, som beskriver en ønsket retning for udvikling.

Bæredygtig udvikling er som nævnt indskrevet i formålsartiklen i EU's direktivforslag - uden at der dog andetsteds i direktivforslaget er skrevet nærmere herom. Miljøvurderingen skal foregå deskriptivt og gennem vurdering af bestemte planers og programmets miljømæssige konsekvenser antages det, at udviklingen går mod øget bæredygtighed.

Vi har i denne del af projektet valgt at fokusere på den normative tilgang til strategisk miljøvurdering. I direktivforslaget er kravet kun, at der foretages en deskriptiv miljøvurdering. Men at begrænse sig til en deskriptiv miljøvurdering indebærer efter vores opfattelse en risiko for, at betragtninger om bæredygtighed bliver mindre synlige i miljøvurderingen og i de efterfølgende politiske beslutninger.

At strategisk miljøvurdering anvendes for at opnå bæredygtig udvikling, er en anbefaling, som ofte optræder i diskussioner af principper og mål for strategisk miljøvurdering [CEC, 1997; Miljø- og Energiministeriet, 1995; Lee og Walsh, 1995; Thérivel og Partidário, 1996; Sadler og Verheem, 1996; Partidário og Clark, 2000]. Ved at anvende bæredygtighed som tilgang kan strategisk miljøvurdering blive et vigtigt led i at gå fra den traditionelle tilgang for miljøbeskyttelse til bæredygtighed. I den traditionelle tilgang lægges vægten på at håndtere de miljømæssige effekter af udviklingen, og fokus er derfor mere på at minimere negative effekter end på at sikre bæredygtighed [Sadler og Verheem, 1996]. Det påpeges samtidig fra flere sider, at for at strategisk miljøvurdering reelt bliver et redskab, der understøtter bæredygtig udvikling, må der inddrages mere end miljømæssige konsekvenser - for eksempel socio-økonomiske. Og desuden må strategisk miljøvurdering tage sit udgangspunkt i overordnede bæredygtighedsmål, dvs. den normative tilgang [Partidário, 1992; Partidário, 1996; Sadler og Verheem, 1996; Thérivel og Partidário, 1996; DETR, 1998].

En normativ tilgang kan sikre, at miljø- og bæredygtighedsmål er indarbejdet i hele planprocessen, for eksempel i valg af lokalisering af boliger og erhverv og i vurderingen af alternativer. Den normative tilgang til strategisk miljøvurdering kan herudover anvendes til:

- at afklare kommunale mål for bæredygtig udvikling,
- at identificere kvantitative mål (eksempelvis i form af indikatorer) for bæredygtig udvikling, som konsekvenserne af kommuneplanen kan vurderes i forhold til, og
- at vurdere hvorvidt konsekvenserne af planen er i overensstemmelse med målene for bæredygtighed.

Det følger af disse betragtninger, at *den deskriptive vurdering af kommuneplanens konsekvenser vil være en del af den normative tilgang*. Det er altså vigtigt at holde sig for øje, at en normativ tilgang til strategisk miljøvurdering i forhold til en deskriptiv ikke er et spørgsmål om “enten eller”, men om “både og”.

Internationalt er omfanget af forskning i strategisk miljøvurdering og litteratur omhandlende strategisk miljøvurdering steget betydeligt. De første arbejder dækker vurdering af strategisk miljøvurdering og principper for strategisk miljøvurdering⁴⁾. Dette er nu fulgt op af eksempel- og erfaringsopsamlinger⁵⁾.

Selvom der er flere og flere eksempler på, at strategisk miljøvurdering kobles til principper og mål for bæredygtig udvikling [Thérivel og Partidário, 1996], er der dog en udbredt accept af, at det ikke er muligt at opstille én måde for, hvordan strategisk miljøvurdering bedst gribes an. I stedet må den praktiske anvendelse af strategisk miljøvurdering tage sit udgangspunkt i den specifikke sammenhæng, hvor eksempelvis de organisatoriske forhold spiller en vigtig rolle [Kørnøv, 2000].

I den efterfølgende figur er udgangspunktet:

- hvordan inddrages bæredygtighedsmål som grundlag for at formulere kommunale mål, og
- hvordan anvendes bæredygtighedsmål som grundlag for at evaluere planlægningens konsekvenser – i hvilken grad nås målene.

Sidstnævnte nødvendiggør en løbende overvågning.

Med bæredygtighedsmål som udgangspunkt kan strategisk miljøvurdering systematisk bidrage til at vurdere, i hvilken grad kommuneplanen forfølger disse mål. Et job for strategisk miljøvurdering er da i denne situation kritisk at vurdere kommuneplanens mål overfor bæredygtighedsmålene – økologisk, socialt, kulturelt og økonomisk – så kommuneplanen kan forbedres og styrkes. Strategisk miljøvurdering kan på denne måde blive et bæredygtighedsmæssigt “sundhedscheck” på planen. Dette lægger op til en proces bestående af:

- Identifikation og vurdering af kommunale bæredygtighedsmål.
- Deskriptiv miljøvurdering ifølge EU’s direktivforslag.
- Overvågning.

⁴⁾ Se for eksempel: Thérivel et al., 1992; Thérivel, 1993; Wood og Djeddour, 1992, UNECE, 1992; Verdensbanken, 1991.

⁵⁾ Se for eksempel: Elling, 1997; Thérivel, 1997; Thérivel og Partidário, 1996; Sadler og Verheem, 1996; Partidário, 1996.

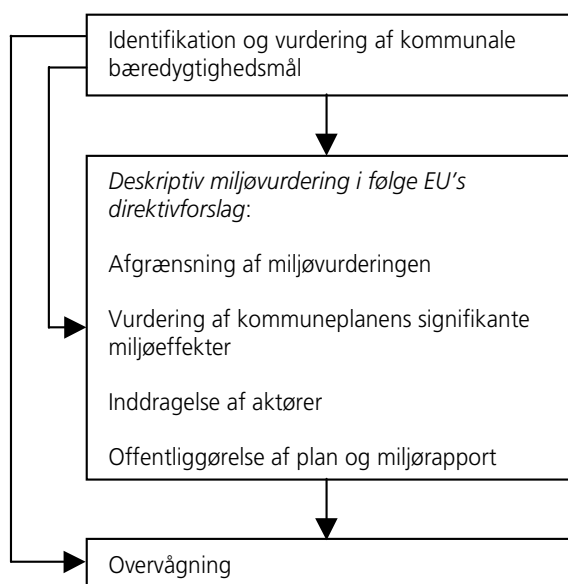
Identifikation og vurdering af kommunale bæredygtighedsmål

Vurdering af de kommunale planmål foretages i to trin, som tilsammen udgør en række vurderingskriterier.

Første trin består i at sammenholde de kommunale mål med de overordnede mål for bæredygtig udvikling til brug for at afklare:

- har kommunen mål, der understøtter de forskellige nationale bæredygtighedsmål?
- hvis ikke - vil kommunen afklare sin politik på disse områder og definere kommunale mål? og
- er målene lige så vidtgående som de nationale mål?

Opgaven består altså i at checke, hvorvidt kommuneplanen dækker bredden af bæredygtighedsbetragtninger, der er relevante for den enkelte kommune. Dette kan sikre, at intet væsentligt udelades og er på denne måde et vigtigt led i at få politikker for bæredygtighed ind i planen.

Samspillet mellem strategisk miljøvurdering ifølge direktivforslaget, bæredygtighedsmål og overvågning.

Andet trin består efterfølgende i at vurdere, hvorvidt de enkelte planmål er:

- præcise, entydige, forståelige, realiserbare og forpligtende.

Hvorvidt et mål kan betragtes som realistisk at realisere i kommunen (*realiserbart*), vil variere fra kommune til kommune bl.a. betinget af kommunens beliggenhed, økonomiske grundlag og befolkningssammensætning.

Hvorvidt et mål kan betragtes som noget kommunen har forpligtet sig til (*forpligtende*), afhænger bl.a. af, hvor detaljeret det er beskrevet, om det er fulgt op med konkrete forslag eller anvisninger og er fulgt op med ressourcer i det kommunale budget.

Deskriptiv miljøvurdering ifølge EU's direktivforslag

Ifølge direktivforslaget betyder implementering af miljøvurdering i planlægningen:

- konsultation hos myndigheder, når afgrænsning og detaljeringsniveau for informationer indeholdt i en miljørapport besluttes,
- vurdering af de signifikante miljøeffekter af en plan under selve planudarbejdelsen og før vedtagelse af planen,
- sikring af en tidlig og effektiv mulighed for myndighederne samt offentligheden for at udtrykke holdninger til planudkastet og den tilhørende miljørapport,
- informering af og konsultation hos andre medlemslande, hvis der er grænseoverskridende effekter og
- informering af alle berørte parter på en måde, hvor beslutningen og beslutningsgrundlaget gøres gennemsigtigt.

Ovenstående vurdering omfatter både vurdering af de signifikante miljøeffekter af lokaliseringmuligheder (dvs. rammer i kommuneplanen) og specifikke planmål.

Som vist i figuren kan de kommunale bæredygtighedsmål ligeledes anvendes som grundlag for at vurdere lokaliseringmuligheder og planmål i forhold til bæredygtighed.

I vurderingen af planlægningens potentielle negative og positive konsekvenser kan de overordnede mål for bæredygtighed anvendes som en form for checkliste, når forskellige lokaliseringmuligheder, konkrete planmål m.v. vurderes.

Hertil kommer en afklaring af eventuelle interne konflikter mellem planmål, hvis afvejning synliggøres.

Overvågning

To vigtige formål med overvågning og evaluering som led i strategisk miljøvurdering er:

- at teste, hvorvidt planlægningen går i den ønskede retning i forhold til overordnede bæredygtighedsmål, og
- at give grundlag for at gå tilbage og eventuelt revidere de overordnede mål.

Hertil kommer at:

- overvågning kan identificere negative konsekvenser, der kræver afhjælpning,
- overvågning understøtter implementering af afbødende foranstaltninger foreslået som led i miljøvurderingen, og
- overvågning giver informationer, der kan anvendes i fremtidige miljøvurderinger [Thérivel og Partidário 1996].

Disse formål peger på, at miljøvurdering i kommuneplanlægningen ikke blot skal foretages én gang, men skal ses som en kontinuerlig proces. Derved kan miljøvurderingen, og dermed planen, forbedres ved, at der inddrages nye informationer og resultaterne fra overvågningen bruges. Dette skulle gerne føre til en forbedret og øget integration af miljømæssige hensyn i eksisterende og fremtidige politiske beslutninger.

Diskussionen om brugen af indikatorer i arbejdet i forbindelse med strategisk miljøvurdering skal også nævnes. Brugen af indikatorer i planlægningen giver en vis indsigt i de løbende ændringer i miljøtilstanden og giver hermed grundlag for en politisk styring. Anvendelsen af indikatorer i forbindelse med strategisk miljøvurdering er forsøgt flere steder i verden, hvorfor der her er tale om at bygge videre på eksisterende metoder og erfaring i stedet for ny metodeudvikling. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at der ikke findes "perfekte" indikatorer, men nok indikatorer, som belyser vigtige forhold for en bestemt kommune. Dertil kommer, at en indikator kan være, eller ofte er, en snæver afgrænsning i forhold til det miljøområde, den er valgt til at belyse, og at der meget vel kan være en række væsentlige konsekvenser eller bivirkninger, der ikke belyses. Endvidere er det et spørgsmål om, hvad ændringer i indikatoren egentlig indebærer for det miljøområde, som indikatoren skal beskrive, og hvad det eventuelt betyder for tilgrænsende miljøområder.

En indikator's hovedfunktion er at forenkle beskrivelsen af eksempelvis miljømæssige sammenhænge og udviklinger. Graden af forenkling er afhængig af valget af typen af indikator. Hvis der vælges et større antal specifikke indikatorer, som eksempelvis data fra CO₂-målinger til at beskrive CO₂-emissionens udvikling, er forenklingen mindst. Dette kan ses i forhold til valg af ganske få såkaldte "nøgleindikatorer", hvor forenkling og usikkerhed er større [Høyer og Aall 1997]. En nøgleindikator er eksempelvis antallet af agerhøns som udtryk for naturtilstanden i Danmark. Denne balance mellem at opnå et overskueligt informationsgrundlag og samtidig sikre en substantiel og dækkende kvalitet er vigtig at holde sig for øje i valget og anvendelsen af indikatorer.

For at træffe beslutninger, der understøtter bæredygtig udvikling, kan der være behov for at integrere økonomiske, sociale, kulturelle og økologiske overvejelser i planprocessen. Med de ovenstående trin foreslås dette opnået ved:

- at strategisk miljøvurdering anvendes som en anledning til at formulere kommunale mål for en bæredygtig udvikling,
- at disse mål anvendes som grundlag for at vurdere konsekvenserne af planlægningen, og
- at målsætninger og udvalgte indikatorer bliver centrale i en løbende overvågning og vurdering af planlægningens konsekvenser, som ligeledes vil være et led i at øge gennemsigtigheden af planerne.

Et studie af planprocesser i en lidt større offentlig organisation peger på, at den organisatoriske sammenhæng kan have en væsentlig betydning for beslutningsprocesser og dermed også for muligheden for at integrere strate-

gisk miljøvurdering i planlægningen [Kørnøv 2000]. Den organisatoriske sammenhæng skal her forstås som både den formelle organisatoriske struktur (eksempelvis ansvarsfordeling mellem afdelinger) og de mere uformelle strukturer, som omfatter forhold som traditioner, normer m.v. Disse strukturer viste sig at have vigtige konsekvenser og påvirkede både, hvordan en planbeslutning blev nået, og hvilken beslutning, der blev truffet.

Hvis ikke der tages højde for de organisatoriske forhold, vil strategisk miljøvurdering sandsynligvis have mindre effekt end ønsket i beslutningsprocessen. Så ud over de metodiske forhold omkring strategisk miljøvurdering er det derfor vigtigt at tage højde for den enkelte kommunens organisation og organisering af kommuneplanarbejdet: Hvem inddrages i arbejdet fra den kommunale forvaltning, fra politisk side og fra offentligheden, hvornår og hvordan skal miljøvurderingen internt organiseres m.v. Dette er forhold, som kan være af væsentlig betydning for, hvorvidt miljøvurderingen reelt vil bidrage i den politiske proces som et yderligere beslutningsgrundlag, der kan kvalificere diskussionerne. Disse spørgsmål vil ikke blive taget yderligere op i den her foreliggende rapport, men i afrapporteringen af en senere del af projektet.

3.2 Konsistente og modstridende mål og afvejningen heraf

Kommuneplanen indeholder mange mål, som skal danne grundlag for den mere detaljerede og konkrete planlægning. Det er usandsynligt, at alle disse mål internt er fuldstændig konsistente, idet de dækker over en lang række økonomiske, sociale, kulturelle og miljømæssige forhold. Det er endvidere usandsynligt, at alle målene understøtter en bæredygtig udvikling. Det kan derfor være relevant at foretage to forskellige vurderinger af målkonsistens:

- forholdet mellem kommuneplanens mål internt, og
- forholdet mellem kommuneplanens mål og bæredygtighedsmålene.

Det er vigtigt, at eventuelle konflikter som følge af modstridende mål gøres eksplicite, så de om muligt søges afklaret i den efterfølgende planlægning.

Målmatrixer er en metode til dels at holde planens mål op mod hinanden, dels holde planens mål op mod bæredygtighedsmålene for derved at kunne vurdere deres konsistens eller modstrid. Et detaljeret eksempel herpå er vist i [Hvidtfeldt og Møller-Jensen 1999, s. 56]. Målene placeres ud af hver akse, som derved skaber celler, hvori konsistensen eller modstriden mellem målene kan noteres.

Matrixer som disse kan skabe opmærksomhed omkring de potentielle konflikter, så der kan tages hensyn til dem i formulering af realiseringsmål og konkrete planforslag.

Ved at anvende en matrice-teknik kan der identificeres såvel konsistens som modstrid mellem målene. Eksempler på konsistente mål i en kommuneplan kan være:

- Øget skovrejsning overfor rent drikkevand.
- Fortætning i byerne overfor bedre serviceforsyning.

Eksempler på modstridende mål kan være:

- Fortætning i byerne overfor øget friareal i byerne⁶⁾
- Høj tilgængelighed overfor mindsket energiforbrug/CO₂ udslip.

Konfrontationen giver anledning til en positiv synliggørelse omkring inkonsistens og potentiel konflikt mellem mål, hvilket kan anvendes til at præcisere den enkelte målformulering i planen. Eksempelvis kunne modstriden i det første eksempel løses ved, at der i målformuleringen tilføjes, at fortætning kun kan finde sted på allerede bebyggede arealer, dvs. ikke på bekostning af friarealer i byen.

Det er vigtigt, at det er kommunerne selv, som foretager vurdering af, hvorvidt der er formuleret kommunale mål knyttet til de overordnede bæredygtigheds mål. Det betyder selvfølgelig ikke, at alle mål kan karakteriseres som værende bæredygtige.

Eksempelvis er det ikke nok, at kommunen har mål knyttet til affald. For at et mål kan betegnes som bæredygtigt, må det indeholde elementer af forebyggelse, minimering af konsekvenser, nedbringelse af forbrug og ressourcer m.v. Det vil sige, at kommunale mål for affald skal være i overensstemmelse med det overordnede mål om at *minimere* affaldsmængderne og *genbruge* ressourcer og dermed indikere, hvordan dette skal finde sted.

Vi vil i det følgende afsnit tage udgangspunkt i Brundtland-kommissionens rapport fra 1987 som grundlag for at definere bæredygtighed og bæredygtig udvikling.

3.3 Hvad er bæredygtighed og bæredygtig udvikling?

Behovstilfredsstillelse står centralt i målet om bæredygtig udvikling, og Brundtland-kommissionen påpeger, at: "Opfyldelse af menneskers behov og forhåbninger er det vigtigste mål for udviklingen." [FN-forbundet og Mellemfolkeligt Samvirke 1987, s. 52]. Det er derfor ikke et mål at opnå mest mulig økologisk bæredygtighed på bekostning af at tilfredsstille behov. Målet er i stedet at sikre, at alle får dækket grundlæggende behov samtidig med, at udviklingen ikke bringer atmosfæren, vandene, jorden og de levende væsener, som støtter livet på jorden, i fare.

⁶⁾ Eksempler er bl.a. en campingplads i en midtby, der nu er udlagt til boliger, og en centralt beliggende markedsplads, der nu er udlagt til kongreshotel.

Brundtland-kommissionen skriver videre, at en levestandard, der rækker længere end tilfredsstillelse af grundlæggende behov, kun er bæredygtig, hvis forbrugsniveauet overalt tager højde for, hvad der er bæredygtigt på langt sigt. Hermed understreges, at udgangspunktet for bæredygtig udvikling er den økologiske bæredygtighed, som argumenteres i de miljømæssige trusler, vi står over for i dag.

Mange af os i den rige del af verden lever i dag over den økologiske bæredygtighed, mens store grupper af mennesker i udviklingslandene ikke får dækket grundlæggende behov i form af mad, tøj m.v., hvorfor det globale fordelingsaspekt i relation til bæredygtig udvikling er meget vigtigt [FN-forbundet og Mellemfolkeligt Samvirke 1987, s. 52].

Opfattelsen af, hvad der er grundlæggende behov, er både socialt og kulturelt betinget. Dette lægger op til, at bæredygtig udvikling på lokalt, kommunalt niveau består i at sikre befolkningen et tilfredsstillende velfærdsniveau, blandt andet i henhold til statslige udmeldinger, samtidig med, at denne behovsopfyldelse ikke er i konflikt med bæredygtig udvikling på nationalt og globalt niveau.

På baggrund af Brundtland-kommissionens rapport fra 1987 kan der skelnes mellem *social bæredygtighed*, dvs. retfærdig fordeling af goder og behovsdækning mellem mennesker i tid og rum, samt *økologisk bæredygtighed*, dvs. opretholdelse af natursystemerne [Christensen 1993; Høyer og Aall 1997].

Det påpeges endvidere, at bæredygtig udvikling indeholder flere dimensioner [FN-forbundet og Mellemfolkeligt Samvirke 1987, s. 73]:

“Bestræbelserne for at nå frem til en bæredygtig udvikling forudsætter:

- et politisk system som sikrer borgernes effektive medvirken i beslutningsprocessen,
- et økonomisk system som er i stand til at skabe overskud og teknisk viden på en selvhjulpne og bæredygtig basis,
- et socialt system som sikrer løsning af de spændinger som opstår som følge af en uharmonisk udvikling,
- et produktionssystem som respekterer forpligtigelsen til at bevare det økologiske grundlag for udvikling,
- et teknologisk system som hele tiden kan søge efter nye løsninger,
- et internationalt system som fremmer bæredygtige mønstre for handel og finansvæsen, og
- et administrativt system som er fleksibelt og har evnen til at korrigere sig selv.”

I de statslige udmeldinger omhandlende bæredygtighed er hovedvægten lagt på de økologiske og ressourcemæssige aspekter af bæredygtig udvikling, svarende til den mere traditionelle natur- og miljøbeskyttelse. Spørgsmålet om fordeling af goder mellem mennesker nationalt hører i dag i høj grad under velfærdspolitikken, og det er igennem lovgivningen herom (f.eks. Lov om social service og Folkeskoleloven), at kommunerne gennem implemen-

tering af de statslige mål og krav berører mange aspekter med relation til social bæredygtighed - dog uden at det benævnes således og direkte forbindes til bæredygtig udvikling.

Man kan anlægge den betragtning, at fordeling af goder mellem mennesker er så veludviklet gennem den eksisterende velfærdspolitik og lovgivning, at det ikke er nødvendigt at inkludere den i bæredygtighedsbegrebet. Vi vælger dog i rapporten her, at inkludere flere aspekter end den økologiske i vores definition af bæredygtig udvikling.

Ud over at behovstilfredsstillelsen er central for bæredygtig udvikling gøres dette valg også ud fra en betragtning om, at vore handlinger i høj grad er interrelateret - arealanvendelsen påvirker transportmuligheder, som påvirker befolkningens helbred, som påvirker indsatsen på job osv. Bæredygtig udvikling søger derfor efter løsninger, som løser et problem uden eventuelt at skabe andre i andre sektorer.

Med udgangspunkt i planlovens formålsparagraf skal kommunerne indtænke bæredygtighed i deres kommuneplanarbejde. Men det er i høj grad op til kommunerne selv at vælge, hvad bæredygtighed skal dække i kommuneplanarbejdet.

Operationalisering af bæredygtighedsbegrebet er forsøgt i mange forskellige sammenhænge, bl.a. i en række lande i forbindelse med arbejdet med at udarbejde nationale strategier for en bæredygtig udvikling. I det finske arbejde hermed er der skelnet mellem økologisk, økonomisk samt social og kulturel bæredygtighed [Miljø- og Energiministeriet 31. maj 2000 og Ministry of the Environment, Finland, december 1998]⁷⁾

Til en praktisk udmøntning af bæredygtighedsbegrebet, som kan anvendes bredt i kommunerne, har vi valgt at tage udgangspunkt i den finske definition. Der skelnes herefter mellem en økologisk bæredygtighed med udgangspunkt i en naturvidenskabelig tankegang, en økonomisk bæredygtighed med udgangspunkt i en økonomisk tankegang og en social og kulturel bæredygtighed med udgangspunkt i en levevilkårsmæssig, samfundsvidenskabelig tankegang.

⁷⁾ Den finske nationale strategi definerer disse begreber således [vores oversættelse]:

Økologisk bæredygtighed: Grundlaget for bæredygtig udvikling er at bevare den biologiske mangfoldighed og variationen af økosystemer ligesom den langsigtede forening af økonomi og andre menneskeskabte aktiviteter med miljøets bæreevne. Foruden nationale mål er internationalt samarbejde særdeles vigtigt for at opnå økologisk bæredygtighed.

Økonomisk bæredygtighed: Økonomisk bæredygtighed betyder balanceret og stabil vækst, som ikke sætter sin lid til langsigtet gæld eller formøbling af reserver. En bæredygtig økonomi er en grundlæggende betingelse for mange andre nøgleaktiviteter i samfundet.

Social og kulturel bæredygtighed: Det primære mål for social og kulturel bæredygtighed er for samfundet at være i stand til at sikre et pålideligt grundlag for offentlig velfærd fra en generation til den næste.”

*Økologisk bæredygtighed*⁸⁾ søger vi at operationalisere med udgangspunkt i den traditionelle natur- og miljøbeskyttelse, som vi genfinder i Brundtland-kommissionens rapport. Der er tale om:

- at bevare og udvide jordens naturlige ressourcegrundlag.
- at udnytte ikke-fornyelige ressourcer, så fremtidige valgmuligheder ikke mindskes.
- at bevare plante- og dyrearter.
- at minimere negative virkninger på kvaliteten af luften, vandet og andre elementer i naturen mest muligt.

Økonomisk bæredygtighed søger vi at operationalisere med udgangspunkt i en diskussion af grænser for ressourcebrug samt ressourcesubstitution. Med et økonomisk udgangspunkt skelner Turner [Turner 1993] mellem fire grader af, hvad bæredygtig udvikling betyder for vores anvendelse af ressourcer (naturgivne, menneskelige, menneskeskabte og kulturelle):

- Meget svag bæredygtighed; den samlede ressourcebeholdning er konstant over tid, og vi kan substituere naturressourcer med menneskeskabte eller menneskelige ressourcer.
- Svag bæredygtighed; visse typer af naturressourcer accepteres ikke substitueret, og der lægges derfor nogle restriktioner for menneskers ressourceforbrug.
- Stærk bæredygtighed; hver ressource holdes konstant, hvilket lægger op til øget genanvendelse af ressourcer for derved at kunne fastholde en økonomisk vækst.
- Meget stærk bæredygtighed; termodynamikken sætter grænser for effektiviteten af genanvendelse, hvorfor der må være grænser for menneskelige aktiviteter.

Substitution af naturressourcer med menneskeskabte ressourcer accepteres ikke af Brundtland-kommissionen, som lægger vægt på, at der er grænser for brugen af energi, råstoffer, vand og jord, og at den menneskelige velfærd i høj grad er afhængig af at bevare naturressourcerne. I tillæg til denne argumentation, som bygger på, at naturen har en værdi i kraft af, at den er til nytte for os mennesker, påpeger Brundtland-kommissionen, at beskyttelse og bevarelse af naturen og naturressourcer også skal finde sted for 'naturens egen skyld': "Argumenterne for at bevare naturen bør dog ikke alene udgå fra udviklingsmålene. Det er en del af vor moralske forpligtelse over for andre levende væsener og kommende generationer." [FN-forbundet og Mellemfolkeligt Samvirke 1987, s. 65]. Med dette som udgangspunkt betyder økonomisk bæredygtighed, at der ikke er plads til en ubegrænset økonomisk vækst. Med andre ord er der økologiske grænser for menneskelige aktiviteter - og miljødelæggelse accepteres ikke.

Social og kulturel bæredygtighed søger vi at operationalisere med udgangspunkt i en diskussion af behovstilfredsstillelse, der opstilles af Brundtland-kommissionen som det centrale mål med bæredygtig udvikling. Hvad skal da

⁸⁾ Begrebet ligger tæt på det, der i andre sammenhænge betegnes som "miljømæssig bæredygtighed".

forstås med grundlæggende behov? En formulering af behovsbegrebet er givet af Maslow [Maslow 1962]. Det første behov betegner Maslow som fysiologisk, såsom mad, vand og luft. Det andet behov er sikkerhed, såsom sikkerhed mod overfald, mord og kulde. Det tredje behov er behovet for samhørighed og kærlighed, hvilket inkluderer venskaber, familie og det at have tilhørsforhold. Det fjerde behov er knyttet til respekt og værdsættelse. Mål herfor kan eksempelvis være politisk frihed og ligestilling. Det femte behov er selvrealisering, hvor hver person udnytter sine evner og interesser maksimalt.

Der har været rejst flere kritikpunkter mod Maslows første behovsdefinition. Et kritikpunkt, som Maslow selv rejste senere, er, at behovet for respekt må nuanceres, idet der er forskel på behovet for at få respekt fra andre og behovet for at have selvrespekt. Selvrespekten bygger på oplevelsen af værdighed og af at have kontrol over ens eget liv [Maslow 1965: 45]. Et andet kritikpunkt er, at Maslow udelader behovet for kompetence [Rowan 1998]. Det påpeges, at alle har behov for at mestre og udvikle flere færdigheder igennem hele livet. Et tredje kritikpunkt er, at behovet for selvrealisering ikke er defineret tilstrækkeligt. Selvrealisering defineres tydeligere af Heylighten som 'den oplevede kompetence til at tilfredsstille de grundlæggende behov for en selv' [Heylighten 1992]. Heylighten sætter endvidere kompetence centralt i forhold til selvrealisering ud fra den tanke, at inkompetence tidligt i livet skaber oplevelse af personlig inkompetence, som yderligere forhindrer kompetenceudvikling og dermed selvrealisering. Hermed fokuseres på behov for at have adgang til uddannelse. Ifølge Sirgy skal vi dog skelne mellem grundlæggende uddannelse som i folkeskolen og højere uddannelse [Sirgy 1999]. Højere uddannelse vil lede til kreativitet og videre indsamling af viden, mens grunduddannelse er orienteret mod træning af færdigheder og tilfredsstillelse af grundlæggende behov. Dette understøttes af en undersøgelse foretaget af Hagerty [Hagerty 1999], som viser, at grunduddannelse sætter en i stand til at tilfredsstille grundlæggende behov, mens højere uddannelse kan være et mål for selvrealisering.

Anskuer vi det danske samfund ud fra Maslows behovspyramide vil de fysiologiske behov kunne anses som værende tilfredsstillende for alle - til trods for, at der er steder i landet med eksempelvis forringet vand- eller luftkvalitet. De efterfølgende behov vil være opfyldt i varierende grad for den enkelte.

En yderligere operationalisering af behovsbegrebet kan foretages med udgangspunkt i FN's menneskerettighedskonvention (refereret i Høyer og Aall, 1997, s. 31-32), hvori der redegøres for, at ethvert menneske har krav på:

- arbejde
- retfærdige og gode arbejdsvilkår
- social tryghed
- en tilfredsstillende levestandard for sig selv og sin familie
- tilfredsstillende mad, tøj og bolig
- højest opnåelige sundhedstilstand både i fysisk og psykisk henseende
- ret til uddannelse
- ret til at deltage i det kulturelle liv.

Behovet for respekt, kompetenceudvikling og selvrealisering – ifølge Maslow – kan i et vist omfang udmøntes i muligheden for medvirken og borgerdeltagelse. Vi har medtaget borgerdeltagelse som led i at operationalisere den sociale og kulturelle bæredygtighed. Omkring borgerdeltagelse påpeger Brundtland-kommissionen, at lovgivning alene ikke kan sikre en bæredygtig udvikling, men “at det er nødvendigt med en viden og støtte i befolkningen, som medfører en større offentlig deltagelse i de beslutninger som påvirker miljøet.” [FN-forbundet og Mellemløbet Samvirke 1987, s. 71]. Dette blev understøttet på Rio-konferencen i 1992, hvor øget deltagelse i beslutnings- og implementeringsprocesser blev vedtaget som et led i Agenda 21.

Deltagelsen har flere formål. Der er for det første et bevidsthedsgørende mål, hvor en øget viden om sammenhængen mellem vores adfærd og konsekvenser antages at have en pædagogisk effekt i forhold til at ændre adfærden mod øget bæredygtighed.

Der er endvidere et mål om at give berørte borgere, organisationer m.v. indsigt i planlægningens konsekvenser og dermed grundlag for at deltage og samarbejde. Der er ligeledes et mål om at få flere aktører inddraget i selve implementeringen af løsninger til problemer i et lokalsamfund. På denne vis lægges der op til en borgerdeltagelse, som har et yderligere indhold end mere “traditionelle borgerhøringer” i planprocessen.

Vi vil på denne baggrund opstille følgende definitioner som grundlag for at operationalisere bæredygtig udvikling i kommunerne. Definitionen for økologisk bæredygtighed er næsten identisk med den, der benyttes i den finske strategi for bæredygtig udvikling:

Økologisk bæredygtighed: Grundlaget for bæredygtig udvikling er at bevare den biologiske mangfoldighed og variationen af økosystemer samt sikre at økonomisk udvikling og menneskeskabte aktiviteter er i overensstemmelse med miljøets bæreevne.

Økonomisk bæredygtighed: Økonomisk bæredygtighed betyder en balance-ret og stabil vækst baseret på respekt for ressourceknaphed. En bæredygtig økonomi tilstræber bl.a. ressourcebesparelser.

Social og kulturel bæredygtighed: Det primære mål for social og kulturel bæredygtighed er at opfylde grundlæggende menneskelige behov og sikre, at dette videreføres fra en generation til den næste. Hertil kommer at understøtte offentlighed og borgerdeltagelse.

Den valgte tredeling af bæredygtighedsbegrebet svarer i store træk til den, Naturrådet har beskrevet [Naturrådet maj 2000, s. 34]. Naturrådet henviser således til, at det ofte i bæredygtighedsdebatten fremføres, “at bæredygtighed rummer tre ligeværdige elementer: Miljømæssig bæredygtighed, social bæredygtighed og økonomisk bæredygtighed.” Men Naturrådet finder samtidig, at det er en uheldig sammenblanding af begreber, når økonomisk bæredygtighed sidestilles med miljømæssig og social bæredygtighed: “Mens de basale naturværdier, sociale værdier og menneskelige behov må regnes for at

være et mål i sig selv – så må økonomien alene anses for at være et middel.” Vi er principielt enige med Naturrådet heri – når økonomisk bæredygtighed alene defineres ud fra økonomiske hensyn. Vi har dog i denne rapport valgt at definere økonomisk bæredygtighed som en økonomisk vækst, der er baseret på respekt for naturressourcegrundlaget. Hermed bliver den økonomiske bæredygtighed ikke alene et middel til bl.a. at tilfredsstille grundlæggende menneskelige behov, men også et mål i sig selv.

Vores indgang er på sin vis pragmatisk: Det er især naturvidenskabsfolk og deres metoder, der kan bidrage til at konkretisere og udmønte den økologiske bæredygtighed. Det er især økonomer og deres metoder, der kan konkretisere og udmønte den økonomiske bæredygtighed under hensyn til, at vi – hvad angår økonomisk bæredygtighed - har valgt at fokusere på ressourcerne og ressourceøkonomisering. Og det er især samfundsvidenskabsfolk og deres metoder, der kan konkretisere og udmønte den sociale og kulturelle bæredygtighed.

Denne skelnen mellem og definition af økologisk, økonomisk samt social og kulturel bæredygtighed er udgangspunkt for den følgende opstilling af målhierarkier. Opstillingen sker på baggrund af den i afsnit 4 og bilag A foretagne gennemgang af de statslige udmeldinger om mål i den lokale planlægning.

4. Målhierarkier og statslige udmeldinger

På næsten alle områder styres de kommunale aktiviteter i større eller mindre grad af lovgivning og nationale retningslinier. Det sker dels gennem krav om, at bestemte muligheder skal være til rådighed for borgerne, eller at kommunerne skal gennemføre bestemte aktiviteter, dels ved krav om mål og indhold for de pågældende aktiviteter. I denne sammenhæng er der sat fokus på, hvor og i hvilket omfang, der i lovgivning og andre statslige udmeldinger er fastlagt mål for de kommunale aktiviteter og den kommunale planlægning, og hvilke af disse mål, der handler om en bæredygtig udvikling.

På en del områder er de kommunale aktiviteter kun i begrænset omfang fastlagt af statslige udmeldinger - og på flere af de områder, hvor det forekommer, sker det ved opfordringer og tilkendegivelser af ønsker. Afgørende for den kommunale indsats er her i vid udstrækning lokale politiske beslutninger igennem planlægning, budgetter og daglig administration. Det gælder bl.a. kommune- og lokalplanlægning, hele den tekniske forsyning, i nogen grad miljøforhold og erhvervs- og arbejdsmarkedsforhold.

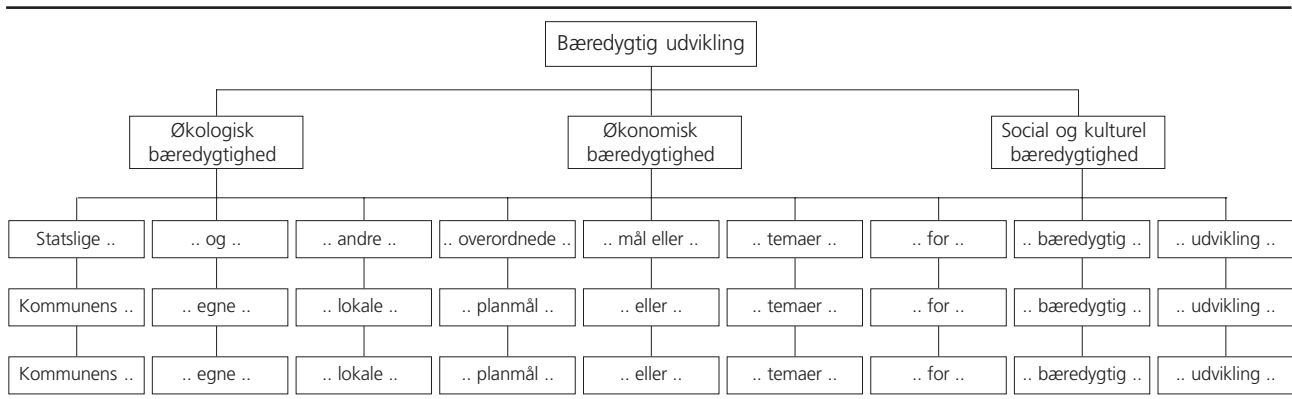
På andre - men væsentlige og omkostningstunge - områder er målene for de kommunale aktiviteter i større omfang fastlagt af love, bekendtgørelser og statslige udmeldinger. Det gælder skoleområdet og store dele af sundheds- og socialområdet. Men også her er der et betydeligt kommunalt spillerum.

Endelig er der områder, hvor de kommunale aktiviteter helt overvejende fastlægges på det kommunale niveau. Det gælder bl.a. den kommunale indsats på kulturområdet og det kommunale service- og informationsniveau over for borgerne.

For at nå målene om en bæredygtig udvikling er det nødvendigt med et samspil mellem staten og kommunerne. For nogle mål må størst vægt ligge på den statslige indsats, for andre mål må den største vægt ligge på den kommunale indsats. For andre mål igen er det den internationale sammenhæng, der er afgørende. Og i den anden ende af skalaen er det et samspil med det enkelte individ – den enkelte forbruger – der kan flytte grænser.

4.1 Målhierarkier – overordnede og underordnede mål

Opstilling af et målhierarki som en måde at indtænke bæredygtighed i kommuneplanlægningen er baseret på to forhold. For det første kan et målhierarki være med til at skabe overblik og sikre konsistens mellem overordnede mål for bæredygtig udvikling og kommunens lokale mål. For det andet kan hver enkelt kommune selv afklare de lokale bæredygtighedsmål knyttet til de overordnede mål for bæredygtig udvikling, jfr. figuren nedenfor.

Målhierarki for kommunal bæredygtig udvikling.

Denne fremgangsmåde er inspireret af Høyer og Aals “bærekraftindikatormodell”, hvor grundidéen er, at kommunerne selv skal tage stilling til det lokale indhold i bæredygtighedsbegrebet [Høyer og Aall 1997]. Opgaven for den enkelte kommune bliver da at “oversætte” de overordnede mål ved at spørge [Høyer og Aall 1997, s. 73]:

- Findes der lokale mål inden for de givne overordnede bæredygtighedsmål.
- Hvis der ikke findes relevante lokale målformuleringer inden for de overordnede mål, vil kommunen da lade dette fortsætte, eller vil kommunen afklare og formulere en politik på disse områder?

Dette er i tråd med Brundtland-kommissionens anbefaling i forhold til operationalisering af bæredygtighedsbegrebet. Brundtland-kommissionen [FN-forbundet og Mellempfolkeligt Samvirke, 1987] påpeger, at når vi operationaliserer bæredygtighedsbegrebet, må der være et fælles grundlag - en fælles forståelse af grundbegrebet bæredygtig udvikling samt en bred strategisk ramme for, hvordan bæredygtig udvikling kan nås, selv om de specifikke tolkninger vil variere.

Målhierarkiet er opstillet på denne baggrund, idet hierarkiet indeholder overordnede måltemaer for den kommunale planlægning, som efterfølgende må specificeres af den enkelte kommune selv. Det første trin i opstilling af målhierarkiet er da at operationalisere de overordnede definitioner på økologisk, økonomisk samt social og kulturel bæredygtighed ud fra de statslige udmeldinger til kommunerne. Dette er forsøgt i det følgende.

4.2 Statslige udmeldinger om bæredygtighed

I denne rapport er der fokus på de områder, hvor kommunerne har mulighed for en indsats. Der er taget udgangspunkt i den brede tilgang til en bæredygtig udvikling, som den er beskrevet og defineret i afsnit 3. Først behandles den mest traditionelle tilgang til bæredygtighed med miljøbeskyttelse og begrænsning af forureningen – den økologiske bæredygtighed. Dernæst behandles den bæredygtighed, der knytter sig til at sikre en afbalanceret udvikling og økonomisering med ressourcerne (råstoffer, areal, energi osv.) – den økonomiske bæredygtighed. Endelig behandles den bæredygtighed, der knytter sig til, at alle får dækket grundlæggende behov (føde, bolig, uddannelse, arbejde, deltagelse osv.) – den sociale og kulturelle bæredygtighed.

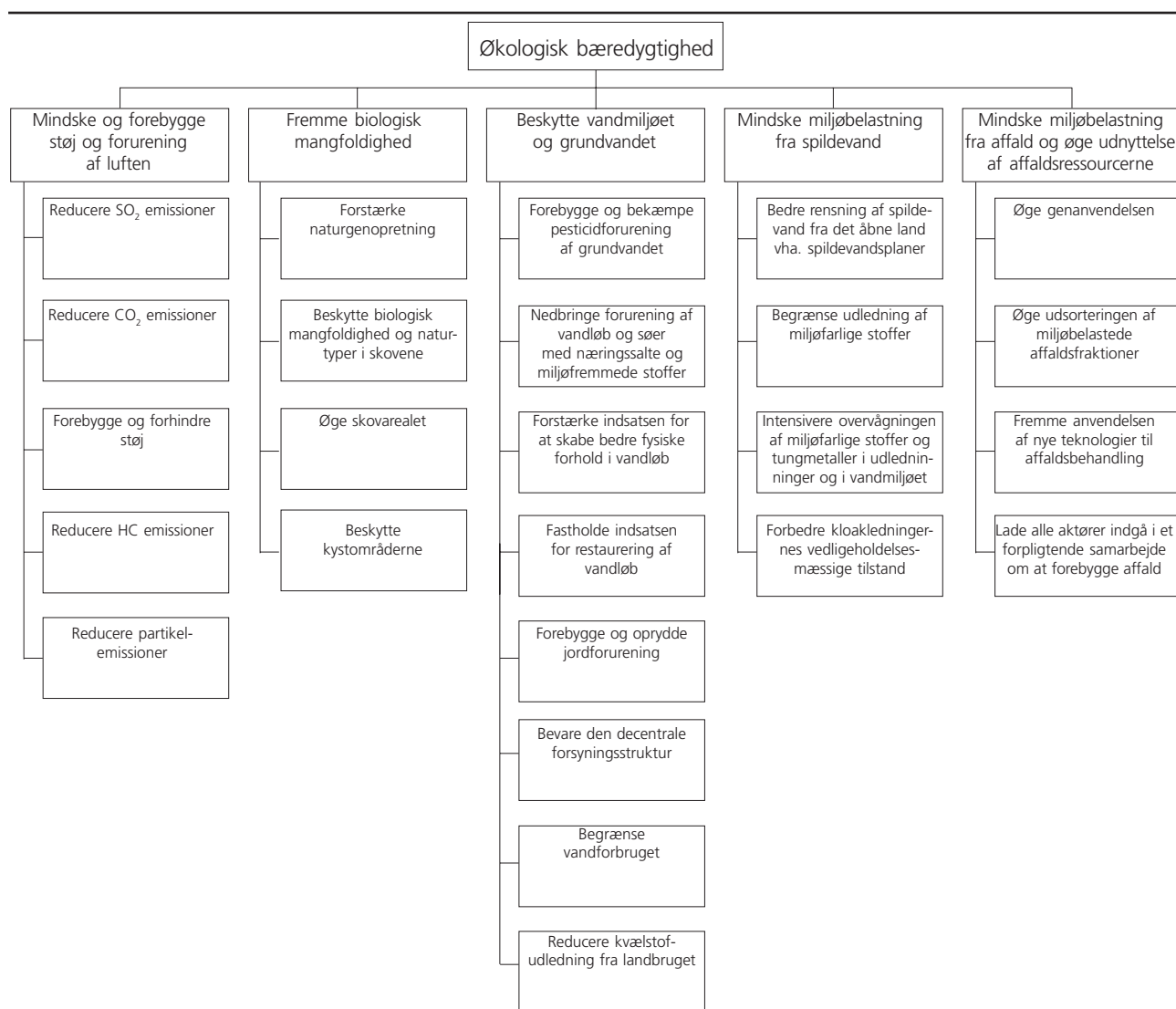
Udmeldinger om økologisk bæredygtighed

Udmeldinger om økologisk bæredygtighed findes først og fremmest i love og andet materiale fra Miljø- og Energiministeriet. Især Lov om miljøbeskyttelse, Lov om naturbeskyttelse og Lov om Planlægning indeholder en række udmeldinger af betydning for den økologiske bæredygtighed.

Desuden findes der enkelte udmeldinger i materiale fra andre ministerier. Det gælder bl.a. By- og Boligministeriet med Lov om byfornyelse, Trafikministeriet med handlingsplanen Trafik 2005 og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri med Fiskeriloven.

Nedenstående figur viser en udmøntning af de statslige udmeldinger, der vurderes at høre under den økologiske bæredygtighed. Det drejer sig om:

- at mindske og forebygge støj og forurening af luften,
- at mindske miljøbelastningen fra spildevand,
- at mindske miljøbelastningen fra affald og øge udnyttelsen af affaldsressourcerne,
- at beskytte vandmiljøet og grundvandet, og
- at fremme biologisk mangfoldighed.

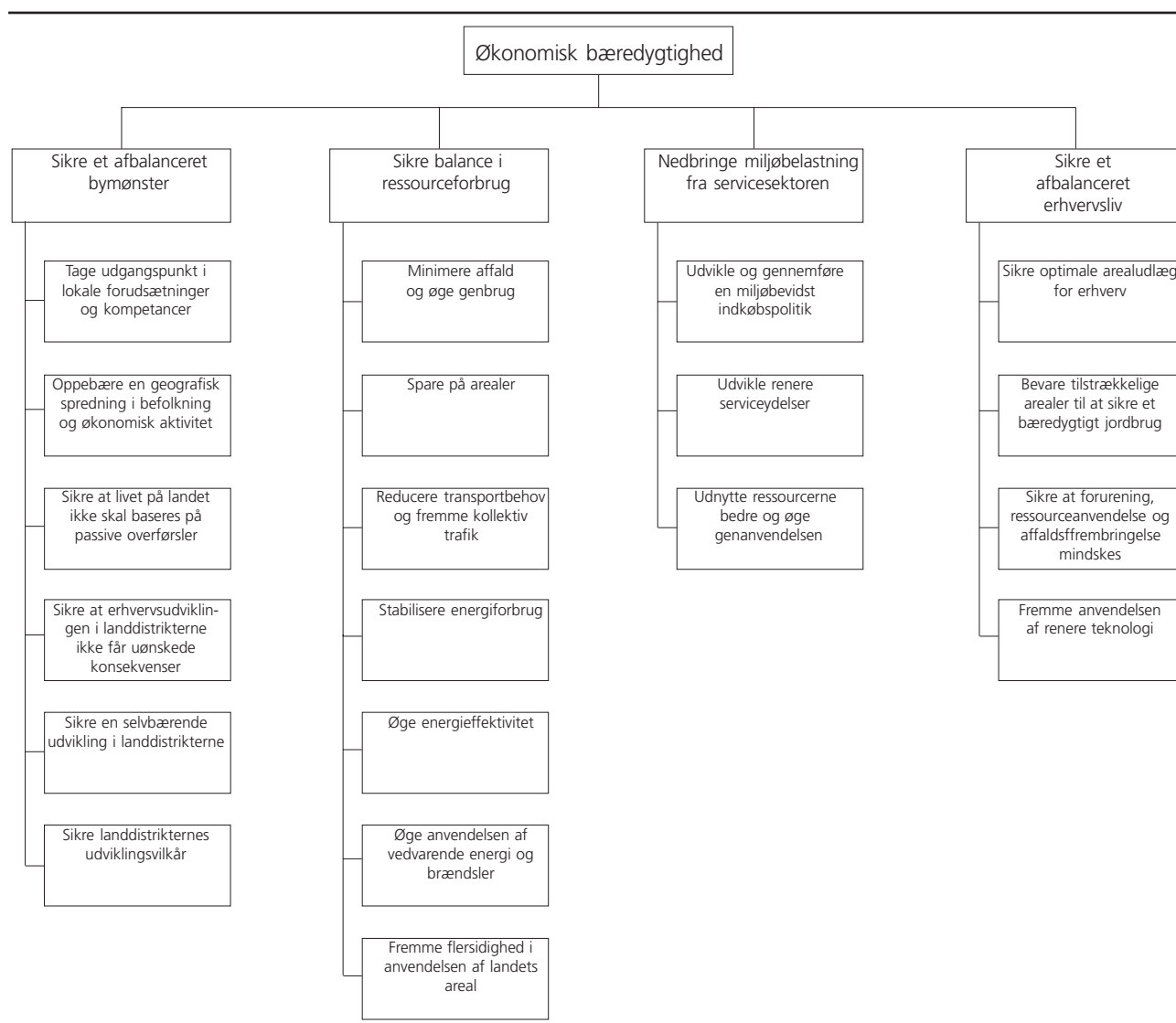

Udmeldinger om økonomisk bæredygtighed

Udmeldinger om økonomisk bæredygtighed findes i love og andet materiale fra flere ministerier. Det gælder bl.a. Miljø- og Energiministeriet med bl.a. Råstofloven, Skovloven og Lov om renere teknologi. Det gælder By og Boligministeriet med Lov om Byfornyelse. Og det gælder Fødevareministeriet med Landbrugsloven samt Trafikministeriet med handlingsplanen Trafik 2005.

I efterfølgende figur er vist en udmøntning af de statslige udmeldinger, der vurderes at høre under økonomisk bæredygtighed. Det drejer sig om:

- at sikre et afbalanceret bymønster,
- at sikre balance i ressourceforbrug,
- at nedbringe miljøbelastningen fra servicesektoren, og
- at sikre et afbalanceret erhvervsliv.

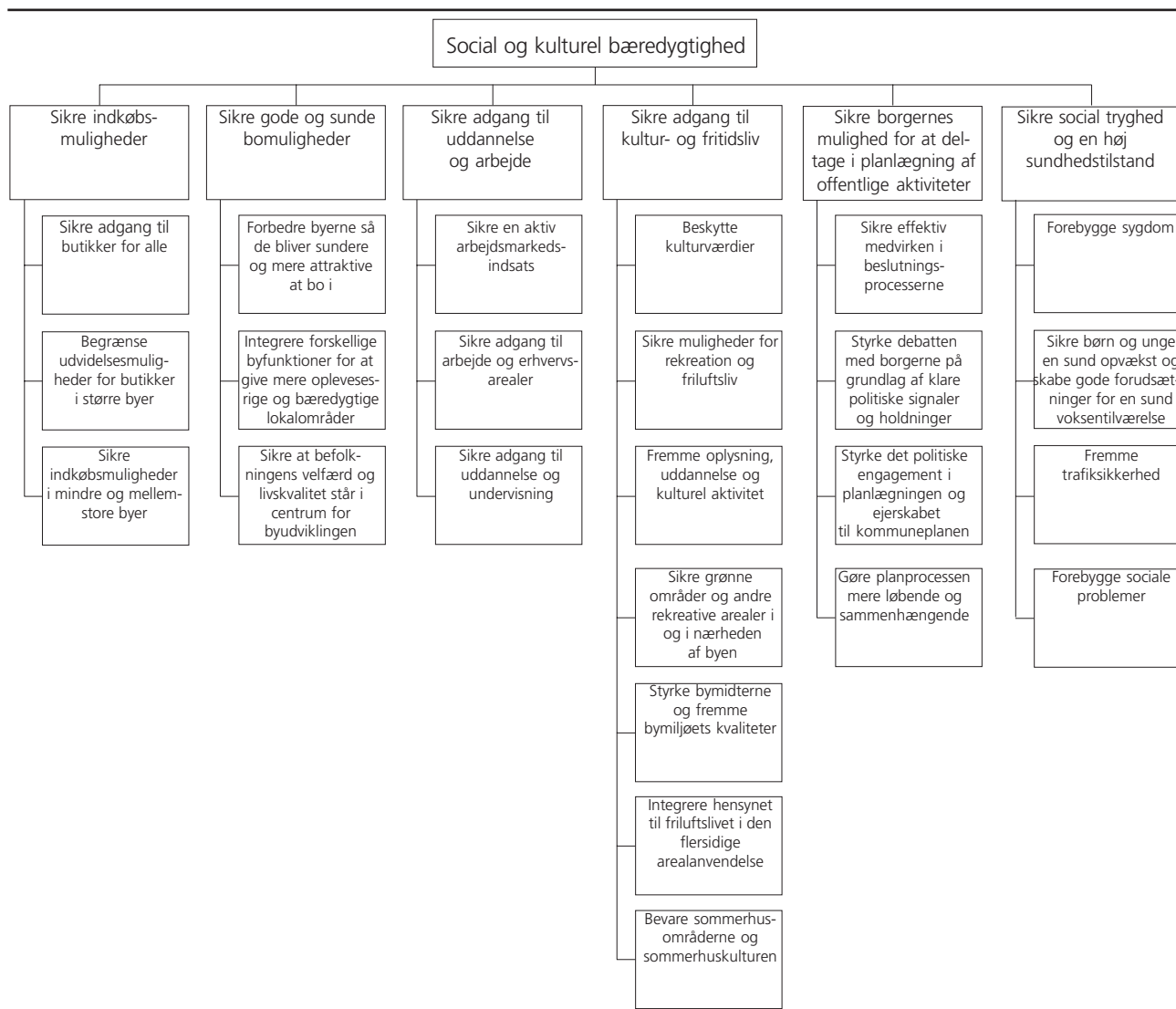
Økonomisk bæredygtighed.

Udmeldinger om social og kulturel bæredygtighed

Udmeldinger om social og kulturel bæredygtighed findes ligeledes i love og andet materiale fra flere ministerier. Det gælder bl.a. Socialministeriet med Lov om social service, Lov om social pension og Lov om aktiv socialpolitik. Det gælder Sundhedsministeriet med Lov om sygehusvæsenet og Lov om forebyggende sundhedsordninger for børn og unge. Det gælder Undervisningsministeriet med Lov om Skoler og Lov om erhvervsuddannelser. Det gælder By- og Boligministeriet med Lov om byfornyelse og Lov om individuel boligstøtte. Og endelig gælder det Miljø- og Energiministeriet med Lov om Planlægning.

I den efterfølgende figur er vist en udmøntning af de statslige udmeldinger, der vurderes at høre under social og kulturel bæredygtighed. Det drejer sig om

- at sikre indkøbsmuligheder,
- at sikre gode og sunde bomuligheder,
- at sikre adgang til uddannelse og arbejde,
- at sikre adgang til kultur- og fritidsliv,
- at sikre borgernes mulighed for at deltage i planlægning af offentlige aktiviteter, og
- at sikre social tryghed og en høj sundhedstilstand.

De opstillede modeller kan danne grundlag for, at den enkelte kommune kan identificere de lokale planmål, der har relation til bæredygtig udvikling. Anvendelse af målhierarkierne eksemplificeres i det følgende afsnit 5 ved hjælp af mål fra Hvorslev, Hillerød og Århus Kommuner.

Målhierarkierne, der her er præsenteret som et værktøj til brug for kommunerne til at vurdere, hvorvidt de har kommunale planmål eller ej inden for de enkelte bæredygtighedstemaer og - mål, skal ses som et dynamisk værktøj. Hierarkierne skal således ikke opfattes som indeholdende alle relevante bæredygtighedsmål for den kommunale planlægning nu og fremover. Udgangspunktet har været denne rapport forfatteres subjektive udvælgelse ud fra en valgt definition af et bæredygtighedsbegreb.

Dertil kommer for det første, at hierarkierne er baseret på statslige mål i dag, som givetvis ikke vil være dækkende for alle de områder, som de enkelte kommuner finder nødvendige og relevante i kommuneplanssammenhæng. Dette betyder, at kommunerne kan tage hierarkierne som udgangspunkt og dernæst supplere disse med yderligere mål, som de finder væsentlige.

For det andet, at det vil være nødvendigt at supplere målhierarkierne, efterhånden som der kommer nye statslige mål til.

Samtidig er det vigtigt at understrege, at kommunale forskelle gør, at man ikke direkte kan sammenligne dækningsgraden mellem de forskellige kommuner og derved vurdere, hvorvidt den ene kommune er mere bæredygtig end de andre. Der kan være lokale forudsætninger, der gør, at et bæredygtighedsmål kan være relevant i en kommune og ikke i en anden. Et eksempel herpå er for Hillerød Kommune, hvor der ikke er formuleret mål for øget skovrejsning, idet det tilplantede areal i forhold til kommunens samlede areal allerede i dag udgør ca. 1/3.

5. Kommunale udmeldinger om mål – belyst ved eksempler

I dette afsnit er illustreret første trin i den foreslåede proces for strategisk miljøvurdering, som består i at sammenholde de kommunale planmål med de statsligt udmeldte mål for bæredygtig udvikling for derved at afklare, om kommunen har mål, der understøtter de nationale bæredygtighedsmål, og om der er mulighed for yderligere kommunal afklaring på disse områder.

I hvert af afsnittene for de tre kommuner er det søgt at give et overblik over kommunens mål - hvor findes mål af relevans for kommuneplanlægningen og bæredygtig udvikling - og hvad siger disse mål konkret. En uddybning og detaljering af de kommunale mål findes i bilag B. Dette danner udgangspunkt for at vurdere dækningsgraden for økologisk, økonomisk samt social og kulturel bæredygtighed for hver af kommunerne.

Baggrunden for vurderingen har været en gennemlæsning af kommunernes skriftlige materiale, hvor især kommuneplanen, miljøhandlingsplanen samt dokumenter for Agenda 21 indeholdt de kommunale mål knyttet til bæredygtig udvikling. Dernæst kommenterede hver af kommunerne forfatterens vurdering af, hvorvidt kommunerne har formulerede mål, der understøtter bæredygtighedsmålene, som de fremgår af de tre målhierarkier. Den endelige vurdering i denne rapport er dog helt forfatterens.

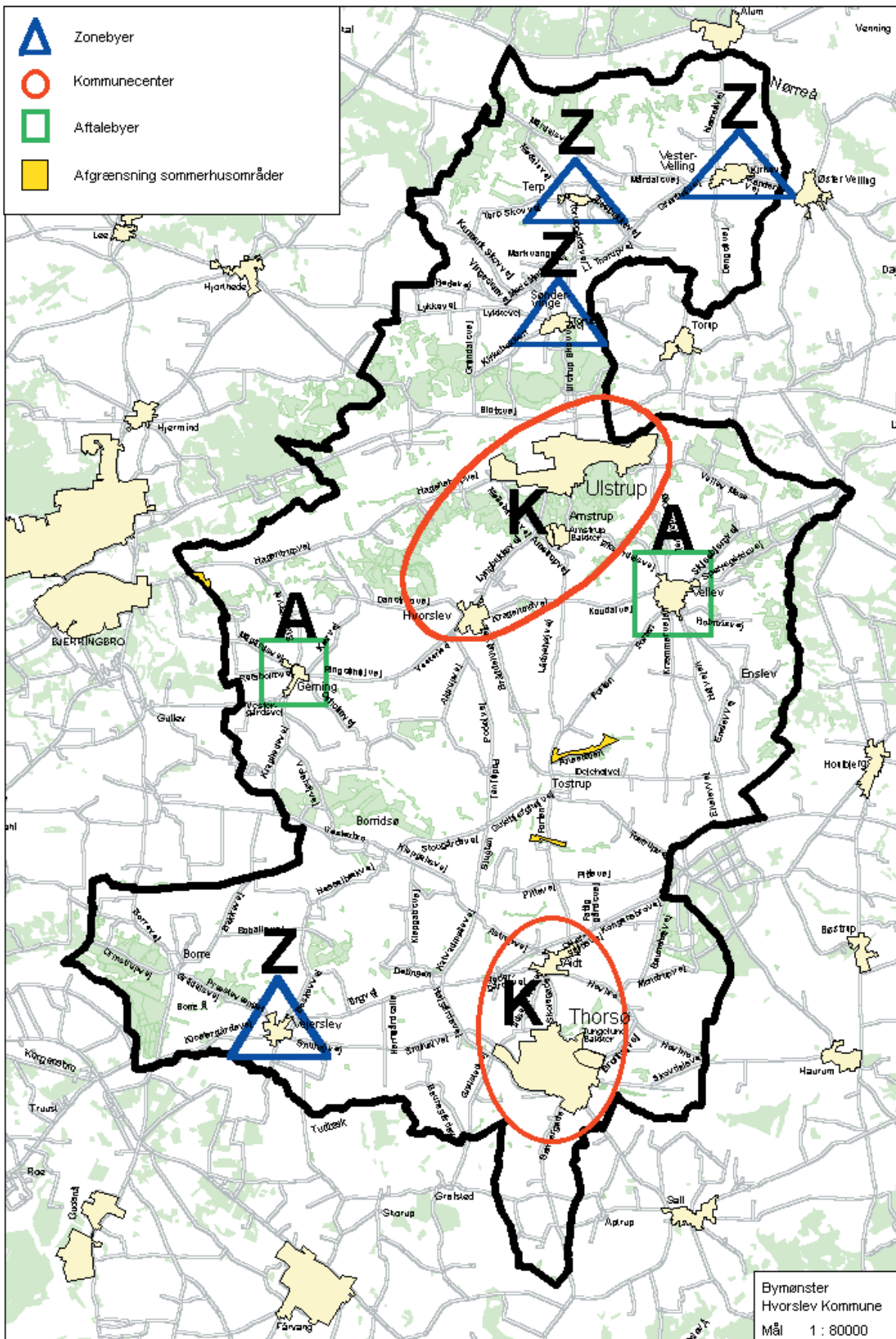
For hver af de tre kommuner er desuden søgt vurderet følgende fem forhold:

- hvorvidt kommuneplanen er et vigtigt dokument for målaflaring,
- hvilke forhold der er omfattet gennem kommuneplanens mål,
- hvorledes kommuneplanen er struktureret,
- hvorledes kommuneplanens overordnede mål er fulgt op og søges realiseret, og
- hvorledes strategisk miljøvurdering er søgt anvendt i kommuneplanarbejdet.

5.1 Hvorslev Kommune

Hvorslev Kommune er en mindre landkommune i Midtjylland med knap 7000 indbyggere. Kommunen rummer 9 landsbyer, hvor to af landsbyerne sammen med de 2 bysamfund Ulstrup og Thorsø fungerer som samarbejdende kommunecentre. I kommunen udgør det åbne land 97 % af arealet, og det anvendes primært til landbrugsformål og skovbrug.

I Hvorslev Kommune anvendes kommuneplanen som en strategisk udviklingsplan med visioner, mål og indsatsområder for den kommende planperiode.

Hvorslev Kommunes bymønster i forslag til kommuneplan 2001-2012. I forslaget fastholdes Ulstrup / Hvorslev og Thorsø / Aidt som kommuncener. Velling og Gerning udpeges som aftalebyer med visse vækstmuligheder som følge af landsbyernes særlige udviklingspotentialer. V. Velling, Sdr. Vinge, Vejerslev, Terp og Borre udpeges som zonebyer med rammer for en naturlig udvikling.

Kommunen gør en del ud af at gøre udviklingsmålene operationelle, så der i forbindelse med budgetopfølgningerne og årsberetningen kan ske en vurdering af, hvorvidt de opstillede mål rent faktisk er nået eller efterkommes.

Mål- og rammestyringen i Hvorslev Kommune giver sig konkret udtryk ved, at de visioner og mål, der f.eks. opstilles til fremme af trafikssikkerheden i kommuneplanen afspejler sig i trafikssikkerhedsplanen og i de årlige prioriteringer af indsatsen, som sker i forbindelse med budgettet, hvor indsatsen nøje knyttes op på de fastlagte mål.

Af Hvorslev Kommunes i alt 104 km vandløb er 84 km i regionplanen klassificeret svarende til vandløb af meget høj kvalitet for fiske- og plantelivet i vandløbet. I kommunens forslag til Kommuneplan 2001-2012 er det bl.a. et mål at beskytte og restaurere vandløb, søer og øvrige biotoper i respekt for det naturlige plante og dyreliv og naturværdierne i øvrigt. Billedet er fra Sdr. Vinge Å.

Tilsvarende på miljøområdet, hvor visioner og mål i kommuneplanen afspejler sig i operationelle mål og aktiviteter i f.eks. miljøhandlingsplanen, og i den måde vedligeholdelsen af vandløb sker på.

Tilsammen tegner der sig et mønster, som går fra de overordnede ønsker til kommunen og dens udvikling, til hvordan ønskerne kan konkretiseres og gennemføres, bl.a. ved de investeringer og driftsmidler, der afsættes i de årlige budgetter.

Helt overordnet arbejder kommunen for at virkeliggøre følgende udviklingsvisioner:

- Kommunen skal fastholde og tiltrække nye borgere i alle aldersgrupper ved at være kendt som et godt sted at leve og arbejde.
- Kommunen skal tilbyde borgerne gode bomuligheder i byer såvel som i landsbyer med plads til udfoldelse og virkelyst i et trygt miljø.
- Væksten skal baseres på en bæredygtig udvikling med respekt for områdets natur- og kulturværdier i tæt samspil med borgerne.

I forslag til kommuneplan 2001-2012 er visionerne udmøntet i 4 hovedmålområder: Et om bæredygtig økonomi, et om sundhed, trivsel og velfærd, et om erhverv og arbejdsmarked og et om tilgængelighed – helhed og sammenhæng i hverdagen.

Med hovedmålområdet om *bæredygtig økonomi* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget en økonomi, der

- er baseret på indtægter fra erhvervsaktive borgere og et driftigt erhvervslev, liv,
- er styret af de visioner og mål, der er nedfældet i kommuneplanen,
- indebærer et budget med spillerum til både anlæg og vedligeholdelse uden stigninger i skatteprocenten,
- indebærer en kassebeholdning, der gør det muligt at agere, når der er ønsker herom, og
- indebærer, at kommunen i stort omfang er selvfinansierende.

Forudsætningen for fortsatte og tilstrækkelige skatteindtægter fra erhvervsaktive borgere er bl.a. en befolkningsprognose, der viser et stigende befolkningstal - ikke mindst i de erhvervsaktive aldersgrupper.

Samtidig forventes de gunstige konjunkturer for erhvervene at fortsætte og kommunens indtægtsgrundlag herfra dermed at være stabilt og jævnt stigende.

Med hovedmålområdet om *sundhed, trivsel og velfærd* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget et aktivitetsområde, hvor borgeren er i centrum for den kommunale indsats. Udgangspunkt er her, at den enkeltes sundhed, trivsel og velfærd på den ene side er bestemt af vedkommendes levevis og på den anden side af det miljø, som vedkommende færdes i. Det er derfor ikke blot kommunens sundheds- og socialområde, der her er i fo-

kus, men hele miljøet omkring vedkommende: arbejds- og uddannelses-situationen, fritidslivet, boligforholdene, trafikikkerheden, lokalsamfundet, forsynings- og miljøforhold osv. Herved berøres også borgernes inddragelse i og medansvar for det offentlige aktiviteter og Agenda 21-arbejdet.

Det er bl.a. et mål i Hvorslev Kommunes forslag til kommuneplan 2001-2012 at udvikle rammerne i dagtilbuddene, så det enkelte barn kan opøve evner som selvstændighed, kreativitet og kritisk sans, og så det i øvrigt kan udvikle sig optimalt, såvel intellektuelt, socialt som fysisk. Billedet er fra naturbørnehavens besøg i Engdraget i Thorsø.

Kommunens omsorgs- og velfærdsindsats inden for sundheds- og social-området og en række andre områder omfatter børn, ældre, handicappede og indvandrere (flygtninge).

Med hovedmålområdet om *erhvervs- og arbejdsmarked* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget et offentligt aktivitetsområde, der i vid udstrækning sørger for,

- at fundamentet for de private virksomheder er i orden,
- at uddannelsesniveaueet i befolkningen er højt,
- at arbejdsstyrken er stor og fleksibel,
- at mennesker hurtigt kan komme i gang igen efter sygdom eller sociale problemer,
- at samfundet er stabilt og præget af tillid og tryghed, og
- at erhvervslivets rammevilkår til stadighed forbedres i et privat-offentligt samspil.

Med hovedmålområdet om *tilgængelighed – helhed og sammenhæng i hverdagen* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget et aktivitetsområde, der handler om hverdagslivets rammer og en hensigtsmæssig anvendelse af ressourcer. Tilgængelighed er ikke kun et spørgsmål om boligens placering i forhold til arbejdspladser og private og offentlige servicetilbud lokalt. Det er også et spørgsmål om by- og lokalsamfundenes indbyrdes beliggenhed og rollefordeling. Tilgængelighed kan derfor ikke kun anskues i et kommunalt perspektiv, men må også ses i en regional sammenhæng.

Hvorslev Kommunes Miljøhandlingsplan

Miljøhandlingsplanen peger indledningsvis på de ændringer, der er sket i miljøstrategien – fra at søge at begrænse forureningen ved rensnings- fortyndings- eller destruktionsforanstaltninger til at betragte produktion i bredeste forstand som et lukket kredsløb, hvor der som udgangspunkt ikke fremkommer affald og dermed forurening - med det heraf følgende strategiske målt at undgå forurening gennem renere teknologi og rensning. Strategien indebærer, at kommunerne ændrer deres traditionelle myndighedsrolle i retning mod en konsulent- og sparringspartnerrolle over for virksomhederne.

Miljøhandlingsplanen betragtes som en af mange nødvendige og vigtige sektorplaner, der ikke kan stå alene, men behøver en overordnet koordinering og samordning, der sker i kommunens udviklingsplan –kommuneplanen.

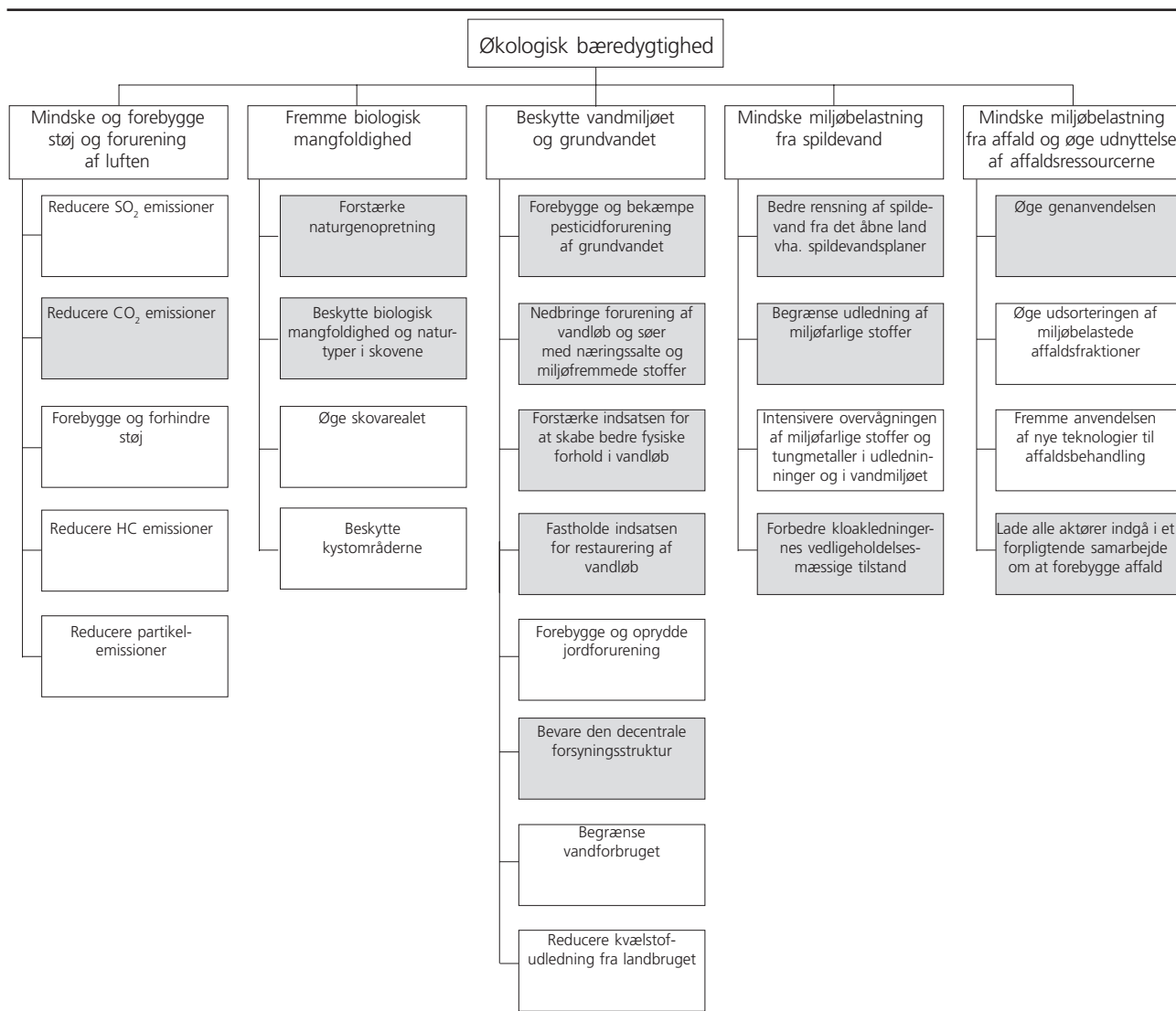
Miljøhandlingsplanen omfatter også et afsnit om kommunens Agenda 21-arbejde, der bl.a. understreger, at Kommunalbestyrelsen forudsætter, at væksten baseres på en bæredygtig udvikling. Den bæredygtige udvikling skal dels afspejle sig i kommuneplanen som overordnede strategier inden for al kommunal virksomhed og i relation til et privat-offentligt samspil, dels afspejle sig rundt om i lokalsamfundene som synlige forandringer fysisk, socialt og kulturelt.

Miljøhandlingsplanen omfatter afsnit om miljøtilsyn, spildevand og slam, vand og jord, affald og genbrug, vandløb og søer, grønne områder og grønne indkøb.

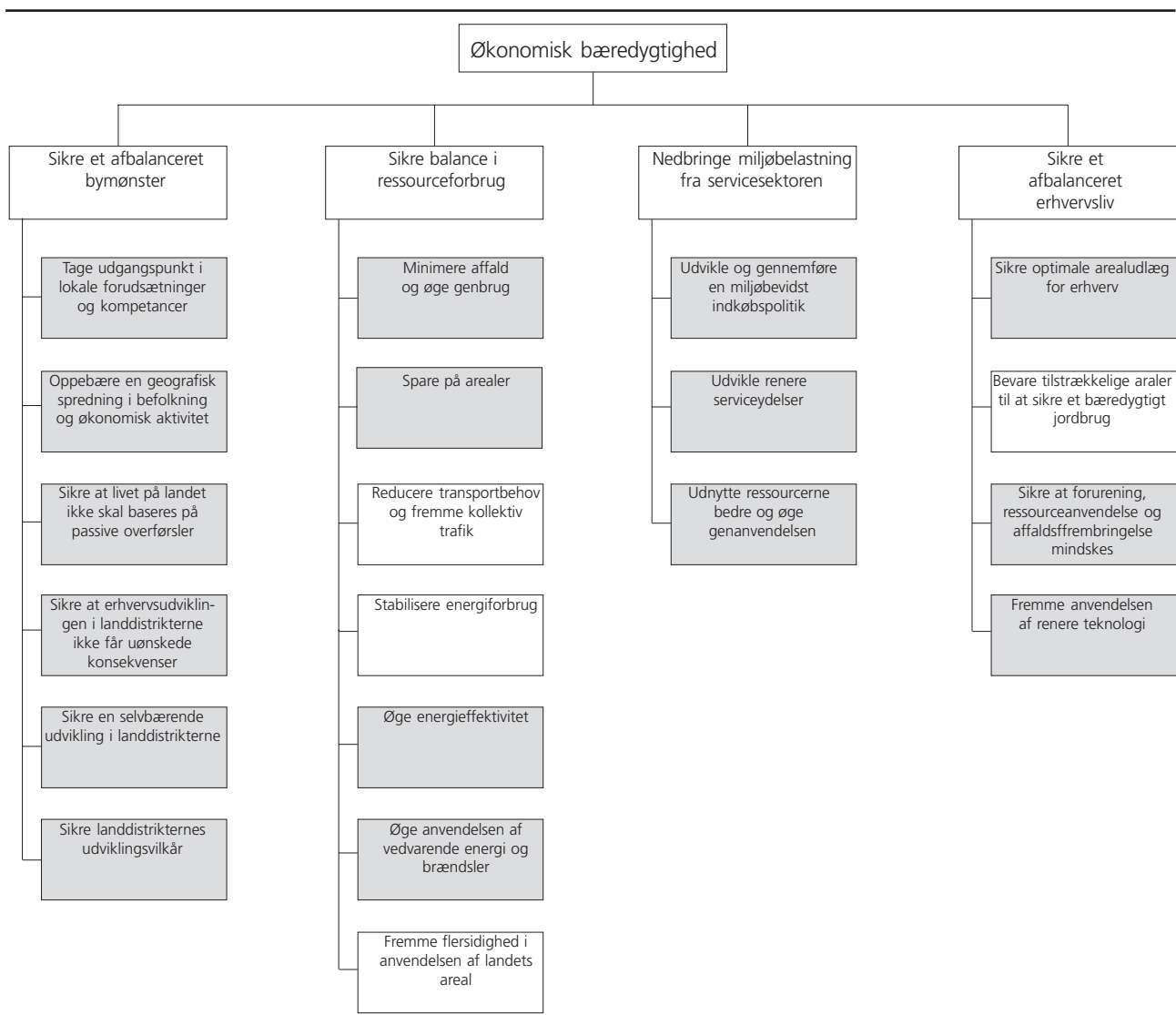
Sammenfattende kan man sige om Horslev Kommune:

- at kommunen bruger kommuneplanen til at afklare en række mål for kommunens udvikling,
- at kommunen bruger kommuneplanen bredt i forhold til alle kommunens aktivitetsområder og med udgangspunkt i borgernes hele liv,
- at kommunen lader kommuneplanens ord, som de kommer til udtryk i visioner og mål, følge op med handling, som det bl.a. fremgår af budgetter, serviceplaner og bemærkninger hertil,
- at kommuneplanen er søgt struktureret efter beboernes hverdagsliv frem for en mere klassisk strukturering efter sektorer,
- at kommuneplanen omfatter mere end det rent fysiske, idet den også omfatter sociale mål og udviklingsmål for børn og unge (inkl. skoler), ældre og handicappede, og
- at kommunen som led i arbejdet med kommuneplanrevisionen forsøgsvis har arbejdet med strategisk miljøvurdering.

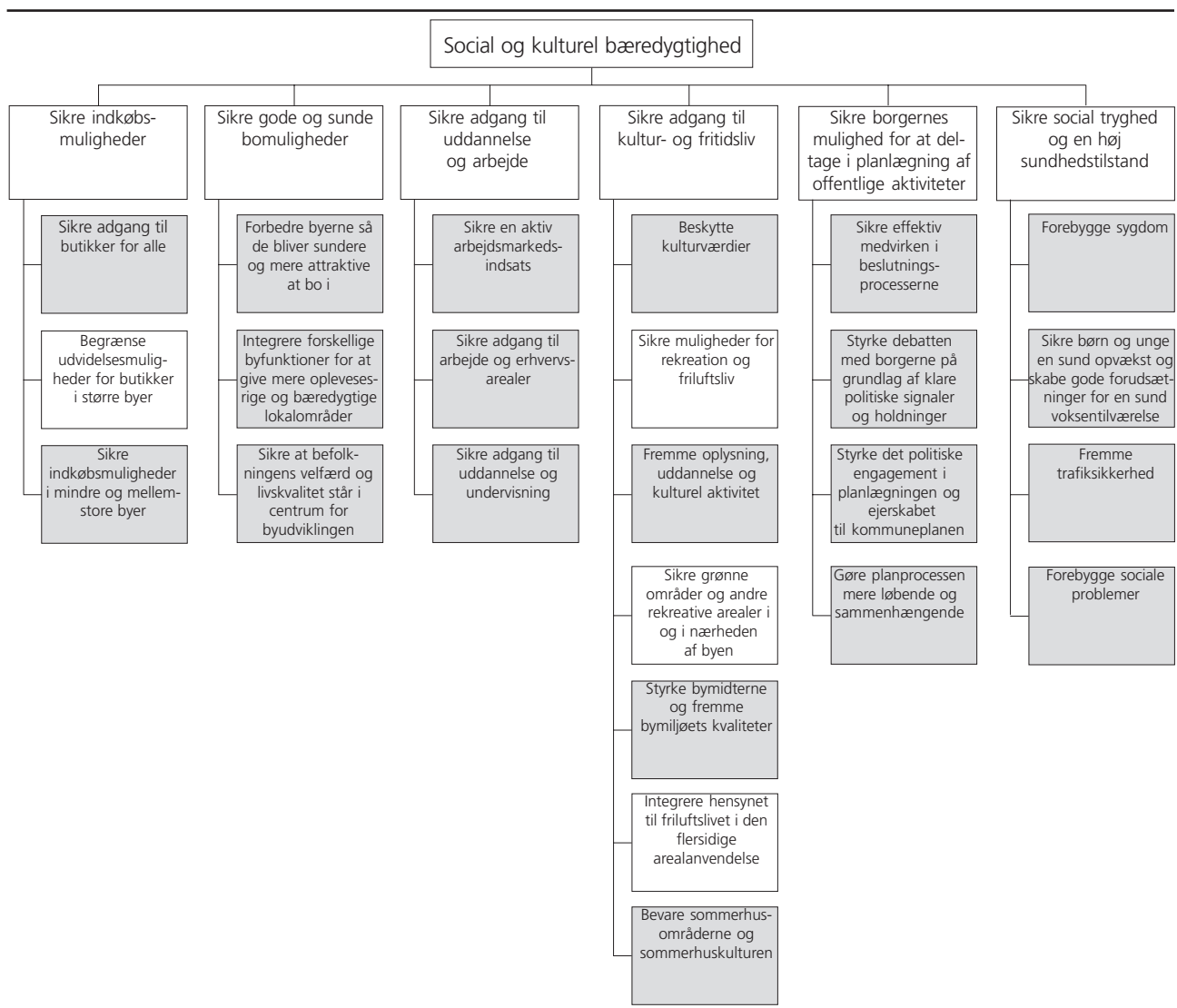
Sammenholdes Horslev Kommunes mål med de overordnede bæredygtighedsmål viser sig følgende dækning:

Dækningsgrad af økologisk bæredygtighed for Hverslev Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

Dækningsgrad af økonomisk bæredygtighed for Hvorslev Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

Dækningsgrad af social og kulturel bæredygtighed for Hvalslev Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

De 3 målhierarkier for bæredygtighed i Hvalslev Kommunes udmeldinger viser:

- at der generelt er formuleret mål, som dækker temaer knyttet til såvel økologisk som økonomisk og social og kulturel bæredygtighed,
- at der i vid udstrækning er formuleret mål for økologisk bæredygtighed. Yderligere politisk afklaring og målformulering er mulig inden for støj, jordforurening, vandforbrug, affaldsbehandlingsteknologi og spildevand,
- at målene for økonomisk bæredygtighed er veldefinerede i forhold til mål om udvikling i landdistrikterne. De fleste øvrige overordnede mål for økonomisk bæredygtighed kan stadig afklares i kommunen. Det lokale mål om at satse på bilafhængighed er i direkte modstrid med det statslige mål om økonomisk bæredygtighed, og
- at social og kulturel bæredygtighed i meget høj grad er indtænkt i kommunens mål.

5.2 Hillerød Kommune

Hillerød Kommune med godt 36.000 indbyggere er beliggende i Frederiksborg Amt. Hillerød udgør ét af tre regionale centre, og byen er et trafikknudepunkt, hvor der især gives mulighed for tæt bebyggelse samt for kontor- og servicefunktioner indeholdende mange arbejdspladser.

Den fremtidige udvikling i kommunen, og dermed ligeledes de kommunale mål, forventes at være positivt påvirket af udviklingen i Hovedstadsområdet som følge af broforbindelsen mellem Sverige og Danmark og etablering af Ørestaden samt et metrosystem.

Kommunens mål er beskrevet i Forslag til Revision af Kommuneplan 2001, Trafik- og Miljøhandlingsplanen 1996, Miljøplan 1999, Erhvervspolitisk handleplan 1998-2001 og Trafikplanen samt via kommunens hjemmeside, hvor kommunen søger at få skabt en dialog med virksomheder og private.

Kommunens overordnede strategi for udviklingen er:

- at kommunen skal styrke sin identitet som regionalt center i Nordsjælland ved at være et attraktivt og velfungerende bosætningsområde, forbedre bymiljøet, udvikle detailhandel samt tilbyde flere boliger i bymidten,
- at kommunen vil fortætte byen,
- at kommunen vil satse på et alsidigt udbud af arbejdspladser, nedprioritere tung forurenende industri og fortsat vil have et stort udbud af korte og mellemlange videregående uddannelser,
- at kommunen vil basere en trafikstrategi på at udnytte og justere det eksisterende vejnet og skabe mulighed for at ændre trafikanternes adfærd,
- at kommunen skal udvikle sig bæredygtigt, og
- at kommunen vil fokusere byudvikling og byomdannelse inden for bymidten.

I forslag til revision af kommuneplan 2001 er disse strategier udmøntet i 10 hovedmålområder: detailhandel, bolig, erhverv, trafik, Agenda 21, natur, børn og unge, ældre og handicappede, kultur og fritid samt forsyning.

Med hovedmålområdet *detailhandel* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget en detailhandelsudvikling, der fremover bygger på bymidten med det handelsmæssige tyngdepunkt, med 2 bydelscentre, mindre lokalcentre og fritliggende dagligvarebutikker i boligområderne samt butiksarealer i erhvervsområderne til særligt pladskrævende varegrupper.

For *boliger* handler indsatsen om boligudbygning, udnyttelse af den eksisterende boligmasse samt byfornyelse og boligforbedring i forhold til de ældste boligers standard.

Med hovedmålområdet *erhverv* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget et aktivitetsområde, som lægger vægt på, at der til stadighed er et varieret udbud af erhvervsarealer.

Det er bl.a. mål i Hillerød Kommunes forslag til kommuneplan 2001, at den kollektive trafik bliver et godt og reelt alternativ i alle byområder. Det er ligeledes et mål, at der er gode omstigningsmuligheder mellem busser og tog på Hillerød Station. I tilknytning til stationen udlægges areal til parkeringsplads, der kan benyttes som Parkér & Rejsplads og som standsningssted for S-busser. Der skal sikres gode stiforbindelser fra såvel Hillerød by som Ny Hammersholt og Allerød. Billedet er fra Hillerød Station.

Med hovedmålområdet *trafik* beskriver kommunen indsatsen inden for kollektiv trafik, vej- og stinettet samt muligheder for at ændre transportadfærd. Ved fremtidige beslutninger på trafikområdet vil der tages udgangspunkt i at justere og optimere det eksisterende vejnet samt i at ændre adfærd og konstatere transportbehov. Kommunen har som supplement til kommuneplanen udarbejdet en Trafik- & Miljøhandlingsplan med sigte på at opfylde de nationale målsætninger om miljø og sikkerhed på trafikområdet, som de er udtrykt i regeringens plan "Trafik 2005".

Det er ligeledes et mål i forslaget til kommuneplan 2001 at etablere et sammenhængende stisystem for hele Hillerød kommune. På de overordnede trafikveje er det ønskeligt at adskille de gående og cyklende trafikanter fra biltrafikken. Langs de overordnede trafikveje bør der derfor enten være separate stier eller cykelstier. Billedet er fra stien, der løber langs Herredsvej – en øst-vestgående vejforbindelse i byen.

Et led i Hillerød Kommunes overordnede udviklingsstrategi er, at kommunen skal udvikle sig bæredygtigt. Det er således et mål i Hillerød Kommunes forslag til kommuneplan 2001, at Hillerød vedbliver at være en grøn by med grønne områder, der sikrer et bæredygtigt grundlag for fauna og flora, og at de menneskelige behov for aktiviteter i de nære grønne områder tilgodeses. Billedet er fra en nyttehøve bag Klostervej i bymidten.

Hovedmålområdet *Agenda 21* omhandler kommunens indsats for at fremme en bæredygtig udvikling. Kommunen ønsker, at virksomheder, landbrug, handelsliv og borgere aktivt er involveret i Agenda 21-arbejdet samtidig med, at kommunens egne tiltag, som miljøstyring og grønne regnskaber, udbygges.

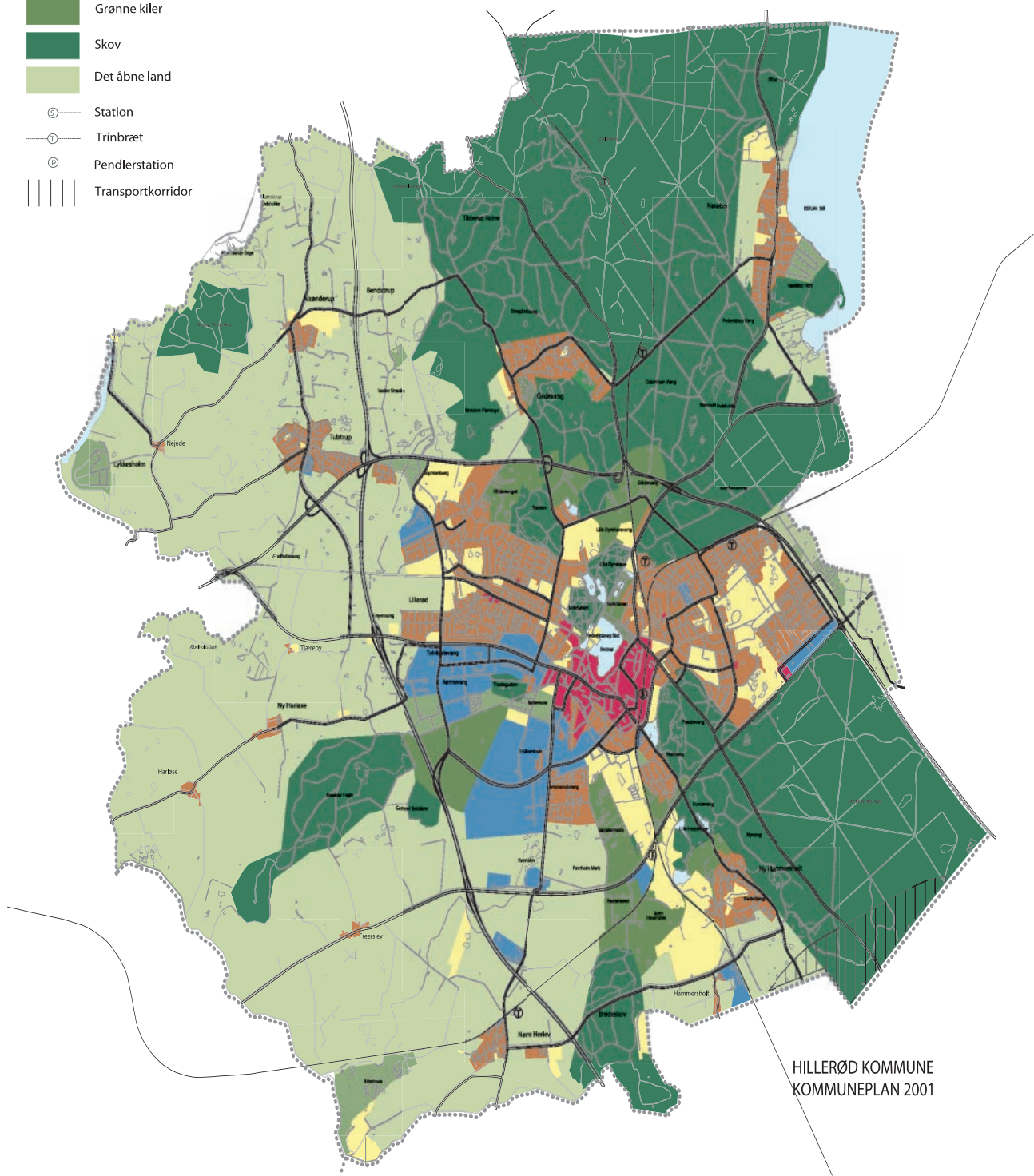
Med hovedmålområdet *natur* beskriver kommunen i kommuneplanforslaget et aktivitetsområde, der handler om dels det åbne land og dels de bynære grønne områder, hvor målet er at skabe rammerne for et aktivt friluftsliv.

For *børn og unge* handler indsatsen om skoler, pasning og skolefritidsordninger.

Med hovedmålområdet *ældre og handicappede* beskriver kommunen indsatsen inden for ældreområdet, hvor kommunen vil sikre, at den enkelte ældre og handicappede skal have mulighed for en tilværelse i egnet bolig, hvor højst mulig grad af sundhed og bedst mulig livskvalitet tilgodeses. Til at imødekomme dette og evaluere indsatsen på området har Hillerød Kommune vedtaget kvalitetsstandarder for en række ydelser inden for ældreforsorgen. Det forudsiges, at der vil være et stigende antal ældre, og at denne gruppe vil være karakteriseret af forskellighed.

Med hovedmålområdet *kultur og fritid* beskriver kommunen et aktivitetsområde, der tager udgangspunkt i, at kulturelle aktiviteter, tilbud og oplevelser skal gøre Hillerød Kommune til et spændende sted at besøge, arbejde og bo i. Der lægges vægt på, at borgere i alle aldre skal have mulighed for at være engageret i kultur- og fritidsaktiviteter.

- Boligformål
- Udbygningsområder
- Offentlige formål / offentlig og privat service
- Centerformål
- Erhvervsformål
- Fritidsområder
- Grønne kiler
- Skov
- Det åbne land
- Station
- Trinbræt
- Pendlerstation
- Transportkorridor

Hillerød Kommunes forslag til kommuneplan 2001. Det er bl.a. mål, at byen skal fortættes og forbedres indenfor eksisterende bygrænse, og at byen skal udvikles bæredygtigt.

Forsøg med strategisk miljøvurdering i Hillerød Kommune

Som led i arbejdet med et forslag til en revideret kommuneplan har Hillerød Kommune for første gang gennemført en strategisk miljøvurdering af kommuneplanen. Målene med dette arbejde var dels at synliggøre miljøkonsekvenser, og dels at tilgodese miljøhensyn for derved at skabe grundlag for en mere bæredygtig udvikling i kommunen.

Udgangspunktet for den strategiske miljøvurdering var forslag til ændringer i kommuneplanen. Metoden for miljøvurderingen er en matrice, hvor planforslag sammenholdes med kommunens miljømæssige mål, som er:

- at nedsætte energiforbrug,
- at mindske trafikbelastning,
- at nedbringe affaldsmængde,
- at fremme lokal affaldsbehandling,
- at bevare sammenhængende naturområder,
- at sikre artsdiversitet,
- at nedsætte vandforbrug, og
- at forebygge jord- og grundvandsforurening.

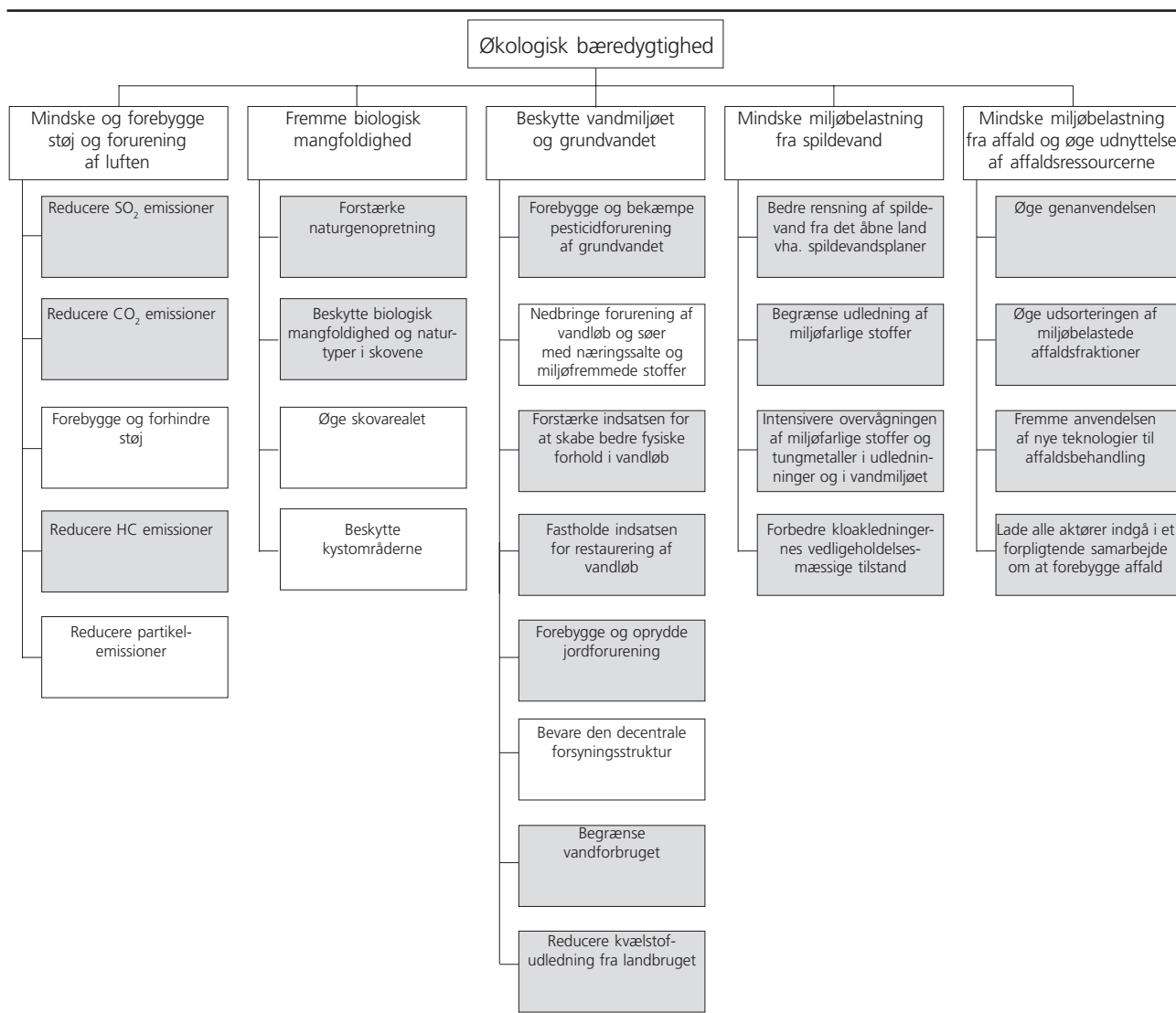
Matricen anvendes til at identificere konsekvenser lokalt, regionalt og globalt, som diskussionsgrundlag og som et indledende overblik over forventede konsekvenser. Kommunen vil endvidere inddrage de miljømæssige aspekter i den endelige projektering ved eksempelvis genanvendelse af byggematerialer og ved affaldssortering/minimering.

Kommunens indsats for *forsyning* omhandler varme-, el- og vandforsyning, spildevand og affald. I affaldsplanen 1996-2007 har kommunen det overordnede mål at fokusere på en miljømæssig forbedret bortskaffelse af affald, at øge informationsindsatsen samt at kommunens dispositioner på affaldsområdet sker ud fra helhedsvurderinger.

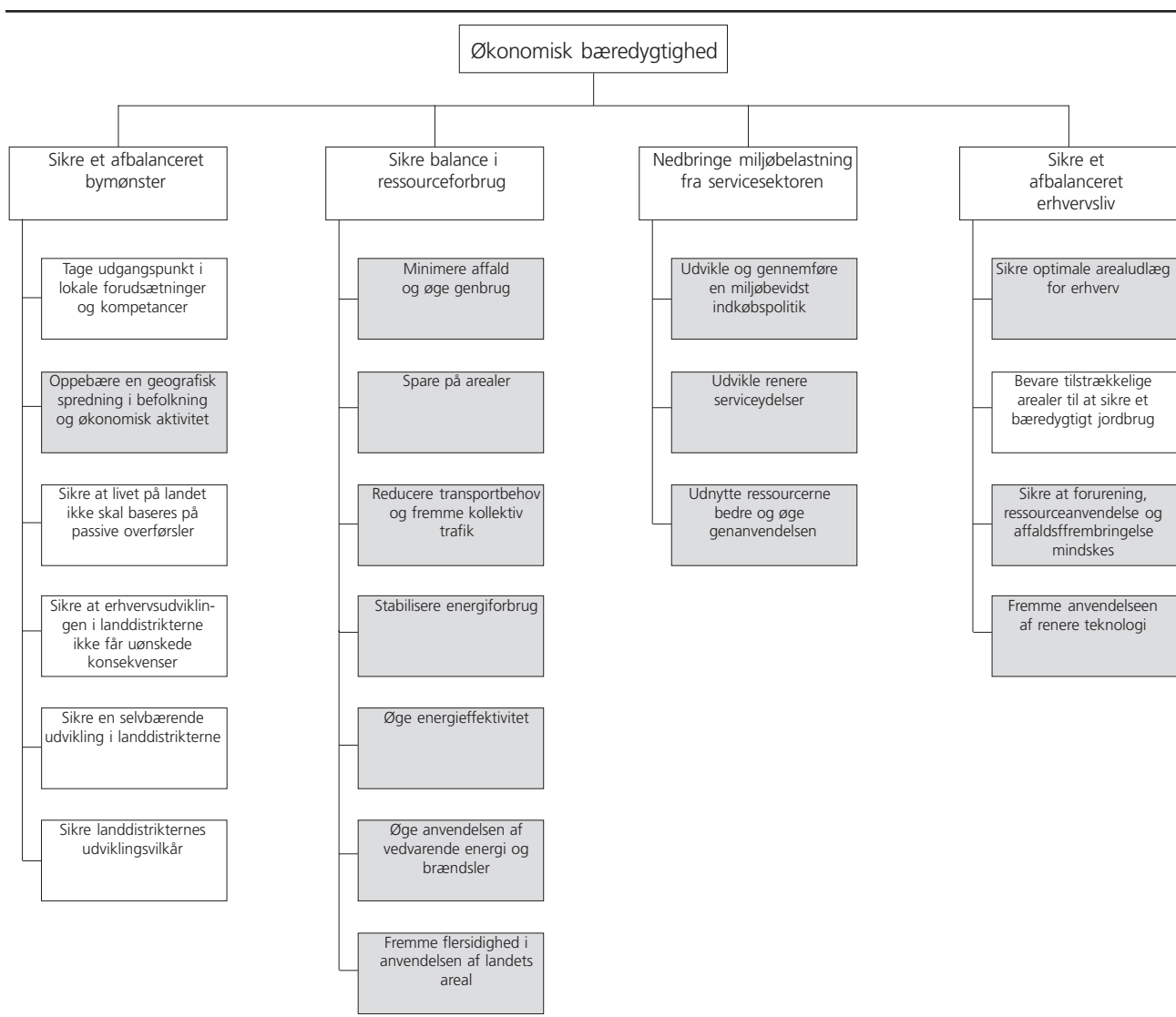
Sammenfattende kan man sige om Hillerød Kommune:

- at kommuneplanen er det vigtigste dokument for afklaring af mål for den fremtidige udvikling,
- at kommuneplanen er struktureret efter sektorer, der følger ansvars- og kompetenceopdelingen i den kommunale organisation,
- at kommunen følger op på kommuneplanens overordnede mål gennem mere specifikke realiseringsmål, som hovedsageligt også er at finde i selve kommuneplanen,
- at kommuneplanen omfatter mere end det rent fysiske, idet den også medtager sociale og udviklingsmæssige mål for børn og unge (inkl. skoler), ældre og handicappede og mål for kultur og fritid, og
- at kommunen forsøgsvis har arbejdet med at indføre systematisk miljøvurdering i forbindelse med planudarbejdelsen, herunder vurdering af mål, nye placeringer samt rammebestemmelser for delområderne.

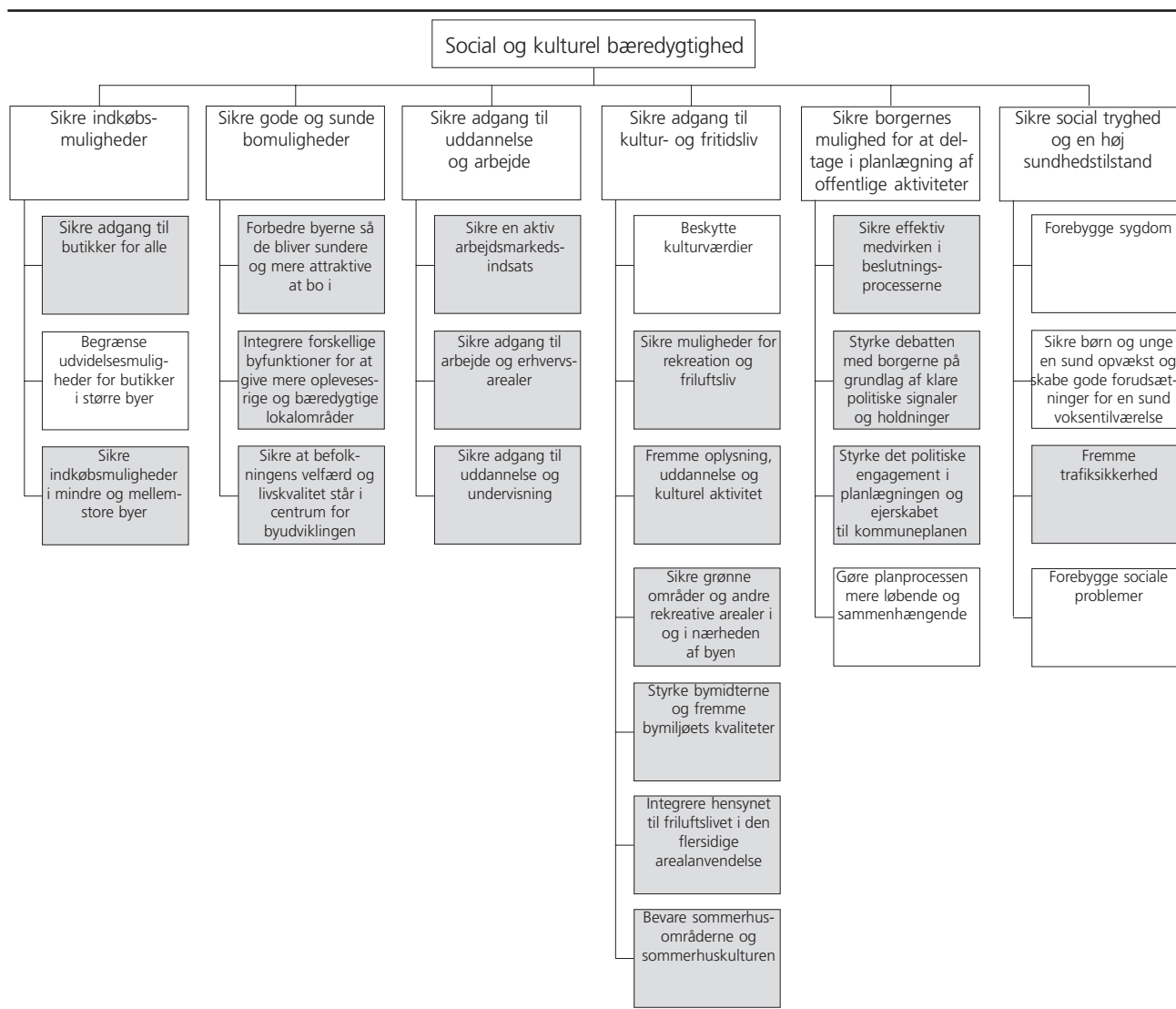
Sammenholdes Hillerød Kommunes mål med de overordnede bæredygtigheds mål viser sig følgende dækning:

Dækningsgrad af økologisk bæredygtighed for Hillerød Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

Dækningsgrad af økonomisk bæredygtighed for Hillerød Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

Dækningsgrad af social og kulturel bæredygtighed for Hillerød Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

De 3 målhierarkier for bæredygtighed i Hillerød Kommunes udmeldinger viser:

- at der generelt er formuleret mål for økologisk, økonomisk og social og kulturel bæredygtighed,
- at der i meget vid udstrækning er formuleret mål for økologisk bæredygtighed,
- at målene for økonomisk bæredygtighed er veldefinerede i forhold til målet om at sikre balance i ressourceforbrug og nedbringe miljøbelastningen fra servicesektoren. Med sidstnævnte er der lagt vægt på, at Hillerød Kommune selv bidrager til bæredygtighed som virksomhed, og
- at for mål om social og kulturel bæredygtighed er der mulighed for yderligere politisk afklaring for især at sikre social tryghed og en høj sundhedstilstand.

5.3 Århus Kommune

Århus Kommune med et indbyggertal på godt 280.000 rummer landets næststørste by. Et karakteristika for kommunen er en væsentlig andel af unge borgere, hvilket hænger sammen med, at byen er en uddannelses- og kulturby.

I 1997 vedtog Århus Byråd kommuneplantemaet Århus Kommune i det 21. århundrede. Dette kommuneplantema indeholder en vision og nogle målsætninger for kommunens udvikling i et langsigtet perspektiv. Som opfølgning herpå blev vedtaget en handlingsplan i 1998 for at kunne omsætte målsætningerne til virkelighed. Handlingsplanen revideres hvert 4. år.

Handlingsplanen fra 1998 er fulgt op af et forslag til samlet revision af kommuneplanens hovedstruktur og rammer, udsendt i januar 2001, dels i form af sektorhandlingsplaner for miljøområdet (i 2000) og boligpolitikken (i 1999), dels i en række initiativer af forsøgspræget karakter.

Kommuneplanforslaget for Århus Kommune indeholder en vision om at kommunen i dialog og samspil med borgere og virksomheder vil videreudvikle sin identitet og sine styrkeområder og position som et dynamisk vækstcenter og som Vestdanmarks hovedcenter under hensyn til miljø og velfærd.

Udviklingen skal baseres på:

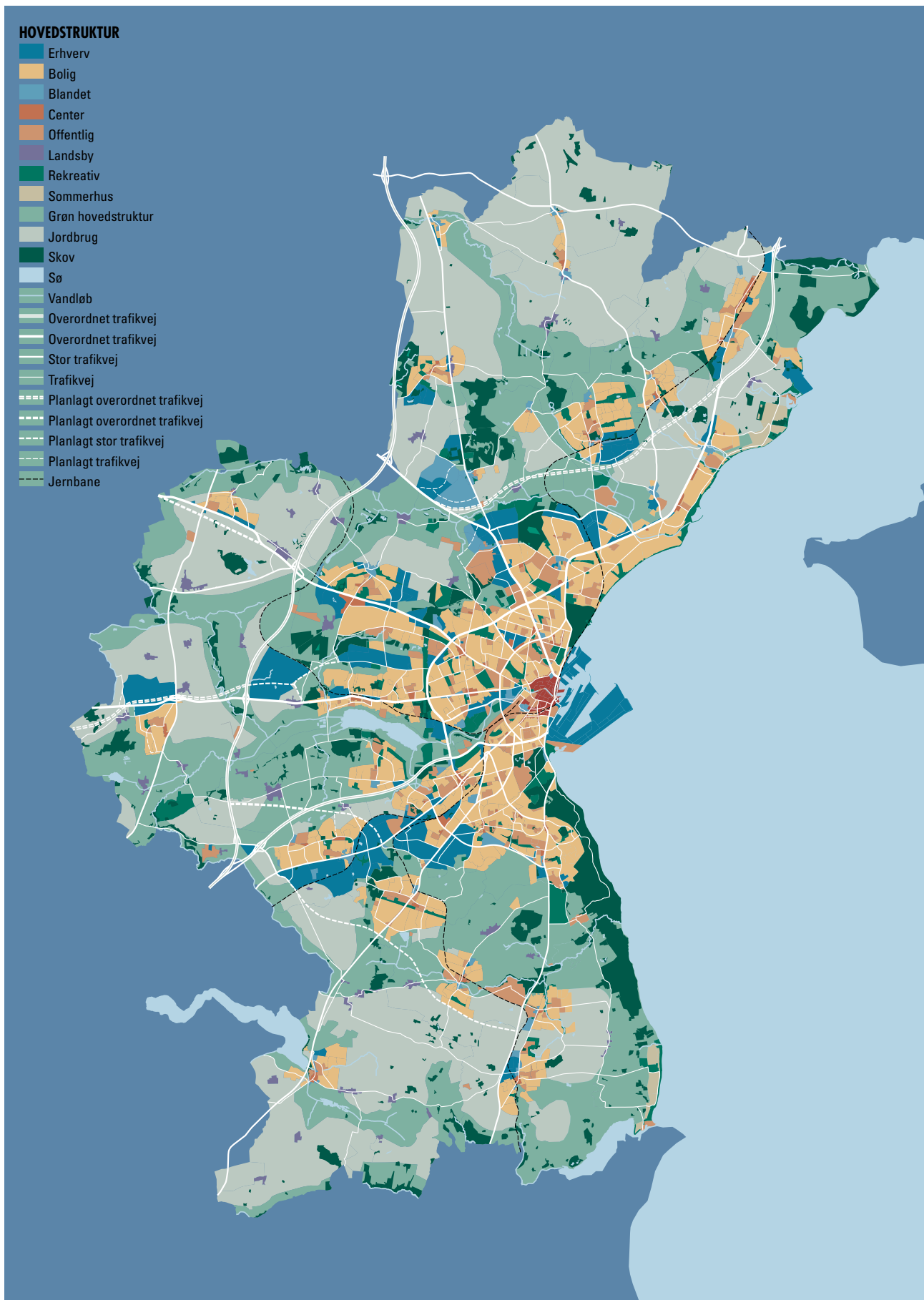
- De smukke omgivelser.
- Det overskuelige samfund.
- Social sikkerhed og forebyggelse med mennesket i centrum.
- Den kulturelle mangfoldighed.
- Det levende uddannelsesmiljø.
- Det aktive og engagerede erhvervsliv.
- Det fælles sociale ansvar for plads til alle mennesker.
- Viljen og evnen til at gå foran med miljørigtige løsninger.
- En velfungerende, moderne og miljørigtig infrastruktur.
- Den enkeltes personlige ansvar.

I forslaget til kommuneplan 2001 er opstillet en række hovedmål, som er en blanding af nyformulerede målsætninger og fortsat aktuelle målsætninger fra Århus Kommune i det 21. århundrede og temaplanerne fra 1990'erne om erhverv, Midtbyen, landsbyerne, trafik & miljø og vindmøller.

De konkrete mål er herefter formuleret under 2 overordnede temaer og for 8 tværgående temaer.

De overordnede temaer er:

- Lokalsamfund og byområder.
- Byudvikling og byvækst. Byudvikling og byvækst er specificeret i 5 undertemaer: Omdannelse og fortætning, byfornyelse og boligforbedring, ny byvækst, tilgængelighed for alle samt det visuelle miljø - byarkitektur.

Århus Kommunes kommuneplan 2001. Det er bl.a. et mål, at kommunen skal bestå af mangeartede og velafgrænsede lokalsamfund, der hver har sin rolle at udfylde, dvs. hver med sin funktion, kvalitet og særpræg.

De tværgående temaer er:

- Erhverv.
- Boliger.
- Detailhandel.
- Natur.
- Rekreation og beskyttelse af landskabet.
- Kultur og fritid.
- Trafik.
- Tekniske anlæg.

For temaet *lokalsamfund og byområder* beskrives i kommuneplanforslaget lokalsamfundenes rolle samt den ønskede funktionsdeling mellem byområderne. Udgangspunktet er princippet om arbejdsdeling og forskelle, som ligger til grund for formulerede målsætninger og efterfølgende strategier. Grundtanken er at forstærke og tydeliggøre de forskellige funktioner, kvaliteter og karakterer, som kommunens byområder har.

For det andet overordnede tema, *byudvikling og byvækst*, handler indsatsen om omdannelse og fortætning, byfornyelse og boligforbedring, ny byvækst, tilgængelighed for alle samt det visuelle miljø og byarkitektur. Udgangspunktet er kommunens ønske om at fastholde den nuværende bystruktur samt basere den fremtidige byvækst på to strategier - omdannelse/fortætning og inddragelse af 'nye' arealer.

For undertemaet, *omdannelse og fortætning*, handler indsatsen om, at de eksisterende byområder omdannes, udbygges og moderniseres afhængig af fremtidige behov. Kommunen ønsker at genbruge flest mulige arealer, at

Et centralt tema i Århus Kommunes kommuneplan 2001 er byomdannelse. For Centralværkstedetsarealet er hensigten at etablere et nyt byområde, der kan indgå som en integreret del af City og således medvirke til at styrke Citys position som hovedcenter. Billedet viser Centralværkstedetsarealet med banegården i baggrunden.

begrænse arealforbruget og gennem omdannelsen at modvirke at byen forslummer.

For undertemaet, *byfornyelse og boligforbedring*, handler indsatsen om at byforny de ældre boligområder - med henblik på at forbedre utidssvarende boliger, bygninger og friarealer - samt kvarterfornyelse. Kommunen peger på, at boligforbedringer og kvarterfornyelse bør kombineres inden for samme byområde for derved at tilgodese princippet om helhedsorienterede løsninger.

Byfornyelsen i Århus skal sikre, at kvaliteten i eksisterende boliger, bygninger, kvarterer og byområder hæves. Målet er bl.a. at sikre områder, hvor alle befolkningsgrupper kan bo – hertil hører billige boliger til studerende. Billedet er fra bydelen "Nørre Stenbro" ved Molsgade lidt nord for centrum.

For undertemaet, *ny byvækst*, handler indsatsen om koordinering og afvejning af byvæksten i forhold til grundvandsinteresser, lokalisering af nye byvækstområder i forhold til veje, jernbaner, eksisterende bysamfund og landskabet, bebyggelsesformer og -tætheder samt behovsafdækning i dialog med lokalområderne.

For undertemaet, *det visuelle miljø - byarkitektur*, handler indsatsen om kvaliteten af de fysiske omgivelser. Der er fokus på de overordnede principper for byarkitekturen, f.eks. bymiljøer, på den æstetiske fremtræden af byens overordnede indfaldsveje, de historiske og arkitektonisk værdifulde kvarterer og bygninger, forstæderne samt grænser mellem by og land.

For *erhverv*, som er det første tværgående tema, der behandles i kommuneplanforslaget, handler indsatsen om at fastholde og udbygge et dynamisk erhvervsliv samt om at styrke og udbygge Århus som uddannelsesby. Kommunen har som mål at øge antallet af arbejdspladser gennem vækst i eksisterende virksomheder, etablering af nye virksomheder og tiltrækning af udenlandske investeringer.

For *boliger* handler indsatsen om at skabe rammer for det antal boliger og de boligtyper, som det skal være muligt at opføre i kommunen. Århus Kommune ønsker at satse på mangfoldigheden af boligområder med et bredt

favnende udbud og plads for udvikling af nye boligtyper samt at spare på arealressourcen og sammentænke byvækst og grøn struktur. Indsatsen handler ligeledes om tilgængelighed til serviceydelser og infrastruktur.

For *børn og børnefamilier* handler indsatsen om, at der skal være gode dag-institutions- og skoletilbud, fritidstilbud med trafiksikre vej- og stiforbindelser og et tilpas udbud af kollektiv trafik. Kommunen har bl.a. derfor vedtaget en pladsgaranti og har formuleret en hensigtserklæring om at begrænse skolernes størrelse til tre spor. Man har samtidig formuleret et princip om, at familieboliger søges placeret geografisk og tidsmæssigt ud fra et ønske om at udnytte skolernes kapacitet optimalt.

For *ældre* handler indsatsen om at ombygge og forny eksisterende plejeboliger samt etablere nye plejeboliger, hvor bygningerne skal være tilgængelige og anvendelige for alle.

For *flygtninge og indvandrere* handler indsatsen om at tilstræbe en spredt bosætning for at skabe bedre forudsætninger for integration.

For temaet *detailhandel* handler indsatsen om at fastholde og videreudvikle city som landsdelscenter og Vestdanmarks hovedcenter, at sikre en decentral butiksforsyning med udvalgsvarer samt at muliggøre en lokal butiksforsyning med dagligvarer under hensyntagen til målet om at begrænse transportafstandene i forbindelse med indkøb.

Med temaet *natur, rekreation og beskyttelse af landskabet* beskrives i kommuneplanforslaget et område, hvor der lægges vægt på de naturmæssige værdier, sikring af drikkevandsressourcerne, nye rekreative muligheder for borgere, bynære og lokale grønne korridorer, bevarelse af naturindholdet i landskabet, øget skovrejsning samt landskabsmæssige kvaliteter og kulturhistorie.

For temaet *kultur og fritid* handler indsatsen om at fremme uddannelse, op-

Frilægningen af Århus Å har haft stor betydning for byen og har tilført bylivet nye dimensioner, som tiltrækker såvel kommunens egne beboere som besøgende. Billedet viser et kig langs Åboulevarden med den frilagte å.

lysning, kunst og kulturelle aktiviteter for alle dele af befolkningen samt stimulere til aktiv deltagelse.

Med temaet *trafik* beskriver kommunen et aktivitetsområde, der er præget af et øget krav om mobilitet og fremkommelighed. Det forventes, at den samlede biltrafik i Århus-området fra 1999 til 2020 vil stige med ca. 40%. Den resulterende trafikfordeling er vurderet ved hjælp af forskellige scenarier for udbygning af vejnettet. Kommunens målsætninger og strategier for temaet trafik er bl.a. baseret på Infrastrukturudvalgets Handlingsplan [Århus Kommune januar 2000].

For temaet *tekniske anlæg* handler indsatsen om bortskaffelsesmuligheder for affald samt om placering af vindmøller i Århus Kommune. Med hensyn til vindmøller indgår disse i kommunens strategi med henblik på at befordre en bæredygtig udvikling, og vindmølleplanlægningen er et led i bestræbelserne på at følge op på regeringens energihandlingsplan.

Sammenfattende kan man sige om Århus Kommune:

- at kommuneplanen er et vigtigt dokument for afklaring af mål for den fremtidige udvikling i kommunen,
- at kommuneplanen omfatter mere end den fysiske dimension i planlægningen og også medtager sociale og kulturelle mål,
- at mål for miljø- og ressourcemæssige forhold i høj grad varetages i miljøhandlingsplanen, og
- at kommuneplanen er struktureret efter en vision, hovedmålområder og målsætninger, som følges op af specifikke strategier for implementering af kommunens mål,
- at kommunen har en indsats med overvågning af den faktiske udvikling inden for specifikke temaer ved hjælp af indikatorer.

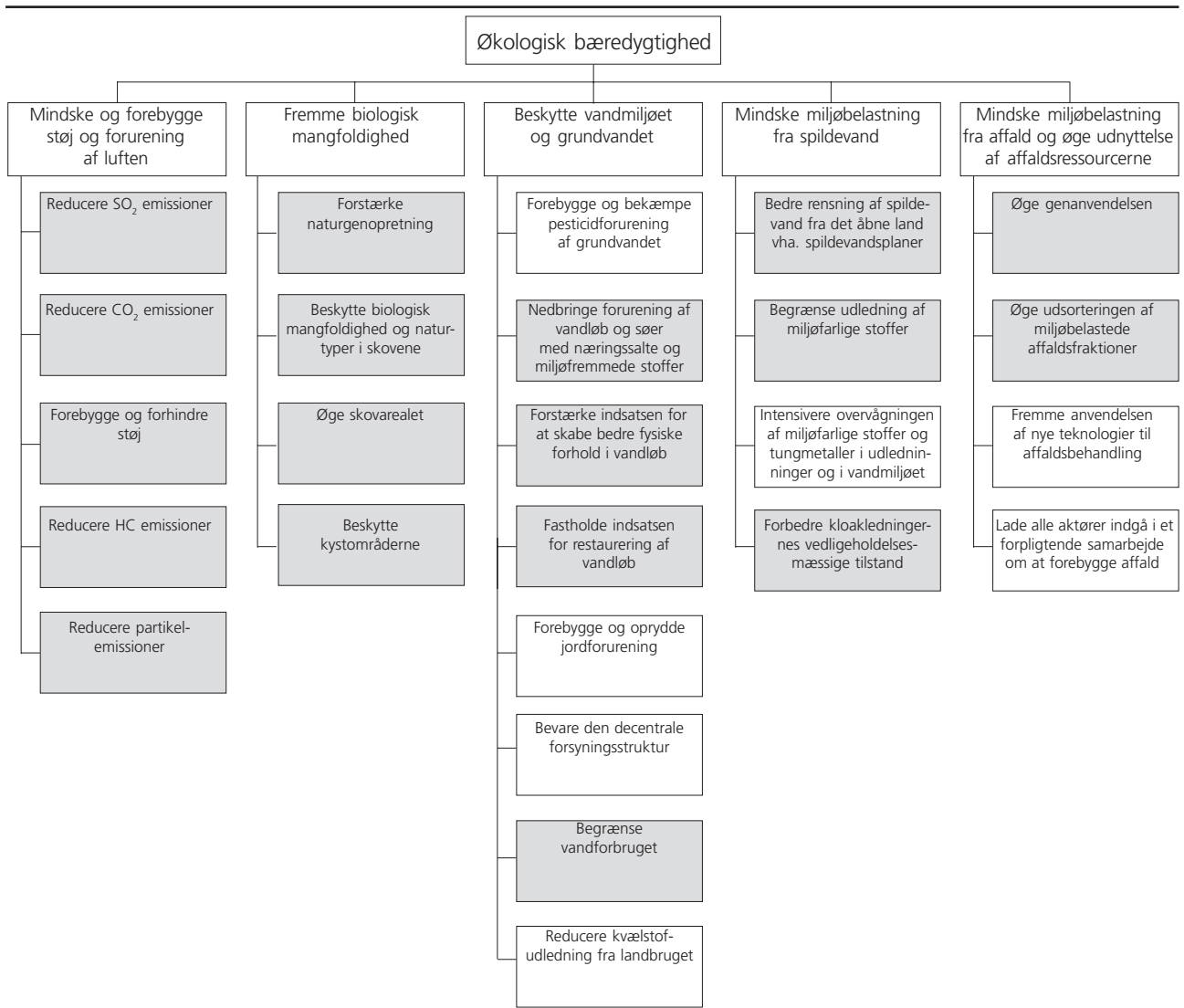
Miljøvurdering i kommuneplanarbejdet i Århus Kommune

Generelt er miljømæssige overvejelser indarbejdet i kommunens planmateriale, og miljøindsatsen har været i gang længe. Men den systematiske og dokumenterede miljøvurdering, som grundlag for debat og styrkelse af miljøindsatsen, er stadig et relativt nyt indsatsområde i Århus Kommune. Indsatsområdet dækker to aktiviteter:

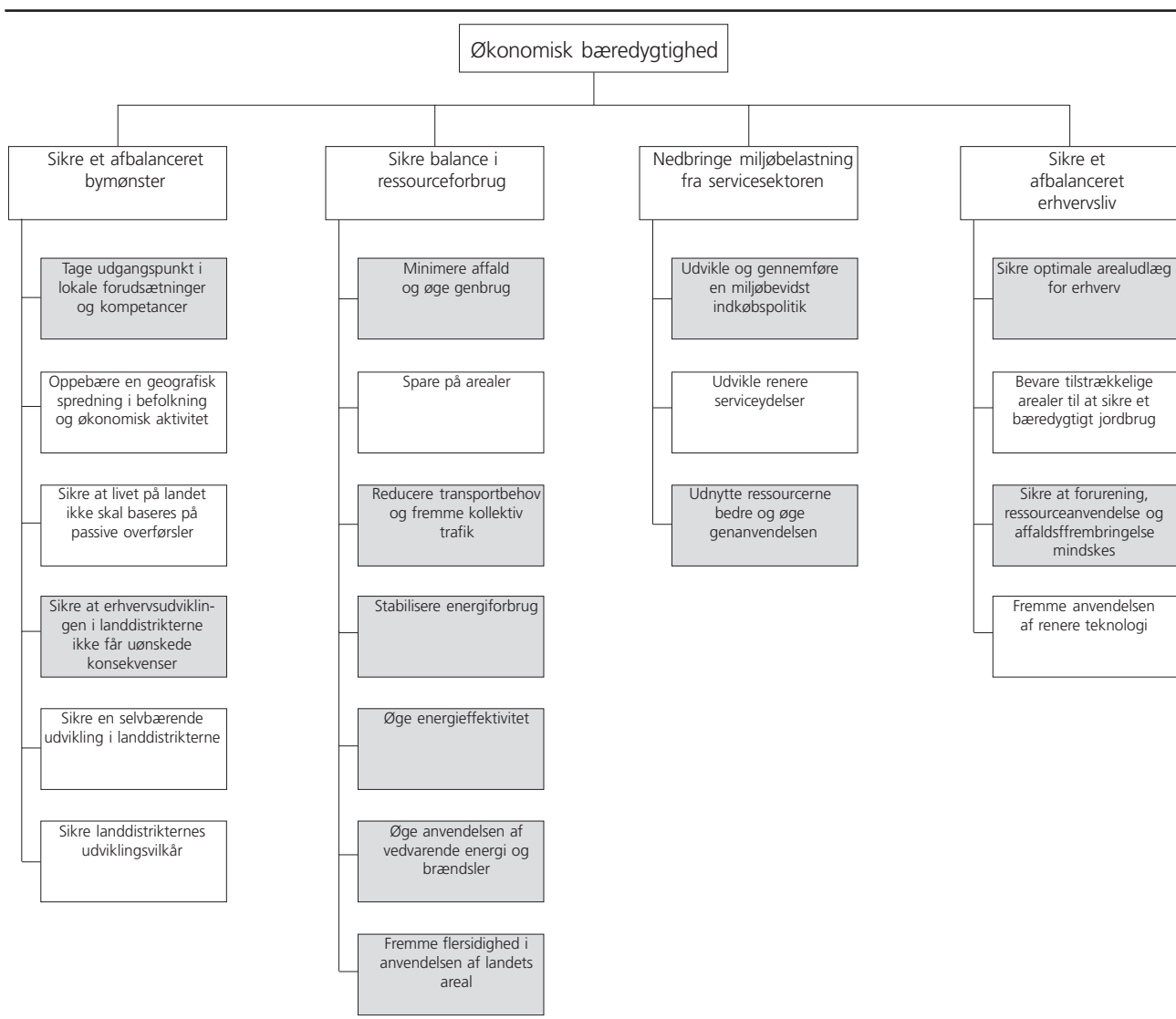
For det første opstilles *indikatorer* for at følge den faktiske udvikling i forhold til overordnede planmål. Herunder opprioriteres indsatsen med at udvikle relevante indikatorer og med at foreslå kvantitative pejlemærker. Eksempler herpå er: At inden år 2005 skal mindst 50% af haveejerne hjemmekompostere, og at antal støjrante boliger skal reduceres med 2,5% om året.

For det andet udarbejdes der forslag til, hvordan der rent skematisk foretages (og præsenteres) en systematisk miljøvurdering af lokalplanforslag, inden forslagene sendes til offentlig høring.

Sammenholdes Århus Kommunes mål med de overordnede bæredygtigheds-mål viser sig følgende dækning:

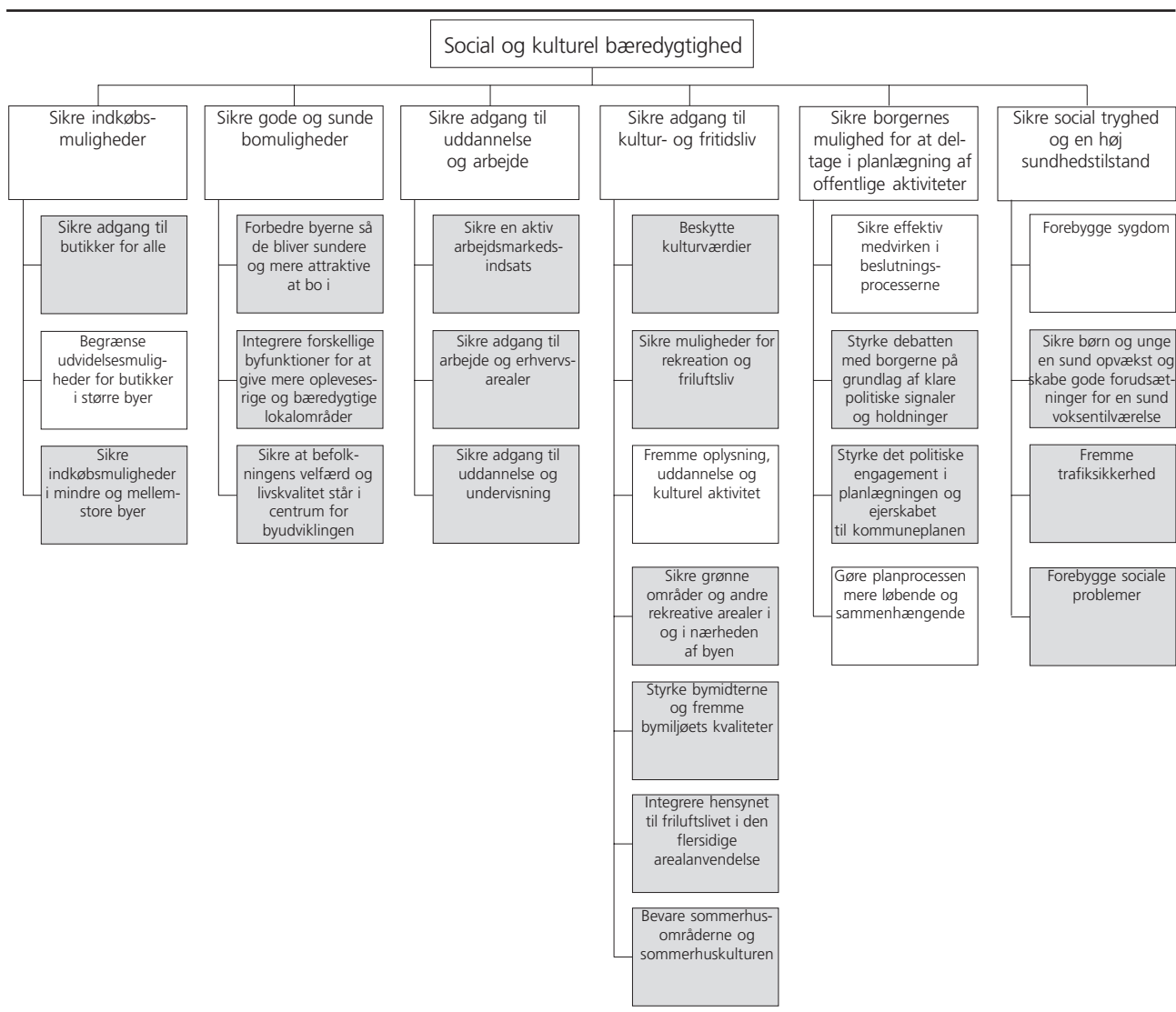
Dækningsgrad af økologisk bæredygtighed for Århus Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

Dækningsgrad af økonomisk bæredygtighed for Århus Kommune¹⁾. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

¹⁾ Det kan selvfølgelig diskuteres i hvilken grad inddragelse af nye arealer i kommuneplanen for Århus Kommune er i overensstemmelse med det statslige mål om at *spare på arealer*. I forslag til kommuneplan udpeger Århus Kommune ca. 2.400 ha til nye byvækstarealer. Heraf udlægges ca. 1.100 ha som rammebelagte arealer til byudvikling inden for planperiodens 12 år, mens de resterende ca. 1.300 ha er udpeget til byudvikling på det noget længere sigt. Der er i forvejen ca. 1.100 ha ubebyggede arealer, som er rammebelagt til byformål i kommuneplanen. I alt rummer forslaget til kommuneplan således ca. 2.200 ha ubebyggede arealer rammebelagt til byformål inden for planperioden.

FSL og DTU har efter invitation fra Århus Kommune i forbindelse med foroffentlighedsfasen udarbejdet et alternativt forslag til ny hovedstruktur for Århus. Alternativet arbejder med et 25-30 års sigt. Med de samme forudsætninger om nybyggeri, som Århus Kommune lagde til grund for sine overvejelser om udviklingen på 25-30 års sigt, opgøres behovet for ny byzonejord at være 275 ha. Et sådant merudlæg vil ifølge FSL og DTU's studier fortsat give erhvervene betydelige valgmuligheder med hensyn til lokalisering. Boligudlæggene vil kun række til de 25 år, såfremt andelen af parcelhuse ikke bliver større end parcelhusandelen de seneste 12 år. I givet fald kan arealbehovet til boliger være større [Hartoft-Nielsen 1999 og Hartoft-Nielsen 2001]. Alt i alt er det muligt at spare nye udlæg af meget væsentlige arealer, hvis man prioriterer dette forhold tilstrækkeligt højt.

Dækningsgrad af social og kulturel bæredygtighed for Århus Kommune. De grå felter omfatter områder, hvor kommunens kommuneplan skønnes at omfatte mål for en indsats.

De 3 målhierarkier for bæredygtighed i Århus Kommunes udmeldinger viser:

- at der generelt er formuleret mål for såvel økologisk, økonomisk som social og kulturel bæredygtighed,
- at der generelt er mål for økologisk bæredygtighed, men mulighed for yderligere politisk afklaring i forhold til mål om vandmiljø og grundvand samt i forhold til mål om affaldsbehandling,
- at målene for økonomisk bæredygtighed er veldefinerede i forhold til mål om at sikre en balance i ressourceforbrug – dog er det lokale mål om at udvide byen arealmæssigt i direkte modstrid med det statslige mål om økonomisk bæredygtighed. De fleste øvrige mål for økonomisk bæredygtighed kan stadig afklares i kommunen, og
- at social og kulturel bæredygtighed i meget høj grad er inddraget i kommunens mål.

5.4 Den videre vurdering af bæredygtighedsmål

Et næste trin vil være, at kommunerne selv foretager en kvalitetsmæssig vurdering af egne mål ud fra kriterier om, hvorvidt målene er præcise, entydige og forståeligt formulerede samt forpligtende og realiserbare. Opfyldelsen af de første tre kriterier må ses som en forudsætning for de to sidste kriterier. Disse to - forpligtelse og realiserbarhed - anser vi som afgørende for, om kommunerne rent faktisk kan få succes med at implementere målene.

Med hensyn til en vurdering af *forpligtigelse* over for målene kan flere forhold indgå:

For det første, *om det overordnede mål er fulgt op med mere detaljerede og specifikke mål og tiltag*. Hillerød Kommune har f.eks. et overordnet mål om, "at forbedre alternativerne til transport". Dette mål følges op med bl.a. følgende tiltag:

- at der i byområder er en maksimal gangafstand på 400 m fra bolig til busser, at busserne afgår på faste minuttal hver time, og at hver buslinie kører på de samme veje ud og hjem.
- at der stilles tilsvarende krav til betjeningen i landområder,
- at der etableres et sammenhængende stisystem for hele kommunen,
- at gående og cyklende trafikanter adskilles fra biltrafikken på trafikvejene, og
- at der er oprettet et pendlerkontor.

Der er således her tale om en bred vifte af tiltag, som alle understøtter det overordnede mål.

For det andet, *om ansvaret for målopfyldelse er præciseret*. Eksempelvis udmønter Hillerød Kommunes miljøplan kommunens ansvar som myndighed og som virksomhed samt ansvaret for at føre Agenda 21 ud i livet i forhold til borgere, virksomheder og uddannelses- og kursusinstitutioner. Derudover indeholder planen råd til borgere om, hvad de kan gøre for at være med til at realisere de kommunale planmål.

For det tredje om *graden af målopfyldelse løbende kan konstateres*. Eksempelvis søger man i Århus Kommune ved hjælp af indikatorer at vurdere, hvor langt man er kommet i forhold til et givet mål. Århus Kommune har eksempelvis et mål om at bidrage effektivt til, at nationale mål om CO₂ udledning indfries. Som mål for om energiforbruget i Århus Kommune udvikler sig i en bæredygtig retning, opgøres da den totale CO₂-emission fra det samlede energiforbrug i Århus Kommune. Et andet eksempel er opgørelse af den gennemsnitlige dagrenovationsmængde pr. indbygger pr. år som indikator for, hvorvidt målet om at begrænse affald nås.

For det fjerde *om der er afsat økonomiske ressourcer i det kommunale budget til målrealisering*. Et eksempel herpå er i Hvorslev Kommune, hvor kommunens mål for øget genanvendelse følges op i budgettet med ressourcer til

dels at sikre en kapacitetsudvidelse af kommunens genbrugsplads samt med ressourcer, der udbetales som tilskud til papirindsamling.

Med hensyn til en vurdering af målenes *realiserbarhed*, så vil denne vurdering være afhængig af den enkelte kommune.

For det første er *den geografiske placering* af betydning og dermed kommunens placering i forhold til transportinfrastrukturer, landsdelcentre m.v. Eksempelvis vil en kommune som Hillerød med Hillerød by som trafikalt knudepunkt i højere grad kunne realisere et ambitiøst mål om at nedsætte privatbilisme og øge den kollektive transport end en mindre landkommune som Hvorslev.

For det andet har *kommunens økonomiske grundlag og andre ressourcer* betydning for realiserbarheden. Et aspekt er derfor en vurdering af det enkelte måls potentielle positive effekter sat i forhold til de nødvendige og tilstedeværende ressourcer for at gennemføre dette. Et eksempel herpå er markering af et mål om at fremme den lokale affaldsbehandling, uden at der udlægges areal og sættes penge af til affaldsbehandlingsanlæg.

For det tredje har den enkelte kommunes *befolkningssammensætning og -aldersfordeling samt beskæftigelsessituation* betydning for mulighederne for at realisere planmål og bør derfor indgå som et kriterium i den samlede vurdering af realiserbarhed.

6. Sammenfatning

Inden for en overskuelig tid må det forventes, at der vedtages et EU-direktiv om strategisk miljøvurdering. Det foreliggende udkast til direktiv vil indebære, at bl.a. kommuneplaner skal omfattes af en miljøvurdering. Der er en tæt sammenhæng mellem strategisk miljøvurdering, som det beskrives i EU's direktivforslag, og bæredygtig udvikling. Mere generelt finder Kommissionen således, at direktivforslaget vil blive et vigtigt skridt til at sikre en bæredygtig udvikling overalt i Fællesskabet.

Som et muligt grundlag for at indføre strategisk miljøvurdering i kommuneplanarbejdet er der i denne delrapport set på begrebet bæredygtighed og på de mål, der knytter sig hertil – både på det kommunale niveau og på det statslige niveau. De internationale, globale aspekter er kun kort berørt. Spørgsmål om indpasning, organisering og procestilrettelæggelse af den strategiske miljøvurdering i forhold til kommuneplanarbejdet og til det øvrige kommunale arbejde vil blive taget op i en næste delrapport. Og spørgsmål om evaluering og opfølgning af den strategiske miljøvurdering, herunder bl.a. om datagrundlaget og brugen af indikatorer, vil blive taget op i en tredje delrapport.

Rapporten kan, allerede før indførelsen af strategisk miljøvurdering i kommuneplanarbejdet, anvendes af de kommuner, der ønsker, at deres kommune skal udvikle sig bæredygtigt, og som derfor vil arbejde for opfyldelsen af mål hertil.

Rapporten søger at give en oversigt over de mål for en bæredygtig udvikling, der er relevante for kommunerne. Oversigten er afgrænset bredt og omfatter eksempelvis ikke alene de mål, der vedrører miljøet og dets forurening. Oversigten er baseret på de statslige udmeldinger i love, redegørelser og andet materiale, der sigter på kommunerne og deres planlægning.

De opstillede målhierarkier over mål for bæredygtighed kan betragtes som et værktøj for de kommunale politikere til at vælge de bæredygtighedsmål, som de ønsker at fremme i kommunen og medtage som grundlag for kommuneplanlægningen. Det er meget tænkeligt, at der er yderligere mål, som bør indgå. Såvel set med kommunale som med statslige øjne kan det således være opfattelsen, at yderligere bæredygtighedsmål bør medtages. For en kommune kan sådanne yderligere mål umiddelbart vedtages og indarbejdes i det lokale planarbejde. Og såfremt der fra en kommune, fra et ministerium eller fra anden side kommer forslag om yderligere bæredygtighedsmål, vil sådanne forslag blive indarbejdet i det sammenfattende materiale fra dette projekt. Målhierarkierne er således et første bud, der løbende må justeres og ajourføres i takt med nye love og andre statslige udmeldinger og i takt med ønsker om nye kommunale mål eller ajourføring af de eksisterende.

Indledningsvis er der i denne rapport set på den kommuneplanlægning, der skal være udgangspunkt for at gennemføre en strategisk miljøvurdering. Lov-

grundlaget for kommuneplanlægningen er for nyligt justeret, og det har derfor været nærliggende at se på forudsætningerne for justeringerne og på, hvad de eventuelt indebærer for det videre kommuneplanarbejde, herunder for at indføre strategisk miljøvurdering.

Det er åbenbart, at den kritik, der førte til de lovmæssige justeringer, er imødekommet, for så vidt angår rammerne for kommuneplanlægningen. Men det er også åbenbart, at kritikken af planindholdet skal tages op af kommunerne med henblik på *at* gøre planmaterialet mere konkret og præcist som disponeringsgrundlag, *at* gøre plangrundlaget og de gældende planbestemmelser mere tilgængelige og synlige og bl.a. herigennem *at* stimulere en mere reel borgerdeltagelse.

Det er også åbenbart, at der er betydelige variationer fra kommune til kommune i kommuneplanerne og i tilrettelæggelsen af arbejdet hermed. Det gælder både med hensyn til kommuneplanlægningens indhold, tilrettelæggelsen af borgerdeltagelsen og arbejdsdelingen med andre kommunale aktiviteter som bl.a. Agenda 21- arbejdet.

For at undgå at et kommende krav om strategisk miljøvurdering af kommuneplaner alene medvirker til at udvide, bureaukratisere og komplicere kommuneplanprocessen, er det vigtigt at tænke i en fornuftig arbejdsdeling mellem kommuneplanlægningen, den strategiske miljøvurdering heraf og de øvrige kommunale aktiviteter, herunder kommunens Agenda 21-arbejde. Hvordan får man det hele til at spille bedst muligt sammen. Rapporten giver et første bud på en mulig arbejdsdeling, men spørgsmålet vil senere blive taget op i sammenhæng med en belysning af de organisatoriske og procesmæssige aspekter.

Det er også vigtigt at gøre sig klart, at bæredygtighed ikke kun defineres på én måde. Bæredygtighed bruges efterhånden med mange forskellige definitioner i mange forskellige sammenhænge – både afgrænset til traditionel miljøbeskyttelse og til en bredere tilgang med inddragelse af sociale hensyn (nogle gange på en måde, så det næsten forekommer indholdsløst). Det er ligeledes vigtigt at gøre sig klart, at målene om en bæredygtig udvikling langt fra altid er konsistente. Er der modstridende mål, er det vigtigt at synliggøre dem og deres konsekvenser som grundlag for den politiske afvejning.

Brugt præcist på en veldefineret måde kan bæredygtighed imidlertid være et nyttigt begreb. Det har været et formål med denne rapport at få bæredygtighedsbegrebet sat i sammenhæng med strategisk miljøvurdering og med kommuneplanlægning og kommunale aktiviteter. Begrebet bæredygtig udvikling er således i rapporten søgt defineret med henblik på at kunne anvendes i kommuneplanlægningen og i det praktiske kommunale arbejde på en måde, der ikke blot er forståelig, men også konkret og mulig at træffe beslutninger ud fra.

Udgangspunktet har været EU's direktivforslag, Brundtland-kommissionens rapport og en lille del af den mangfoldige litteratur, der efterhånden findes om emnet. I et niveauperspektiv fra det globale, via det nationale og regionale

til det kommunale, det lokale og det individorienterede, er der her fokuseret på det nationale og det kommunale. Der er valgt en tredeling af bæredygtighedsbegrebet: en økologisk bæredygtighed, en økonomisk bæredygtighed og en social og kulturel bæredygtighed.

Ud fra den valgte definition af bæredygtighed er gennemgået de statslige udmeldinger, som vurderes at være omfattet af definitionen. Med den brede indgang, der er valgt, omfatter gennemgangen ikke blot love, redegørelser og andet materiale fra Miljø- og Energiministeriet, men også fra en række andre ministerier.

Rapportens forslag til fremgangsmåde er "afprøvet" på 3 kommuner af forskellig størrelse, beliggenhed og karakter: en mindre landkommune, Hvorslev, en mellemstor bykommune, Hillerød og en stor bykommune, Århus. Afprøvelingen viser klare forskelle mellem kommunerne – både med hensyn til spændvidden af de mål, der medtages, og med hensyn til struktureringen af målene, og hvor præcist målene formuleres. Det indikerer, at der på alle områder, hvor (globale og) nationale krav ikke tilsiger andet, er behov for et tydeligt råderum til de lokale politiske valg og til, at den lokale borgerdeltagelse kan folde sig ud og blive reel.

7. Litteratur

Agger, P., Baagøe, J., Hamann, O. og Primdahl, J., *Dansk naturpolitik – visioner og anbefalinger. Vismandsrapport 2000*. Naturrådet maj 2000.

Andersen, Bendt, *Kommuneplanloven*, København 1976.

Arbejdsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om en aktiv arbejdsmarkedspolitik*, LBK nr. 54 af 29/01/2001, Arbejdsministeriet, januar 2001.

By- og Boligministeriet, *Bekendtgørelse af lov om boliger for ældre og personer med handicap*, LBK nr. 143 af 26/02/1998, By- og Boligministeriet, februar 1998.

By- og Boligministeriet, *Bekendtgørelse af lov om individuel boligstøtte*, LBK nr. 855 af 25/11/1999, By- og Boligministeriet, november 1999.

By- og Boligministeriet, *Bekendtgørelse af lov om almene boliger samt støttede private andelsboliger m.v.*, LBK nr. 550 af 20/06/2000, By- og Boligministeriet, juni 2000.

By- og Boligministeriet, *Bekendtgørelse af lov om byfornyelse*, LBK nr. 897 af 25/09/2000, By- og Boligministeriet september 2000.

Christensen, Erik, *Grøn vækst eller bæredygtig udvikling? Tillæg til Global Økologi* 1/91 1997.

Commission of the European Communities, *Case Studies on Strategic Environmental Assessment*, Directorate General Environment, Nuclear Safety and Civil Protection, DGXI 1997.

De Europæiske Fællesskabers Tidende 16.5.2000, *Fælles holdning (EF) Nr. 25/2000 fastlagt af Rådet den 30. marts 2000 med henblik på vedtagelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet*. De Europæiske Fællesskaber 2000.

DETR (Department of the Environment, Transport and the Regions), *Strategic Environmental Appraisal*, Report of the International Seminar, Lincoln, 27-29 May 1998.

Elling, Bo, *Strategic environmental assessment of national policies: the Danish experience of a full concept assessment*, i: *Project Appraisal*, Volume 12, number 3, s. 161 - 172, Beech Tree Publishing, Surrey, England, 1997.

FN-forbundet og Mellemlfolkeligt Samvirke, *Vores fælles fremtid. Brundtland-kommissionens rapport om miljø og udvikling*, Danmark, 1987.

- Hagerty, Michael R., *Testing Maslow's hierarchy of needs: National quality-of-life across time* i: *Social Indicators Research* 46: 249 - 271, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands 1999.
- Hartoft-Nielsen, Peter, *Moderne sporvognsnet bliver rygraden i Århus byudvikling*, Byplan 3 / 4 1999, s. 117-126, København, september 1999.
- Hartoft-Nielsen, Peter, *Byplanlægning kan reducere transport og arealforbrug – men hvor stort er potentialet?* i: *Skov & Landskabskonferencen 2001*, Center for Skov, Landskab og Planlægning, s. 151 – 158, Hørsholm 2001.
- Heylighten, F., *A cognitive-systematic reconstruction of Maslow's theory of selfactualization* i: *Behavioral Science* vol. 37 Issue 1: 39 - 58 1992.
- Hillerød Kommune, *Trafik- & Miljøhandlingsplan 1996*, Hillerød, 1997.
- Hillerød Kommune, *Kommuneplan 1995 - 2007. Hovedstruktur*, Hillerød, 1997.
- Hillerød Kommune, *Kommuneplan 1995 - 2007. Redegørelse*, Hillerød, 1997.
- Hillerød Kommune, *Miljøplan 1999 - en plan for fremtiden*, Hillerød, sept. 1999.
- Hillerød Kommune, *Revision af kommuneplan 2001 - beretning*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Debatoplæg*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Forslag til Revision af Kommuneplan 2001*, Udkast, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Status for Agenda 21 i Hillerød Kommune 1996 - 1999*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Agenda 21. Årsrapport 1999*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Miljøredogørelse med grønt regnskab 1999*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Agenda 21. Årsplan 2000*, Hillerød, 2000.
- Hillerød Kommune, *Redegørelse / Hovedstruktur, Forslag til Kommuneplan 2001*, Hillerød, 2001.
- Hillerød Kommune, *Rammer, Forslag til Kommuneplan 2001*, Hillerød, 2001.
- Hvidtfeldt, Henrik og Hanne Møller-Jensen, *Strategisk miljøvurdering af kommuneplaner*, Miljø- og Energiministeriet, Forskningscentret for Skov & Landskab, By- og Landsplansserien nr. 5, 1999.

- Hvorslev Kommune, *Bemærkninger til budget, budgetåret 2000 samt budgetoverslag for årene 2001-2003*, Hvorslev, September 2000.
- Hvorslev Kommune, *Det handler om trafikikkerhed*, Hvorslev, Oktober 1999.
- Hvorslev Kommune, *Planstrategi 2001-2012, Debatoplæg*, Hvorslev, 2000.
- Hvorslev Kommune, *Miljøhandlingsplan 2000*, Hvorslev, Oktober 2000.
- Hvorslev Kommune, *Forslag til kommuneplan 2001-2012*, Hvorslev, 2000.
- Høyer, Karl G. og Carlo Aall, *Miljø- og bærekraftindikatorer. En international kunnskapsoversikt som grunnlag for utvikling av en retningsanalysemodell*, Vestlandforskningen, Sogndal, Norge, 1977.
- Indenrigsministeriet, *Lov om hjemmesygeplejerskeordninger*, LOV nr. 408 af 13/06/1973, Indenrigsministeriet, juni 1973.
- Indenrigsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om kommunernes styrelse*, LBK nr. 810 af 28/10/1999, Indenrigsministeriet, oktober 1999.
- Justitsministeriet, *Cirkulæreskrivelse om sikring af skoleveje*, CIS nr. 11213 af 13/04/1978, Justitsministeriet, april 1978.
- Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber, *Forslag til Rådets Direktiv om vurdering af bestemte planers og programmets virkning på miljøet*, KOM(96) 511 endelig udgave, Bruxelles, 1996.
- Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber, *Ændret forslag til Rådets Direktiv om vurdering af bestemte planers og programmets virkning på miljøet*, KOM(1999) 73 endelig udgave, Bruxelles, 1999.
- Kristiansen, Kristian, *Kommuneplanen – Et redskab for lokal bæredygtig udvikling?* CeSaM, Working Paper No. 9, Århus, juli 2000.
- Kulturministeriet, *Lov om biblioteksvirksomhed*, LOV nr. 340 af 17/05/2000, Kulturministeriet, maj 2000.
- Kørnøv, Lone, *Strategisk miljøvurdering i en ufuldkommen verden – en analyse af rationalitet i beslutnings- og planlægningsprocesser med Nordjyllands Amt som case*, Aalborg Universitet, 2000.
- Lee, N. og F. Walsh, *Strategic environmental assessment: An overview*, i: *Project Appraisal* 7(3), s. 126-136.
- Maslow, A.H., *Towards a Psychology of Being*, New York, Van Nostand Publication 1962.

Maslow, Abraham, *Eupsychian management i Belmont*, C: Maslow, A. (1973) *The farther reaches of human nature*, Penguin, London, 1965.

Miljøministeriet, *Lov om kommuneplanlægning*, Lov nr. 287 af 28. juni 1975, Miljøministeriet juni 1975.

Miljøministeriet, *Lov om planlægning*, lov nr. 388 af 6. juni 1991, Miljøministeriet juni 1991.

Miljø- og Energiministeriet, *Natur- og Miljøpolitisk redegørelse 1995*, Miljø- og Energiministeriet, juni 1995.

Miljø- og Energiministeriet, *Danmark og europæisk planpolitik, Landsplanredegørelse fra miljø- og energiministeren*, Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, marts 1997.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse*, LBK nr. 835 af 01/11/1997, Miljø- og Energiministeriet, 1. november 1997.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af Lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer*, LBK nr. 845 af 13/11/1997, Miljø- og Energiministeriet, 13. november 1997.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af lov om betalingsregler for spildevandsanlæg m.v.*, LBK nr. 923 af 05/12/1997, Miljø- og Energiministeriet, december 1997.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af lov om miljøbeskyttelse*, LBK nr. 698 af 22/09/1998, Miljø- og Energiministeriet, september 1998.

Miljø- og Energiministeriet, *Statslig udmelding til regionplanrevision 2001*, Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, december 1998.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse om lov om vandforsyning m.v.*, LBK nr. 130 af 26/02/1999, Miljø- og Energiministeriet, februar 1999.

Miljø- og Energiministeriet, *Lov om forurennet jord*, LOV nr. 370 af 02/06/1999, Miljø- og Energiministeriet, juni 1999.

Miljø- og Energiministeriet, *Natur- og Miljøpolitisk redegørelse*, Miljø- og Energiministeriet, august 1999.

Miljø- og Energiministeriet, *Strategi og kommuneplanlægning. Rapport fra Udvalget om fornyelse i kommuneplanlægningen*, Miljø- og Energiministeriet, Landsplanafdelingen, december 1999.

Miljø- og Energiministeriet, *Landsplanredegørelse 2000, Lokal identitet og nye udfordringer*, Miljø- og Energiministeriet, marts 2000.

Miljø- og Energiministeriet, *Strategier for bæredygtig udvikling i international belysning, En analyse af strategisk arbejde med bæredygtig udvikling i udvalgte lande og internationale organisationer*, Upubliceret udkast til Rapport fra Analysegruppe 3, Miljø- og Energiministeriet 31. maj 2000.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af lov om planlægning*, LBK nr. 518 af 11/06/2000, Miljø- og Energiministeriet, juni 2000.

Miljø- og Energiministeriet, *Bekendtgørelse af lov om varmforsyning*, LBK nr. 772 af 24/07/2000, Miljø- og Energiministeriet, juli 2000.

Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, *Lov om støtte til udvikling af landdistrikterne (landdistriktstøtteleven)*, Lov nr. 338 af 17/05/2000, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, maj 2000.

Ministry of the Environment, *Finland - Country Experience on the Promotion of Sustainable Development and on National Councils for Sustainable Development*, The Sustainable Development Project, Ministry of the Environment, Finland, December 8 1998 / Revised february 4 2000.

Partidário, Maria Rosário, “*Strategic Environmental Assessment: Key Issues Emerging from recent Practice*”, i: *Environmental Impact Assessment Review*, 1996, 16, s. 31-55, 1996.

Partidário, Maria R. og Ray Clark (Eds.), *Perspectives on Strategic Environmental Assessment*, Lewis Publishers, Boca Raton., 2000.

Partidário, Maria R., *SEA - Key Issues from Recent Practice*, i: *Environmental Impact Assessment Review*, Volume 16, Number 1, 1996.

Regeringen, *Forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling, Udvikling med omtanke - fælles ansvar*, Regeringen, marts 2001.

Rowan, *John Maslow amended i: The Journal of Humanistic Psychology*, Beverly Hills, Winther 1998.

Sadler, Barry and Rob Verheem, *Strategic Environmental Assessment. Status, challenges and future directions*, Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, The Netherlands, 1996.

Sirgy, M. Joseph, *A quality-of-life theory derived from Maslow's developmental perspective i: American Journal of Economics and Sociology* 45(3) : 329 - 342 1986.

Socialministeriet, *Bekendtgørelse om social pension*, BEK nr. 1046 af 17/12/1997, Socialministeriet, december 1997.

Socialministeriet, *Bekendtgørelse om plejehjem og beskyttede boliger*, BEK nr. 82 af 05/02/1998, Socialministeriet, februar 1998.

- Socialministeriet, *Bekendtgørelse af lov om delpension*, LBK nr. 443 af 10/06/1999, Socialministeriet, juni 1999.
- Socialministeriet, *Bekendtgørelse af lov om social service*, LBK nr. 26 af 17/01/2000, Socialministeriet, januar 2000.
- Socialministeriet, *Bekendtgørelse af lov om aktiv socialpolitik*, LBK nr. 266 af 12/04/2000, Socialministeriet, april 2000.
- Socialministeriet, *Bekendtgørelse af lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel*, LBK nr. 147 af 02/03/2001, Socialministeriet, marts 2001.
- Sundhedsministeriet, *Retningslinier for tilrettelæggelse af hjemmesygeplejerskeordninger*, RTL nr. 15955 af 31/03/1987, Sundhedsministeriet, marts 1987.
- Sundhedsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om tandpleje m.v.* LBK nr. 411 af 26/05/1994, Sundhedsministeriet, maj 1994.
- Sundhedsministeriet, *Lov om forebyggende sundhedsordninger for børn og unge*, LOV nr. 438 af 14/06/1995, Sundhedsministeriet, juni 1995.
- Sundhedsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om sygehusvæsenet*, LBK nr. 687 af 16/08/1995, Sundhedsministeriet, august 1995.
- Sundhedsministeriet, *Bekendtgørelse om befordringsgodtgørelse efter sygesikringsloven*, BEK nr. 101 af 27/02/1996, Sundhedsministeriet, februar 1996.
- Sundhedsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om offentlig sygesikring*, LBK nr. 509 af 01/07/1998, Sundhedsministeriet, juli 1998.
- Thérivel, Riki, *Systems of strategic environmental assessment i: Environmental Impact Assessment Review*, Nummer 13, s. 145-168, 1993.
- Thérivel, Riki, *Strategic environmental assessment in Central Europe i: Project Appraisal*, Volume 12, Nummer 3, s. 151-160, 1997.
- Thérivel, Riki, E. Wilson, S. Thompson, D. Heaney and D. Pritchard, *Strategic Environmental Assessment*, Earthscan Publications; UK: London, 1992.
- Thérivel, Riki and Maria Partidário, ed., *The Practice of Strategic Environmental Assessment*, Earthscan Publications, UK: London, 1996.
- Turner, R.K. ed., *Sustainable Environmental Economics and Management*, Chichester: John Wiley & Sons, UK, 1993.
- Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse om befordring af elever i folkeskolen*, BEK nr. 25 af 10/01/1995, Undervisningsministeriet, januar 1995.

Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse om skolebiblioteker i folkeskolen*, BEK nr. 174 af 13/03/1995, Undervisningsministeriet, marts 1995.

Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*, LBK nr. 730 af 21/07/2000, Undervisningsministeriet, juli 2000.

Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om erhvervsuddannelser*, LBK nr. 724 af 25/07/2000, Undervisningsministeriet, juli 2000.

Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om ungdomsskoler*, LBK nr. 886 af 13/09/2000, Undervisningsministeriet, september 2000.

Undervisningsministeriet, *Bekendtgørelse af lov om støtte til folkeoplysende voksenundervisning, frivilligt folkeoplysende foreningsarbejde og Folkeuniversitetet (folkeoplysningsloven)*, LBK nr. 924 af 05/10/2000, Undervisningsministeriet, oktober 2000.

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), *Application of Environmental Impact Assessment Principles to Policies, Plans and Programmes*, Geneva: UNECE Environmental Serie Nummer 5, 1992.

Verdensbanken, *Environmental Assessment Sourcebook*, 3 Vols, Washington: World Bank Technical Paper, Nummer 139, 1991.

Wood, C. and M. Djeddour, *Strategic environmental assessment: EA of policies, plans and programmes i: Impact Assessment Bulletin*, Nummer. 10(1), s. 3-22, 1992.

Århus Kommune, *Kommuneplan. Hovedstruktur*, Århus, 1997.

Århus Kommune, *Kommuneplan. Århus Kommune i det 21. Århundrede*, Århus, 1997.

Århus Kommune, *Handlingsplan. Århus Kommune i det 21. Århundrede*, Århus, 1998.

Århus Kommune, *Boligpolitisk redegørelse og handlingsplan 1999-2002*, Århus, juli 1999.

Århus Kommune, *Bæredygtighed i Århus Kommune. Planer og projekter*, Århus, 2000.

Århus Kommune, *Miljøhandlingsplan 2000 - 2003*, Miljøkontoret, Magistratens 2. Afdeling, Århus, 2000.

Århus Kommune, *Udspil til vision, målsætninger og strategier. Hovedstrukturen*, Borgmesterens afdeling, Magistratens 2. Afdeling, Århus, 2000.

Århus Kommune, *Kommuneplanens Hovedstruktur, visioner, mål og strategier, forslag, Kommuneplan 2001*, Århus, 2001.

Bilag A. Statslige udmeldinger

I dette bilag er kort beskrevet statslige udmeldinger om mål, der skønnes at være af betydning for en bæredygtig udvikling, jfr. afsnit 4, og som indebærer kommunale aktiviteter, herunder med fokus på dem, der er af betydning for kommuneplanlægningen. Først gennemgås i afsnit A.1 regeringens visioner og mål for at skabe en bæredygtig udvikling, som de fremgår af forslag til Danmarks nationale strategi for bæredygtig udvikling. Dernæst gennemgås mål fra landsplanredegørelserne, de statslige udmeldinger til regionplanlægningen og de Natur- og Miljøpolitiske redegørelser, som alle vurderes at være centrale dokumenter, hvori der er formuleret statslige mål på en række vigtige emneområder samt sammenstillet væsentlige dele af de eksisterende statslige mål fra lovgivning og øvrige statslige udmeldinger. Dette suppleres i afsnit A.2 med andre relevante mål indskrevet i lovgivningen, såsom Miljøbeskyttelsesloven, Lov om social service m.v. I et vist omfang er der overlapning mellem afsnit A.1 og afsnit A.2 og mellem de citerede dokumenter.

A.1 Statslige opfordringer og ønsker

De statslige opfordringer og ønsker til den lokale planlægning fremgår dels af regeringens forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling "Udvikling med omtanke - fælles ansvar" fra marts 2001, dels af landsplanredegørelserne, hvor den seneste er fra marts 2000, dels af de natur- og miljøpolitiske redegørelser, hvor den seneste er fra august 1999, dels af en række statslige betænkninger, planer og redegørelser, dels af udmeldinger fra ministerier og styrelser, som de bl.a. fremgår af de statslige udmeldinger til regionplanrevisionerne, hvor den seneste er fra december 1998.

A.1.1 Forslag til Danmarks strategi for bæredygtig udvikling

Regeringen har otte visioner for at skabe en bæredygtig udvikling:

- Vi skal opretholde et højt velfærdsniveau og høj beskæftigelse – og samtidig bryde båndet mellem økonomisk vækst og virkningen på miljø og naturressourcer.
- Vi skal skabe sikre og sunde omgivelser for alle og opretholde et højt beskyttelsesniveau.
- Vi skal sikre en høj biologisk mangfoldighed og beskytte økosystemerne.
- Vi skal udnytte ressourcerne bedre.
- Vi skal sikre, at Danmark yder en aktiv international indsats.
- Vi skal sikre, at miljøhensyn indgår i alle sektorer.
- Vi skal sikre, at markedsstrukturen understøtter bæredygtig udvikling.
- Vi skal opnå, at bæredygtig udvikling er et fælles ansvar.

Regeringen karakteriserer det som store udfordringer og store muligheder og "vælger udfordringen, fordi vi vil have mulighederne." [Regeringen, marts 2001].

Forslaget, der er et debatoplæg, rummer både udmeldinger om en række sektorer: fødevarerproduktion, skovbrug, industri, handel og service, transport, energi, by- og boligudvikling og turisme og om en tværgående indsats overfor: klimaændringer, biologisk mangfoldighed, miljø og sundhed, ressourcer og ressourceeffektivitet, videngrundlag og virkemidler, den regionale og globale dimension og offentlighedens deltagelse og lokal Agenda 21.

Det hedder i forslaget, at "Integration af hensyn til miljø og bæredygtig udvikling i politikker og beslutningsprocesser vil være en nødvendig betingelse for at opnå en bæredygtig udvikling ...". "Det indebærer, at alle sektorer og myndigheder har ansvaret for at integrere hensyn til miljø og bæredygtig udvikling inden for deres område og i alle beslutningsprocesser. Det gælder på centralt såvel som på lokalt niveau."

Af særlig interesse set med kommunale øjne er bl.a. følgende mål:

Om fødevarerproduktion:

- at produktionsforhold, der bevarer jordbrugs- og fiskerierhvervenes resourcegrundlag samt sikrer miljø, dyrevelfærd og gode arbejdsbetingelser, skal fremmes,
- at der skal være en balanceret husdyrtæthed i forhold til natur og miljø og
- at en fremtidig udvikling også sikrer levende landdistrikter, dvs. et varieret, socialt, økonomisk og differentieret liv i landdistrikterne.

Om skovbrug:

- at skovens rolle som et af samfundets velfærdsgoder skal styrkes,
- at skovene skal give mulighed for friluftsliv, beskytte den biologiske mangfoldighed og medvirke til et varieret landskab,
- at skovarealet skal fordobles og
- at også arealet med urørt skov og særlige gamle driftsformer skal forøges.

Om transport:

- at transportsystemet skal sikre befolkningen adgang til arbejde, butikker, offentlig service og fritid, og alle skal sikres effektiv mobilitet gennem kollektive og private transportløsninger,
- at hensyn til sikkerhed og miljø skal integreres i transportområdet for at opnå en bæredygtig udvikling,
- at trafikstøj er begrænset til et niveau som sikrer, at ingen udsættes for negative sundhedspåvirkninger, og det er sikkert og trygt for alle at færdes i trafikken,
- at transportsystemets negative påvirkning af biodiversitet og levesteder, ved barriereeffekter, støjbelastning eller forurening begrænses,
- at styrke den lokale indsats for et bedre bymiljø, blandt andet gennem de muligheder, der er i færdselsloven efter ændringen i 2000 (Den indebærer mulighed for forsøg med miljøzoner),
- at udgangspunktet ved planlægning og gennemførelse af offentlige anlæg er, at fredninger respekteres og at der tages hensyn til naturværdier,

- at der tages hensyn til, at større sammenhængende uforstyrrede landskaber så vidt muligt holdes fri for støj,
- at der lægges vægt på at sikre mulighed for, at dyr fortsat kan passere trafikanelæg især ved ådale og spredningskorridorer,
- at fremme kollektiv trafik, hvor der er trafikgrundlag og
- at gøre cykling og gang til attraktive alternativer til bilen.

Om by- og boligudvikling:

- at fremme en bæredygtig udvikling af byer, boliger og byggeri,
- at byen med dens sociale liv, bygninger og infrastruktur skal organiseres og forvaltes med sigte på at opnå betydelig reduktion af ressourceforbrug og miljøbelastning,
- at byerne skal være levende og mangfoldige, og bymidterne skal styrkes som centre for handel og kultur,
- at de enkelte dele af byen skal indeholde både boliger, serviceerhverv og offentlige institutioner, så byen bliver mere levende,
- at byernes arealmæssige vækst skal begrænses, og de ældre erhvervs- og havneområder skal udnyttes bedre,
- at de negative konsekvenser af den stigende biltrafik i byerne skal begrænses, ligesom miljøbelastning i byerne skal nedbringes,
- at der skal være et varieret udbud af boliger og
- at kvaliteten af byernes rekreative muligheder skal gøres bedre, og kolonihaver skal sikres.

Om turisme:

- at skabe en turisme, der er i balance med naturgrundlaget, som er accepteret af lokalbefolkningen, som giver turisterne autentiske natur- og kulturoplevelser af høj kvalitet, og som skaber beskæftigelse og indtægter for lokalsamfundet,
- at de rekreative muligheder for turister og lokale beboere skal sikres og forbedres,
- at der skal skabes mere handicapvenlig adgang til ferie- og fritidsoplevelser,
- at lokalområdernes og turismens funktioner og behov integreres bedre,
- at der sker en stadig afvejning af erhvervsmæssige og miljømæssige interesser og
- at lokalbefolkningen og interessegrupper inddrages mere i planlægning og udvikling af turisme, så denne styrker lokalsamfundenes udvikling og service samt forbedrer natur- og kulturformidlingen.

Om biologisk mangfoldighed:

- at vi af hensyn til fremtidige generationer sikrer naturens balance,
- at vi styrker og målretter beskyttelsen af arter og af genetisk mangfoldighed, udvikling af et sammenhængende net af naturområder og naturgenopretning,
- at vi skaber forståelse for, at visse naturværdier i tilknytning til kultur- og

naturlandskaber, naturtyper og variationen af arter og genpuljer er unikke og uerstattelige og

- at befolkningen skal have bedre adgang til både egentlig natur, skove og det øvrige åbne land.

Om miljø og sundhed:

- at befolkningens livskvalitet og sundhed i stadig mindre grad skal påvirkes af forurening fra produkter, fødevarer, arbejdsmiljø og indeklima,
- at rent drikkevand fortsat vil have en høj prioritet. Den ramme, der er fastlagt for kortlægning af grundvandet og indsatsplaner for grundvandsbeskyttelse, skal nu gennemføres af amter, kommuner og vandværker for at medvirke til at sikre det rene grundvand på langt sigt,
- at grundvandet fortsat skal overvåges for at vurdere, om den iværksatte indsats for at beskytte grundvandet bærer frugt og for at opspore nye problemer,
- at arbejdspladserne skal være sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarlige for de ansatte og
- at indeklimaet i boliger ikke må give gener for beboerne.

Om ressourcer og ressourceeffektivitet:

- at forbruget af naturressourcer som er knappe, særligt følsomme eller særligt forurenende, når de udnyttes, på langt sigt skal begrænses til ca. 25 % af det nuværende forbrug,
- at det skal være nemt og attraktivt for forbrugerne at vælge miljørigtig og ressourcebevidst, idet forbrugerne skal have tilstrækkelig og relevant oplysning om produkters og varers påvirkning af miljøet og
- at alle aktører skal indgå i et forpligtende samarbejde om at forebygge affald.

Om offentlighedens deltagelse og Lokal Agenda 21:

- at et bæredygtigt samfund bygger på demokrati og åbenhed og på, at befolkningen deltager i beslutninger og tager ansvar,
- at befolkningen har let adgang til information, mulighed for at deltage i beslutningsprocesserne og adgang til at klage – på miljøområdet og på andre områder,
- at det lokale Agenda 21-arbejde er vigtigt for at føre en bæredygtig udvikling ud i livet,
- at det lokale Agenda 21-arbejde fortsat skal medvirke til at opbygge en forståelse for, at bæredygtig udvikling må ses i et globalt og langsigtet perspektiv samtidig med, at der skal handles lokalt,
- at det er vigtigt, at alle bidrager til at informere om aktiviteterets betydning for miljøet og
- at lokal Agenda 21-aktiviteter yderligere bør fremmes bl.a. ved, at der i det lokale Agenda 21-arbejde opstilles lokale indikatorer for bæredygtig udvikling.

A.1.2 Landsplanredegørelserne

Det hedder bl.a. i landsplanredegørelsen fra marts 1997:

- at der bør sættes på de mest miljøvenlige transportformer,
- at der bør arbejdes for at reducere stigningen i transportarbejdet gennem en miljørigtig lokaliseringspolitik,
- at der bør fastholdes en skarp grænse mellem by og land,
- at nyt byggeri bør lokaliseres inden for eller i umiddelbar tilknytning til eksisterende bebyggelse – både ved store byer, små byer og ved landsbyer,
- at der bør spares på arealer til byformål, bl.a. ved at fremme byomdannelse og fortætning med det formål at styrke eksisterende bymidter som levende centre for handel, service, erhverv og forlystelser og med det formål at opnå en robust infrastruktur med mindre bilafhængighed [Miljø- og Energiministeriet 1997].

I den seneste landsplanredegørelse fra marts 2000 opfordres til:

- at være sig bevidst, hvordan man kan opretholde og udbygge de regionale og lokale styrkepositioner og i den fysiske planlægning tage højde for variationerne i de regionale kompetencer,
- at der regionalt og lokalt skabes grundlag for et uddybet samspil mellem fysisk planlægning, erhvervs politik, transport og miljø,
- at prioritere arbejdet med den formgivende og æstetiske byplanlægning og nedtone det klassiske fokus på den funktionsopdelte by,
- at sikre en selv bærende udvikling i landdistrikterne for bosætning, arbejdspladser og service, der tager udgangspunkt i regionale og lokale forudsætninger og kompetencer og sikrer at livet på landet ikke skal baseres på passive overførsler,
- at erhvervsudviklingen i landdistrikterne ikke får miljømæssige negative eller andre uønskede konsekvenser,
- at oppebære en geografisk spredning i befolkning og økonomisk aktivitet samtidig med at sikre at byudvikling sker i tilknytning til eksisterende bysamfund, så de åbne landområder friholdes for bebyggelse,
- at de nuværende arealudlæg kommer tættere på virksomhedernes efterspørgsel på arealer,
- at skifte fra at prioritere en yderligere udbygning af infrastrukturen til i højere grad at fokusere på anvendelsen af infrastrukturen som sikrer en mere effektiv transport til gavn for både miljø og virksomheder,
- at begrænse udvidelsesmulighederne for butikker i de største byer for derved at øge chancen for at opretholde indkøbsmuligheder i de mindre og mellemstore byer,
- at prioritere indsatsen for en flersidig arealanvendelse, hvor flere interesser varetages på en og samme tid,
- at få den mest moderne og fremtidssikrede infrastruktur, hvor flest mulige har billig bredbåndsadgang,
- at styrke by-, tema- og erhvervs turismen,
- at byudviklingen og byomdannelsen sker i respekt for byernes struktur,

dimensioner og bevaringsværdige bygninger som en vigtig del af vores kulturarv og lokale identitet,

- at give de eksisterende og de planlagte erhvervsarealer et "serviceeftersyn" m.h.p. at vurdere de udlagte erhvervsarealers egnethed for fremtidens mere videnbaserede virksomheder og m.h.p. at tilpasse arealudlæggene til den erhvervsudvikling, som realistisk kan forventes,
- at styrke det politiske engagement i planlægningen og ejerskabet til kommuneplanen,
- at styrke debatten med borgerne på grundlag af klare politiske signaler og holdninger til udviklingen og
- at gøre planprocessen mere løbende og sammenhængende [Miljø- og Energiministeriet, marts 2000].

A.1.3 Statslig udmelding til regionplanrevision 2001

De statslige udmeldinger til regionplanrevisionerne er forhåndstilkendegivelser af de rammer, de statslige myndigheder vil lægge til grund for behandlingen af regionplanrevisionerne. Målene i den seneste fra december 1998 er sammenfattet i den Natur- og miljøpolitiske redegørelse fra august 1999 på følgende måde for det åbne land:

- at landskabet uden for byerne skal beskyttes,
- at skovarealet skal fordobles,
- at arealforbruget til byvækst, tekniske anlæg og infrastruktur skal begrænses og tilpasses bedst muligt til landskabet og dets natur og miljø,
- at kysterne og de uforstyrrede landskaber skal særligt beskyttes mod tekniske anlæg og by- og bylignende bebyggelse,
- at kulturhistorisk værdifulde helheder og elementer i landskabet skal søges sikret og beskyttet mod tekniske anlæg og byvækst, der ikke kan forenes hermed,
- at friluftslivets adgangsmuligheder til og i det åbne land skal forøges,
- at vandmiljøet skal sikres, så vandforsyningen kan baseres på rent grundvand,
- at vandkvaliteten i søer, åer og have skal forbedres,
- at indsatser i nitratfølsomme områder, genetablering af vådområder og forøgelse af skovarealet er højt prioriterede mål,
- at øget naturgenopretning og flere spredningsmuligheder ad økologiske forbindelser i landskabet skal bidrage til at sikre stor artsrigdom af vilde planter og dyr og understøtte beskyttelsen af truede plante- og dyrearter og deres levesteder,
- at der skal bevares tilstrækkelige arealer til at sikre et bæredygtigt jordbrug,
- at jordbrugserhvervet skal have større investeringssikkerhed gennem præcise rammer for arealanvendelsen og
- at landdistrikternes udviklingsvilkår skal sikres [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 577].

For så vidt angår byerne er de statslige udmeldinger til regionplanrevisionerne indeholdt i det foregående.

A.1.4 De natur- og miljøpolitiske redegørelser

I den natur- og miljøpolitiske redegørelse fra 1995 introduceres bl.a. begrebet “økologisk råderum” som udtryk for – ud fra et globalt synspunkt - “den mængde naturressourcer, der kan bruges pr. år, uden at forhindre fremtidige generationer i at få adgang til den samme mængde og kvalitet” [Miljø- og Energiministeriet, juni 1995, s. 27]. Det er altså en slags grænse for, hvor meget det enkelte menneske gennemsnitligt kan forbruge eller forurene uden at jordens bæreevne forringes. På daværende tidspunkt kunne dette betragtes som et første lille skridt i retning af at konkretisere en bæredygtig udvikling.

Både redegørelsen fra 1995 og den seneste fra 1999 rummer en række tilkendegivelser om mål for udviklingen på forskellige områder. I redegørelsen fra 1999 er – ud over en mere grundlæggende indføring i miljøpolitikken og dens udmøntning af målet om en bæredygtig udvikling – til illustration givet eksempler på *overordnede mål* inden for natur- og miljøpolitikken hentet fra lovgivning og væsentlige handlingsplaner. Eksemplerne er i afsnit 4 brugt som indgang til oversigten over lovgivning m.v. på miljø- og planlægningssområdet.

I den seneste natur- og miljøpolitiske redegørelse er udvalgt et antal eksempler på overordnede mål inden for natur- og miljøpolitikken hentet fra lovgivning og væsentlige handlingsplaner. Eksemplerne er:

- at beskytte bygninger, fortidsminder og andre kulturværdier i byen og i landskabet, jfr. Bygningsfredningsloven og Naturbeskyttelsesloven,
- at beskytte den biologiske mangfoldighed og naturtyper i skovene, jfr. Skovloven,
- at genskabe naturområder af hensyn til bl.a. dyr, planter, friluftsliv og miljøkvalitet, jfr. Naturbeskyttelsesloven,
- at sikre balance i bysystemet ved udvikling af bynetværk og landsdelscentre, jfr. Planloven og Landsplanredegørelse 1997,
- at forene de samfundsmæssige interesser i planlægningen og medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet gennem den fysiske planlægning, jfr. Planloven,
- at forbedre mulighederne for friluftslivet, jfr. Naturbeskyttelsesloven,
- at reducere CO₂-emissioner med 20 % senest i 2005 i forhold til emissionen i 1988 for at forebygge klimaændringer, jfr. Handlingsplanen Energi 21 fra 1996,
- at reducere transportsektorens CO₂-emission med 25 % senest i 2030 i forhold til emissionen i 1988, jfr. Regeringens handlingsplan Trafik 2005 fra 1993,
- at reducere SO₂-emissionen med 80 % senest i 2000 i forhold til emissionen i 1980, jfr. ECE's svovlprotokol og Oslo-protokollen fra 1994,
- at genanvende 65 % af affaldet fra industrien senest i 2004, jfr. Regeringens affaldsplan for 1998-2004,
- at indsamle og genanvende 99,9 % af startbatterier til biler, jfr. frivillig aftale mellem autobranchen og Regeringen og

- at halvere udledningerne af kvælstof fra landbrugsarealerne, jfr. Vandmiljøplan I og Vandmiljøplan II fra 1998 [Miljø- og Energiministeriet august 1999, s. 72].

Næsten alle de udvalgte eksempler på overordnede mål kan siges at tjene til at fremme en bæredygtig udvikling.

Derudover er en lang række *mere specifikke mål* angivet i redegørelsen. Af særlig betydning for kommunerne er bl.a.

- *at mindske konflikterne, sikre kvaliteten og fremme flersidigheden i anvendelsen af det åbne land som en begrænset ressource*, bl.a. ved

- at forbedre grundlaget for bedre planlægning, øget integration og flersidig arealanvendelse, så flere arealkrav kan opfyldes på det samme areal, og konflikter om anvendelsen af det åbne land kan forebygges.
- at forstærke naturgenopretningen ved at give høj prioritet til naturbeskyttelse, ny skov og grønt arealnetværk og
- at fortsætte den offensive miljøpolitik ved at beskytte vandmiljøet og grundvandet [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 572].

- *at udvikle og omdanne byerne, så de bidrager mest muligt til en bæredygtig udvikling*, herunder

- at befolkningens velfærd og livskvalitet står i centrum for den kommende byudvikling,
- at byerne forbedres, så de bliver sunde og attraktive at bo og færdes i, samtidig med at de generelle miljøproblemer afhjælpes,
- at udvikle og omdanne byernes fysiske strukturer med henblik på at nedbringe miljø- og ressourceproblemerne f.eks. ved at økonomisere med arealforbrug til byformål og ved at lokalisere boliger, arbejdspladser, butikker m.m., så behovet for transport kan reduceres og den kollektive transport kan fremmes og
- at gennemføre en bypolitik, der bl.a. omfatter helhedsorienteret byfornyelse, samlede kvarterløft og en forstærket byøkologisk indsats, og som sikrer kulturhistoriske og arkitektoniske værdier [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 162 m.fl.].

Det overordnede mål for byerne er således at sikre sammenhængen mellem de forskellige interesser i byerne og lægge rammerne for en bæredygtig udvikling - økonomisk, erhvervsmæssigt, socialt og miljømæssigt. Som led heri skal byernes vækst og omdannelse bidrage til at skabe og bevare værdifulde og levende byer og bymiljøer med respekt for menneskers levevilkår og for natur og miljø. Disse mål skal bl.a. nås ved

- at undgå unødige byspredning ved i højere grad at omdanne og forny eksisterende byområder, f.eks. ældre erhvervsområder, frem for at inddrage helt nye arealer til byudvikling,
- at styrke bymidterne og fremme bymiljøets kvaliteter,
- at mindske og forebygge forurening af byens luft, vand og jord samt forhindre støjproblemer,

- at sikre grønne områder og andre rekreative arealer både i og i nærheden af byen,
- at understøtte den kollektive trafik, bl.a. ved at placere boliger, erhverv og butikker, så de kan nås med kollektive transportmidler og
- at søge at integrere forskellige byfunktioner for at give mere oplevelsesrige og bæredygtige lokalområder [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 164 m.fl.].

- *at udviklingen i turistsektoren skal bygge på hensynet til natur og miljø samt til kulturmiljøer i landskaber og byer.* Dette mål skal bl.a. nås ved

- at bevare sommerhusområdernes rekreative værdier og den danske sommerhuskultur,
- at friholde kystområderne for bebyggelse og anlæg, der ikke er afhængige af kystnærhed. Og yderligere turisme i kystområderne skal udvikles inden for eksisterende bygnings- og anlægsmæssige rammer, og
- at styrke by-, tema- og erhvervsturisme for at aflaste turismens belastning af kystområderne [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 373].

Af andre *mere specifikke mål* i redegørelsen af særlig betydning for kommunerne er bl.a.

- *at nedsætte energisektorens ressourceforbrug og miljøbelastning* samt at opnå gunstige virkninger for forsyningssikkerhed, økonomi og beskæftigelse, herunder

- at stabilisere forbruget af energi,
- at forøge energieffektiviteten og
- at øge anvendelsen af vedvarende energi og brændsler med lille CO₂ – indhold under hensyn til at CO₂ er den vigtigste menneskeskabte årsag til den øgede drivhuseffekt [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 316].

Mere konkret er målene

- at den danske udledning af drivhusgassen CO₂ skal nedbringes med 20 pct. i 2005 i forhold til niveauet i 1988,
- at den danske udledning af alle drivhusgasser (heriblandt CO₂) skal nedbringes således, at det gennemsnitlige niveau for udledning i årene 2008-2012 skal være 21 pct. lavere end den årlige udledning i 1990,
- at vindmøller på langt sigt skal kunne dække op mod halvdelen af elforbruget og
- at den danske udledning af en række andre forurenende affaldsstoffer (f.eks. svovldioxid og kvælstofoxider) fra produktionen af energi ligeledes skal nedbringes betydeligt [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 321 og s. 326].

Målet om vindmøller rummer nogle særlige problemer. Vindmøller er i dag en økonomisk og yderst miljøvenlig teknologi til fremstilling af elektricitet. I forhold til elproduktion baseret på fossile brændsler er meromkostningerne i dag beskedne, og den teknologiske udvikling forventes i de kommende år at medføre et yderligere prisfald for vindmøllestrøm. Men vindmøller har en

række negative miljømæssige konsekvenser, bl.a. i form af støj for de omboende og ofte en kraftige dominans i det danske landskab. Mange steder i landet er enkeltvindmøller og vindmøllegrupper opstillet så tæt, at de opleves forvirrende og rodet. Hertil kommer en række negative miljømæssige konsekvenser af de roterende vinger i form af reflekser og roterende skygger. Den fremtidige udbygning af vindmøller skal derfor primært foregå på havet [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 326].

- *at bevare grundvandet uforurenet* og at sikre balance mellem grundvandsdannelse og vandindvinding, herunder
- at det planlægningsmæssige grundlag for tilrettelæggelsen af grundvandsbeskyttelsen bliver etableret, herunder amtskommunernes udpegning af eksisterende og fremtidige indvindingsområder af særlig interesse,
- at der sker en forebyggelse og bekæmpelse af forurening af grundvandet med pesticider,
- at forureningen af vandløb og søer med næringssalte og miljøfremmede stoffer nedbringes og
- at indsatsen for at skabe bedre fysiske forhold i vandløbene forstærkes, og indsatsen for restaurering fastholdes [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 134].

- *at sikre en hensigtsmæssig anvendelse af vandforekomsterne*, hvor der både tages hensyn til befolkningens og erhvervslivets behov og sikkerhed for en tilstrækkelig og kvalitetsmæssigt tilfredsstillende vandforsyning samt til miljøbeskyttelse og naturbeskyttelse, herunder bevarelse af omgivelsernes kvalitet. Der skal sikres en fortsat god kvalitet af drikkevandet ved en generel beskyttelse af grundvandet med særlig vægt på indsatsen over for landbrug og over for bekæmpelsesmidler samt ved forebyggelse af og oprydning efter jordforurening.

Natur- og miljømæssige effekter af grundvandsindvinding skyldes bl.a. intensiv, lokal udnyttelse. Intensiv udnyttelse resulterer dels i en betydelig sænkning af grundvandsstanden, dels i påvirkning af grundvandskvaliteten i visse områder.

Målet skal nås ved blandt andet

- at bevare den decentrale forsyningsstruktur,
- at begrænse vandforbruget yderligere og derigennem begrænse de miljømæssige konsekvenser af vandindvinding, nedbringe mængden af spildevand og minimere energiforbruget og
- at afværge truslen fra bekæmpelsesmidler og andre muligt forurenende stoffer [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 341 m.fl.].

- *at nedbringe de samlede direkte eller indirekte miljøbelastninger fra service-sektoren*, som primært relaterer sig til sektorens energiforbrug, affaldsproduktion og generelle forbrug af produkter. Servicesektoren er sammensat af en lang række meget forskellige virksomheder - fra hospitaler til restaurationer og supermarkeder.

- at udvikle en miljøbevidst indkøbspolitik både i den offentlige og private servicesektor og gennemføre den i den offentlige sektor,
 - at udvikle renere serviceydelser, hvor eksempelvis energiforbruget og affaldsmængderne er mindre og ved
 - at udnytte ressourcerne bedre, bl.a. ved at 80 pct. af plast og pap/papirtransportemballagen skal genanvendes inden 2000 og at 50 pct. af affaldet fra servicesektoren skal genanvendes, 45 pct. skal forbrændes og højst 5 pct. skal deponeres i 2004 [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 356 og s. 360].
- *at begrænse trafikens negative miljøkonsekvenser*, bl.a. ved
- at integrere transportens miljøkonsekvenser i alle relevante beslutninger,
 - at udvikle et bæredygtigt transportsystem, som tager sigte på at begrænse den samlede efterspørgsel efter transport, bl.a. ved at begrænse transportbehovet gennem den fysiske planlægning specielt vedrørende beliggenheden af boliger, virksomheder samt offentlig og privat service,
 - at yderligere støtte en bæredygtig transportpolitik på amtsligt og kommunalt niveau ved at fremme lokale planer for trafik og miljø set i sammenhæng med lokal Agenda 21, region- og kommuneplanlægningen og den bypolitiske indsats,
 - at styrke sammenhængende trafikale områders ansvar og kompetence for at løse de trafikskabte miljøproblemer herunder skabe lovhjemmel til at byer kan indføre færdselsregulerende foranstaltninger med miljømæssigt sigte bl.a. forsøg med miljøzoner,
 - at fortsætte forebyggelse og bekæmpelse af støj fra trafik, bl.a. ved at der i 2010 højst må være 50.000 stærkt støjbelastede boliger, dvs. belastet med et støjniveau på 65 dB og derover,
 - at omlægge til mindre forurenende og mere miljøvenlige transportformer og fremme brugen heraf, bl.a. ved at 4 pct. af transportarbejdet med personbil søges overflyttet til cykel eller gang inden 2005,
 - at knække kurven for transportsektorens CO₂ -udslip - bl.a. ved i forhold til 1988-niveau at energiforbrug og CO₂ -udslip skal stabiliseres inden 2005, og der skal ske en reduktion på 25 pct. frem til 2030, at emissionen af kvælstof (NO_x) og kulbrinter (HC) skal reduceres med mindst 40 pct. inden 2000 og 60 pct. inden 2010. Derefter skal der ske en yderligere reduktion frem til 2030 og partikler skal halveres i byerne frem til 2010 og yderligere reduceres frem til 2030 og
 - at håndteringen af bilaffald skal forbedres, så der sker en øget genanvendelse og en miljømæssig forsvarlig behandling af de miljøbelastende dele i affaldet [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 376 og s. 382].
- *at miljøbelastningen fra spildevand skal formindskes*, bl.a. ved
- at der sker en bedre rensning af spildevand fra det åbne land med udgangspunkt i, at kommunerne inden 2002 udarbejder spildevandsplaner for den spredte bebyggelse i det åbne land, som ikke er tilknyttet et rensningsanlæg,

- at udledninger af miljøfarlige stoffer begrænses ved revision af udledningstilladelser for renselanlæg og industrier samt ved tilslutningstilladelser for industrier til kommunale spildevandsanlæg,
- at intensivere overvågningen af miljøfarlige stoffer og tungmetaller i udledninger og i det modtagende vandmiljø med henblik på at forbedre videngrundlaget for regulering af udledningerne,
- at kloakledningernes vedligeholdelsesmæssige tilstand skal forbedres for at sikre bedst mulig rensning og for at fjerne sundhedsmæssige og miljømæssige risici,
- at i 2004 skal 50 pct. af spildevandsslammet genanvendes til jordbrugsformål, 30 pct. skal forbrændes og 20 pct. skal deponeres og
- at udledning af miljøfarlige stoffer skal reduceres løbende og - ifølge Esbjerg-deklarationen fra 1995 - bringes til ophør i løbet af en generation inden 2020 [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 400 og s. 404].

- *at mindske miljøbelastningen fra affald og udnytte energi- og råstofressourcerne i affaldet bedre*, herunder at stabilisere de samlede affaldsmængder og øge kvaliteten i affaldsbehandlingen, bl.a. ved

- at øge genanvendelsen bl.a. ved at forbedre inddragningen af pap og papir og øge inddragningen af organisk dagrenovation, således at den samlede genanvendelse i 2004 er mindst 64 pct., 24 pct. forbrændes, maksimalt 12 pct. af affaldet deponeres. For husholdningernes affald er målene for dagrenovationen at 30 pct. genanvendes, og 70 pct. forbrændes - på længere sigt at 40-50 pct. genanvendes, for storskrald at 25 pct. genanvendes, 37,5 pct. forbrændes og 37,5 pct. deponeres, for haveaffald at 95 pct. genanvendes,
- at øge udsorteringen af miljøbelastende affaldsfraktioner f.eks. PVC, imprægneret træ og elektriske og elektroniske produkter,
- at fremme anvendelsen af nye teknologier til affaldsbehandling, f.eks. sorterings- og inddragningssystemer, logistik og behandlingsteknologi og anvendelsen af nye produkter, der også tager hensyn til affaldshåndteringen og
- at alle aktører indgår i et forpligtende samarbejde om at forebygge affald [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 416 m.fl.].

- *at "naturen skal tættere på borgerne"* ved at fremme overkommelig og sikker adgang til naturområder og give bedre muligheder for naturoplevelser tæt på, hvor folk bor og ved at fremme etableringen af naturområder (f.eks. skove og søer) i bl.a. bynære områder,

- at prioritere friluftsliv højt i forbindelse med ændret arealanvendelse, f.eks. ved byudvikling, naturgenopretning, kulturmiljø og etablering af grønne arealnetværk og
- at integrere hensynet til friluftslivet i den flersidige arealanvendelse og planlægning samtidig med at væsentlige negative virkninger fra friluftslivet på natur og miljø forebygges [Miljø- og Energiministeriet, august 1999, s. 458 m.fl.].

A.2 Lovgivning

A.2.1 Miljø- og planlægningsområdet

Efter *lov om planlægning* skal der for hver kommune foreligge en kommuneplan, der fastlægger en hovedstruktur for hele kommunen og rammer for lokalplanernes indhold for de enkelte dele af kommunen. Kommunalbestyrelsen skal virke for kommuneplanens gennemførelse og kommunalbestyrelsen kan bl.a. inden for byzoner og sommerhusområder modsætte sig opførelse af bebyggelse eller ændret anvendelse af bebyggelse eller ubebyggede arealer, når bebyggelsen eller anvendelsen er i strid med bestemmelser i kommuneplanens rammedel [Miljø- og Energiministeriet, juni 2000].

Efter *lov om miljøbeskyttelse* påhviler det kommunalbestyrelsen at medvirke til at værne natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet gennem at lægge vægt på ved administration af loven, hvad der er opnåeligt ved anvendelse af bedste tilgængelige teknik. Det skal sikres, at ressourceanvendelsen, forureningen og affaldsfrembringelsen begrænses bedst muligt. Ved affaldsbortskaffelse er kommunalbestyrelsen ansvarlig for, at der ikke opstår uhygiejniske forhold eller sker forurening af luft, vand eller jord. Kommunalbestyrelsen skal endvidere ved anlæg og drift af offentlige virksomheder samt ved indkøb og forbrug virke for lovens formål [Miljø- og Energiministeriet, september 1998].

Lov om naturbeskyttelse skal medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet. Efter loven kan kommunalbestyrelsen rejse en fredningssag med henblik på fredning af landarealer og ferske vande. Det er fredningsnævnet - hvortil kommunalbestyrelsen i den kommune, hvori det pågældende areal er beliggende, vælger et medlem, der behandler fredningssagen og gennemfører fredningen. Det er også kommunalbestyrelsen, der - i byzone og sommerhusområder - påser overholdelsen af lovens regler om beskyttelseslinier i forhold til søer og skove [Miljø- og Energiministeriet, november 1997].

Lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer har til formål at værne landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi, herunder bygninger, der belyser bolig-, arbejds- og produktionsvilkår og andre væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling. Efter loven skal Miljø- og energiministerien i samarbejde med kommunalbestyrelsen foretage kortlægning og registrering af bygningers og bymiljøers bevaringsværdier til brug for bevaringsplanlægningen i kommunerne [Miljø- og Energiministeriet, november 1997].

Lov om vandforsyning m.v. har til formål at sikre, at udnyttelsen og den dertil knyttede beskyttelse af vandforekomster sker efter en samlet planlægning og efter en samlet vurdering af vandforekomsternes omfang, befolkningens og erhvervslivets behov, miljøbeskyttelse og naturbeskyttelse og anvendelse af råstofforekomster. Loven har endvidere til formål at sikre, at der sker en samordning af den eksisterende vandforsyning med henblik på en hensigts-

mæssig anvendelse af vandforekomsterne og en planmæssig udbygning og drift af en tilstrækkelig og kvalitetsmæssigt tilfredsstillende vandforsyning. Efter loven kan en kommunalbestyrelse vedtage en såkaldt indsatsplan for et område, hvis kommunalbestyrelsen finder, at retningslinierne eller prioriteringen i vandressourceplanlægningen og regionplanen er utilstrækkelige til at sikre kommunens interesser. Indsatsplanen skal udarbejdes på baggrund af en nærmere kortlægning af arealanvendelse, forureningstrusler og naturlig beskyttelse af de pågældende vandressourcer. Indsatsplanen skal indeholde en detaljeret opgørelse over behovet for beskyttelse samt retningslinjer og tidsplan for myndighedernes indsats til opnåelse af denne beskyttelse. Kommunalbestyrelsen gennemfører de indsatsplaner, som den har vedtaget. Dertil udarbejder kommunalbestyrelsen planer for, hvorledes vandforsyningen skal tilrettelægges, herunder hvilke anlæg forsyningen skal bygge på, og hvilke forsyningsområder de enkelte anlæg skal have. Kommunalbestyrelsen kan meddele tilladelse til vandindvinding af begrænset omfang [Miljø- og Energiministeriet, februar 1999].

Lov om betalingsregler for spildevandsanlæg m.v. fastslår, at kommunalbestyrelsen forestår udførelse, drift og vedligeholdelse af offentlige anlæg til afledning og behandling af spildevand fra ejendomme i kommunen. Udgifterne til udførelse, drift og vedligeholdelse af spildevandsanlæg, der er omfattet af en spildevandsplan afholdes gennem bidrag fra de berørte ejere af fast ejendom [Miljø- og Energiministeriet, december 1997].

Lov om forurenede jord skal medvirke til at forebygge, fjerne eller begrænse jordforurening og forhindre eller forebygge skadelig virkning fra jordforurening på grundvand, menneskers sundhed og miljøet i øvrigt. Amtsrådet foretager i samarbejde med kommunalbestyrelsen kortlægning, eventuelt gennem tekniske undersøgelser, af forurenede arealer. Kortlægningen omfatter bl.a. de arealer, hvor der er forurening eller forureningskilder, der kan have skadelig virkning på mennesker på et areal med bolig, børneinstitution eller offentlig legeplads. Det er kommunalbestyrelsen, der fastlægger de arealer, der anvendes til bolig, børneinstitution eller offentlig legeplads [Miljø- og Energiministeriet, juni 1999].

Lov om varmforsyning har til formål at fremme den mest samfundsøkonomiske og miljøvenlige anvendelse af energi til bygningers opvarmning og forsyning med varmt vand samt at formindske energiforsyningens afhængighed af olie. Efter loven påhviler det kommunalbestyrelsen i samarbejde med forsyningselskaber og andre berørte parter at udføre en planlægning for varmforsyningen i kommunen. Det er ligeledes kommunalbestyrelsen, der godkender projekter for etablering af nye kollektive varmforsyningsanlæg eller udførelsen af større ændringer i eksisterende anlæg. Det påhviler også kommunalbestyrelsen at følge udviklingen i tilslutningen til den kollektive varmforsyning i kommunen [Miljø- og Energiministeriet, juli 2000].

A.2.2 Bolig- og byfornyelsesområdet

Efter *lov om byfornyelse* påhviler det bl.a. kommunalbestyrelsen at medvirke til at skabe velfungerende byområder og forbedring af generelle levevilkår gennem helhedsorienteret indsats rettet mod boliger, bygninger, fri-

arealer, boligsociale og områdemæssige forhold og at fremme økologiske, ressource- og miljømæssige samt arkitektonisk rigtige løsninger i byfornyelsen [By- og Boligministeriet, september 2000].

Kommunen administrerer ligeledes *lov om individuel boligstøtte*, hvorefter der ydes økonomisk støtte til at bo under hensyn til en række indkomstmæssige og andre vilkår [By- og Boligministeriet, november 1999].

A.2.3 Skole- og uddannelsesområdet

På skole- og uddannelsesområdet og på social- og sundhedsområdet er lovgivningen en væsentlig del af udgangspunktet for de kommunale aktiviteter og målene herfor.

I *lov om folkeskolen* slås det fast, at folkeskolen er en kommunal opgave, og at kommunalbestyrelsen har ansvaret for, at alle børn i kommunen sikres vederlagsfri undervisning i folkeskolen og for at fastsætte mål og rammer for skolernes virksomhed. Ud over at træffe beslutning om bevillinger til skolevæsenet og de økonomiske rammer for de enkelte skoler og om ansættelse og afskedigelse af ledere og lærere, er det bl.a. kommunalbestyrelsens opgave at beslutte om:

- skolestrukturen, herunder antallet af skoler og hver enkelt skoles omfang og
- kommunens inddeling i skoledistrikter [Undervisningsministeriet, juli 2000].

I *bekendtgørelse om befordring af elever i folkeskolen* præciseres det, at kommunalbestyrelsen skal sørge for befordring mellem distriktsskolen og hjemmet eller dets nærhed af elever betinget af klassetrin og længden af skolevejen. Befordringsforpligtelsen kan opfyldes på forskellig måde, bl.a. ved en skolebusordning [Undervisningsministeriet, januar 1995].

Ifølge *færdselsloven* (§3, stk. 3) påhviler det politi og vejmyndighed efter samråd med skolerne at træffe foranstaltninger til at beskytte børnene mod farerne fra den kørende færdsel på deres vej til og fra skole. Bestemmelsen gælder ikke blot for forholdene i umiddelbar nærhed af skolen, men hele skolevejen [Justitsministeriet, april 1978].

Netop inddelingen i skoledistrikter og skolestrukturen sammenholdt med befordringsforpligtelsen og bestemmelsen om sikring af skolevejen rummer nogle lokale muligheder for at begrænse biltrafik i forhold til cykel- og gangtrafik og dermed energiforbruget lokalt.

Lov om folkeskolen er sammen med *bekendtgørelse om skolebiblioteker i folkeskolen* grundlaget for kommunernes aktiviteter med skolebiblioteker. Efter bekendtgørelsen oprettes der ved hver selvstændig skole et skolebibliotek som et pædagogisk servicecenter, der stiller undervisningsmidler til rådighed for undervisningen og bidrager til skolens udvikling ved at formidle relevante informationer. Til skolebiblioteket kan knyttes et medieværksted/medieværkstedsfunktioner. Skolebibliotekerne er en del af et sammenhængende bibliotekssystem og samarbejder med folkebiblioteket i kommunen [Undervisningsministeriet, marts 1995].

Efter *lov om ungdomsskoler* skal kommunalbestyrelsen sikre kommunens unge mellem 14 og 18 år et alsidigt tilbud om ungdomsskolevirksomhed, skal udarbejde en plan for denne virksomhed og afholde alle udgifter hertil [Undervisningsministeriet, september 2000].

Efter *lov om biblioteksvirksomhed* er kommunalbestyrelsen forpligtet til at drive et folkebibliotek med afdelinger for børn og voksne med det formål at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger, tidsskrifter, lydbøger og andre egnede materialer til rådighed såsom musikbærende materialer og elektroniske informationsressourcer, herunder Internet og multimedier. Kommunalbestyrelsen skal så vidt muligt oprette filialer eller iværksætte andre betjeningstilbud, hvor kommunens størrelse og karakter gør det hensigtsmæssigt. Så vidt muligt skal kommunalbestyrelsen også etablere biblioteksbetjening af de børn og voksne, der er afskåret fra selv at komme på biblioteket [Kulturministeriet, maj 2000].

Efter *lov om støtte til folkeoplysende voksenundervisning, frivilligt folkeoplysende foreningsarbejde og Folkeuniversitetet (folkeoplysningsloven)* skal kommunalbestyrelsen sikre rammerne for, at børn, unge og voksne kan etablere og tage del i den frie folkeoplysende virksomhed, der bygger på fællesskab og de enkelte initiativtageres idegrundlag. Kommunalbestyrelsen yder således tilskud til folkeoplysende voksenundervisning (undervisning, studie-kredse, foredragsvirksomhed og debatskabende aktiviteter for voksne og for børn og voksne sammen), frivilligt folkeoplysende foreningsarbejde (aktiviteter for børn og unge, herunder fritids- og ungdomsklubber, og eventuelt til aktiviteter for voksne) og til en start- og udviklingspulje samt stiller offentlige lokaler til rådighed eller yder tilskud til lokaler [Undervisningsministeriet, oktober 2000].

Alt i alt er kommunernes lovmæssige forpligtigelser på skole- og uddannelsesområdet især økonomisk støtte og dækning af personale- og lokalebehov.

A.2.4 Sundheds- og socialområdet

En lang række love og bekendtgørelser er grundlaget for kommunernes aktiviteter på sundheds- og socialområdet. I det følgende er kort omtalt et udvalg af dem.

Efter *lov om forebyggende sundhedsordninger for børn og unge* skal kommuner (og amtskommuner) tilrettelægge forebyggende sundhedsordninger, som kan sikre børn og unge en sund opvækst og skabe gode forudsætninger for en sund voksentilværelse, dels i form af en generel sundhedsfremmende og sygdomsforebyggende indsats, dels i form af en individorienteret indsats. Loven indebærer bl.a., at alle børn og unge indtil undervisningspligtens ophør skal tilbydes sundhedsvejledning, bistand samt funktionsundersøgelser ved en sundhedsplejerske. Det betyder bl.a. tilbud om forebyggende helbredsundersøgelser og vaccination mod visse sygdomme. Hvorledes den enkelte kommunalbestyrelse vil tilrettelægge den sundhedsfremmende og sygdomsforebyggende indsats, skal fremgå af en kommunal redegørelse [Sundhedsministeriet, juni 1995].

Efter *lov om tandpleje m.v.* skal kommunalbestyrelsen sikre alle børn og unge under 18 år adgang til vederlagsfri forebyggende og behandlende tandpleje. Tandplejetilbuddet kan enten ske på en kommunal klinik eller hos en praktiserende tandlæge [Sundhedsministeriet, maj 1994].

Efter *lov om hjemmesygeplejerskeordninger* skal kommunerne ved ansættelse af hjemmesygeplejersker yde vederlagsfri hjemmesygepleje efter lægehenvi- sning. Kommunalbestyrelsen har også det direkte ansvar for den sundhedsmæssige indsats og for koordinationen af hjemmesygeplejerskeordningen med anden virksomhed i kommunen inden for det sundhedsmæssige og sociale område. Formålet med ordningen er at forebygge sygdom, fremme sundhed og imødekomme behovet for hjemmesygepleje i tilslutning til sygdomsbehandling og optræning. Det tilsigtes endvidere, at hjemmesygeplejerskeordningen deltager i forebyggende og sundhedspædagogisk virksomhed til fremme af befolkningens sundhedstilstand. Det forudsættes, at kommunen stiller kontor og kontormæssig bistand til rådighed for hjemmesygeplejersken og eventuelt behandlingslokale til personer med ukomplicerede sygeplejebehov. Det er tillige kommunens opgave at oprette depot med de for hjemmesygeplejen nødvendige rekvisitter, hjælpemidler m.v. [Sundhedsministeriet, marts 1987].

Efter *lov om offentlig sygesikring* har de såkaldte gruppe 1-sikrede (alle der har bopæl her i landet kan vælge denne sikringsform) ret til vederlagsfri lægehjælp ved alment praktiserende læge og ved speciallæge under visse vilkår. Og *bekendtgørelse om befordringsgodtgørelse efter sygesikringsloven* giver ret til befordringsgodtgørelse ved besøg hos speciallæge, såfremt afstanden mellem den sikredes bopæl og konsultationsstedet overstiger 50 km. Der er også her visse yderligere begrænsninger og muligheder. Mens det er amtskommunen, der afholder udgifterne til lægehjælp og medicintilskud, er det kommunen, der afholder udgifterne til befordringsgodtgørelse [Sundhedsministeriet, juli 1998 og Sundhedsministeriet, februar 1996].

Endelig skal kort omtales *lov om sygehusvæsenet*, selv om sygehusvæsenet som bekendt ikke varetages af kommunerne, men af amtskommunerne og Hovedstadens Sygehusfællesskab. Uanset at amtskommunen yder vederlagsfri behandling ved sit sygehusvæsen til personer, der har bopæl i amtskommunen, kan amtskommunen hos bopælskommunen opkræve betaling pr. sengedag for færdigbehandlede patienter [Sundhedsministeriet, august 1995].

Efter loven udarbejder amtsrådet en plan for amtskommunens virksomhed på området, herunder for sygehusstrukturen i amtet. Af hensyn til at yde den bedst mulige behandling ved en vidtgående specialisering, er der igennem årene sket en udvikling af sygehusstrukturen hen imod færre og større sygehuse. Mulighederne for at yde stadig mere specialiserede former for behandling er således sket på bekostning af voksende gennemsnitsafstande til sygehuse for patienter og besøgende pårørende. Set i et bæredygtigheds- perspektiv er dette ikke undersøgt nærmere, men der er dog ingen tvivl om, at hensynet til den bedst mulige behandling må veje tungt i den samfundsmæssige afvejning af de to hensyn.

Hovedindholdet af Sundhedsministeriets lovgivning af betydning for kommunerne er bestemmelser, der betyder udgifter enten direkte i form af refusion af beboernes udlæg og til udstyr, hjælpemidler m.v. eller indirekte i form af administration, personale, lokaler m.v.

Kommunens muligheder for at påvirke sundhedstilstanden blandt kommunens beboere går imidlertid langt videre, end det kommunen er forpligtiget til i henhold til lovgivningen. Dels rummer lovgivningen muligheder for at gå videre end de minimumskrav lovene almindeligvis opstiller, dels påvirkes beboerens sundhed af en række andre forhold end dem, der direkte er omfattet af den lovgivning som sundhedsforvaltningerne typisk administrerer. Sundhedstilstanden kan således påvirkes direkte af en række forhold som f.eks. kostens sammensætning, boligforholdene, eventuel skadelig luftforurening, omfanget af grønne omgivelser, trafikuheld og støj. Kommunens muligheder for en forebyggende sundhedsindsats ligger således også i at sikre en høj standard på sådanne områder.

På det sociale område fastlægger en række love ligeledes rammerne for kommunernes indsats og aktiviteter.

Efter *lov om social service* skal kommunen eller amtskommunen tilbyde rådgivning og støtte for at forebygge sociale problemer og tilbyde en række almene serviceydelser, der også kan have et forebyggende sigte og tilgodese behov, der følger af nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer. Til børn og unge omfatter serviceydelserne, som kommunen skal sørge for, bl.a. det nødvendige antal pladser i dagtilbud i form af daginstitutioner, dagpleje og puljeordninger til børn, de nødvendige klubtilbud og andre socialpædagogiske fritidstilbud til større børn og unge samt forskellige former for tilskud. Til voksne omfatter serviceydelserne, som kommunen skal sørge for, bl.a. anvisning af husly mod betaling, hvis en enlig eller en familie er husvild samt personlig hjælp og pleje, hjælp eller støtte til nødvendige praktiske opgaver i hjemmet og hjælp til at vedligeholde fysiske eller psykiske færdigheder til personer som på grund af midlertidig eller varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer ikke selv kan udføre disse opgaver, tilskud til dækning af udgifter ved ansættelse af hjælpere til pleje, overvågning og ledsagelse til personer med betydelig og varigt nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne og tilbud om midlertidige ophold i boformer til personer, som på grund af betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer har behov herfor [Socialministeriet, januar 2000].

Kommunen administrerer en række sociale love, hvorefter der ydes økonomisk støtte. Det gælder bl.a. *lov om aktiv socialpolitik*, *lov om social pension*, *lov om dagpenge ved sygdom og fødsel* og *lov om delpension* [Socialministeriet, april 2000, Socialministeriet, december 1997, Socialministeriet, marts 2001 og Socialministeriet, juni 1999].

Efter *lov om en aktiv arbejdsmarkedspolitik* skal (amts)kommuner og arbejdsformidlingen gennemføre arbejdsmarkedsindsatsen. Formålet med den aktive arbejdsmarkedsindsats er at give arbejdsgivere, beskæftigede, arbejds- og

uddannelsessøgende tilbud, der kan bidrage til at sikre et velfungerende arbejdsmarked, herunder at give ledige mulighed for på et tidligt tidspunkt at dygtiggøre sig og dermed forbedre deres mulighed på arbejdsmarkedet. Kommunen har ansvaret for at tilvejebringe tilbud om rådgivning og vejledning til ledige kontanthjælpsmodtagere efter reglerne i lov om aktiv socialpolitik, tilbud om udarbejdelse af den individuelle handlingsplan sammen med den ledige, tilbud om jobtræning, tilbud om individuel jobtræning samt tilbud om uddannelse. Disse tilbud gælder ledige kontanthjælpsmodtagere. Kommunen kan endvidere formidle arbejde til personer, der modtager eller søger støtte efter lov om aktiv socialpolitik, til førtidspensionister, til personer med fysisk/psykisk handicap eller særlige sociale problemer. Kommunerne kan selv vælge at gennemføre de tilbud, de har ansvaret for at tilvejebringe eller overlade gennemførelsen til andre mod betaling. De kan dog ikke fraskrive sig ansvaret for tilvejebringelsen af tilbudene [Arbejdsministeriet, januar 2001].

A.3 Andre tilkendegivelser

Enkelte kommunale aktiviteter er i vid udstrækning overladt til det kommunale initiativ. Det gælder f.eks. det meste af den kulturelle virksomhed og mange af fritidsfaciliteterne i kommunerne. Og det gælder tillige aktiviteterne med henblik på erhvervsfremme og turisme. Alligevel kan der på nogle af disse områder være en indirekte statslig påvirkning af stor betydning, f.eks. i form af tilskud eller anden form for hel eller delvis finansiering.

Bilag B. Kommunale udmeldinger

B.1 Hvorslev Kommune

B.1.1 Bæredygtig økonomi

Kommunen tilsigter i kommuneplanforslaget en økonomi, der bl.a. er baseret på indtægter fra erhvervsaktive borgere og et driftigt erhvervsliv, og som indebærer et budget med spillerum til både anlæg og vedligeholdelse uden stigninger i skatteprocenten samt at kommunen i stort omfang er selvfinansierende.

B.1.2 Sundhed, trivsel og velfærd

For *alle grupper* er tryghed og sikkerhed væsentlig, herunder trafiksikkerheden. Hvad angår trafiksikkerhed handler indsatsen om helhedssyn, hastigheder tilpasset de lokale forhold og holdningsbearbejdning af borgerne. Kommunen har den vision, at gader, lokalsamfund og vejstrækninger er udformet, så der ikke forekommer alvorlige færdselsulykker med svært tilskadekomne eller dræbte. Dette realiseres bl.a. ved

- at sikre uheldsbelastede strækninger og kryds,
- at udbedre vejstrækninger med dårlige oversigtsforhold,
- at arbejde med reducerede og differentierede hastighedsgrænser tilpasset de lokale forhold,
- at arbejde for at gøre den enkelte ansvarlig for egne handlinger og adfærd, bl.a. med henblik på at nedbringe antallet af uheld, hvor føreren er påvirket af alkohol,
- at mindske utryghed og barrierer for fodgængere og cyklister og
- at sikre harmoni mellem byrummenes visuelle fremtræden og trafikarealerne.

Trafiksikkerhed i Hvorslev Kommune

Hvorslev kommunalbestyrelse vedtog i oktober 1999 en trafikplan for kommunen, der især handler om, hvilke konkrete foranstaltninger der skulle iværksættes for at fremme trafiksikkerheden i lokalområderne.

Inden for 4 visioner:

- én ulykke er én for meget,
 - hastigheder tilpasset de lokale forhold,
 - medansvar i trafikken og
 - helhedssyn i den trafikpolitiske indsats,
- rummer planen 9 trafikpolitiske målsætninger:
- antallet af dræbte og tilskadekomne i kommunen målt i forhold til andelen skal halveres,
 - andelen af borgere som føler sig utrygge i trafikken skal mindskes,
 - trafiksikkerheden for de bløde trafikanter – især skolebørn og cyklister skal øges,
 - gennemkørende trafik i lokalområderne skal flyttes til det overordnede trafiknet,
 - by- og boligområderne skal trafiksikres så alle trafikanter trygt kan færdes der,
 - cykel- og gangtrafikken til arbejdspladser og fritidsaktiviteter skal øges markant,
 - der skal udarbejdes planer for og anlægges sammenhængende stisystemer i alle skolenære områder,
 - sammenhængende lokale stinet skal kobles til de regionale stinet, og trafiksikkerhedsfremmende initiativer skal indpasses i nærmiljøet og dermed medvirke til et godt og attraktivt by- og landskabsmiljø [Hvorslev Kommune, oktober 1999]

For *børnene* handler indsatsen om pasning, skole og sundhedsforebyggelse. Kommunen har den vision, at tilbuddene skal udvikles, så det enkelte barn kan opøve evner som selvstændighed, kreativitet og kritisk sans og i øvrigt udvikle sig optimalt, såvel intellektuelt, socialt som fysisk. Dette realiseres bl.a. ved

- at fastholde børnepasningsgarantien til alle børn i alderen ½ år til 6 år,
- at udbygge de fysiske rammer, så børnene sikres udfordringer, der kan stimulere deres udvikling ... ,
- at sikre, at folkeskolen værner om begrebet “skolen for alle”,
- at skolens rammer og regler sikrer udfoldelsesmuligheder i trygge rammer ... ,
- at tilbyde sundhedspleje og tandpleje og
- at tilbyde særlig hjælp til truede børn og unge samt deres familier.

For *de ældre* handler indsatsen om ældreboligområdet, forebyggende arbejde og genoptræning samt tilbud til de ældre. Kommunen har den vision at bidrage til at forbedre den enkeltes livsudfoldelse og livskvalitet gennem kontakt, tilbud og samvær, behandling, omsorg og pleje. Dette realiseres bl.a. ved

- at udbygge ældreboligområdet, så det kan tilpasses den enkeltes behov uanset alder og handicap inden for det hovedmålområde, at man kan blive længst muligt i egen egnet bolig,
- at sikre ressourcer til forebyggende arbejde med det formål dels at sikre at raske ældre bevarer helbred, psykisk og fysisk funktionsevne og sociale netværk, dels at sikre en tidlig indsats i forhold til fysiske, psykiske og sociale problemer og
- at komme med tilbud i samarbejde med ældrerråd, pårørende og andre interessenter inden for det hovedmålområde at tilstræbe øget medindflydelse for de ældre.

For *de psykisk syge* handler kommunens indsats primært om praktisk rådgivning, vejledning, pleje og omsorg i samspil med på den ene side amtet og på den anden side de praktiserende læger og speciallæger. Kommunens udgangspunkt for indsatsen er nærhed og mindsteindgreb. Dette realiseres bl.a. ved

- at sikre mulighed for ambulant behandling og støtte i eget hjem,
- at sikre mulighed for behandlings- eller beskæftigelsestilbud i dagtimerne og
- at sikre mulighed for væresteder, bofællesskaber og støtte- og kontaktpersonordninger.

For *de fysisk handicappede* handler indsatsen om at yde bistand efter hjælp til selvhjælpsprincippet med henblik på at skabe en meningsfyldt tilværelse, der rummer værdi for den enkelte. Dette realiseres bl.a. ved

- at yde hjælp til genoptræning, herunder udlån af relevante hjælpemidler,
- at sikre mulighed for genoptræning på sundheds- og ældrecenter med tilknytning til ergoterapeut og

- at sikre mulighed for revalidering og forskellige former for “beskyttet beskæftigelse”.

For *indvandrerne* (flygtningene) handler indsatsen om bosætning, undervisning i dansk og tilbud om uddannelse og arbejde. Kommunen har den vision, at indvandrerne skal føle sig hjemme i kommunen, hurtigst muligt integreres i lokalmiljøet, hurtigst muligt blive selvhjulpne og i øvrigt få den nødvendige støtte uden positiv særbehandling. Dette realiseres bl.a. ved

- at anbefale en bosætning i mindre lokalsamfund i tæt/lave og åbne/lave boligområder, der skønnes at fremme tilknytningen til det nye hjemland,
- at børnenes sproglige udvikling fremmes mest muligt, bl.a. gennem optagelse i kommunale dagtilbud,
- at sikre en tidlig intensiv sprogundervisning for de voksne – herefter er arbejdspladsen den mest betydende “læreplads” for det danske sprog og
- at alle nytilkomne flygtninge inden for 1 år skal i egentlig aktivering rettet mod selvforsørgelse.

Kommunens indsats for *hverdagskulturen* omfatter dels rammerne for kulturens udfoldelse, dels de aktiviteter, der foregår herindunder i foreninger, på aftenskoler og biblioteker samt de selvsåede initiativer og aktiviteter i lokalsamfundene. Kommunen har den vision, at der skal ske en levende og mangfoldig kulturudvikling i kommunen baseret på borgernes engagement og aktive deltagelse og med kommunen som aktiv medspiller. Dette realiseres bl.a. ved

- at folkebiblioteket udvikler sig som informations- og servicecenter, gerne gennem indtægtsdækket virksomhed, herunder som formidler af det informationsteknologiske samfund. Biblioteket skal tilbyde en bred vifte af såvel traditionelle som nye medier og elektroniske datatjenester,
- at forsamlingshuset udvikler og fornyer sit eksistensgrundlag som landsbyernes samlingssted og kulturformidler. I privat regi har forsamlingshusene en ganske særlig rolle som omdrejningspunkt for de lokale aktiviteter. Kommunens bygningsforbedringsudvalg kan give økonomisk støtte til forsamlingshuse og andre bygninger med lignende anvendelse,
- at værne om den lokale kultur- og bygningshistorie, bl.a. ved økonomisk støtte fra bygningsforbedringsudvalget til fredede og bevaringsværdige bygninger i landsbyer og landdistrikter og
- at idrætsforeningerne udvikler deres fritidstilbud under frie rammer og med mulighed for at vælge varierende indhold.

Kommunens indsats for den tekniske forsyning omfatter drikkevand, spildevand, energiforsyning og affald og renovation.

For *vandet* handler indsatsen om sikring af arealer af interesse for vandforsyningen, opsporing og begrænsning af miljøfremmede stoffer i spildevandet og fremme af renere teknologi. Kommunen har den vision, at også fremtidige generationer skal have ret til rent urensset spildevand. Dette realiseres bl.a. ved

- at opfordre vandværkerne til at opkøbe arealer med særlige drikkevandsinteresser til skovrejsning eller rekreative formål,
- at indgå dyrkningsaftaler med landbruget om miljøvenlige driftsformer,
- at afvikle brugen af pesticider på offentlige arealer og i kommunale udstykninger,
- at beskytte vandindvindingsområder mod forurening gennem arealplanlægningen og
- at initiere en øget anvendelse af renere teknologi i den private sektors produktion med henblik på at begrænse mængden af miljøfremmede stoffer i spildevandet.

For *energiforsyningen* handler indsatsen i det åbne land om initiering af brug af biobrændsler eller alternative energikilder og i de landsbyer, der ikke er tilsluttet naturgasnettet, om fremme af mindre fælles kraftvarmeanlæg baseret på halm, træpiller eller flis. Kommunen har den vision at bidrage til den nationale målsætning om at reducere CO₂-udledningen.

For *affald og renovation* handler indsatsen om at øge brugen af renere teknologi og at genanvende en større del af ressourcerne. Kommunen har således den vision at fremme en optimal ressourceanvendelse og anvendelse af en renere teknologi i virksomhederne ved inspiration og gennem dialog mellem det offentlige og de private. Dette realiseres bl.a. ved

- at effektivisere de eksisterende affaldsordninger,
- at etablere nye affaldsordninger,
- at genanvende affaldet, herunder
 - 30 % af dagrenovationen,
 - 50 % af affaldet fra institutioner,
 - 65 % af industriaffaldet,
 - 70 % af affaldet fra affaldsforbrændingsanlæg,
 - 90 % af bygge- og anlægsaffald og
 - 95 % af spildevandsslammet og
- at rådgive og vejlede virksomhederne om affaldsminimering, sortering og genanvendelsesmuligheder.

For *biologisk mangfoldighed og naturbeskyttelse* handler indsatsen om at sikre, at borgernes brug af naturen ikke forringer det biologiske plante- og dyreliv eller nedslider naturen uhensigtsmæssigt, og at land- og skovbrugsproduktionen tilrettelægges på en måde, som ikke forringer levedemulighederne for det vilde plante- og dyreliv og erhvervets eget produktionsgrundlag. Kommunen har den vision at bevare de hjemmehørende plante- og dyrearter, deres variation og deres levesteder. Dette realiseres bl.a. ved

- at afvikle anvendelsen af pesticider i den kommunale drift og pleje af grønne områder og i kommunale udstykninger,
- at udlægge ekstensivt dyrkede eller udyrkede områder omkring søer og vandløb, både for at skabe levesteder og spredningskorridorer og for at omsætte næringsalte fra de tilliggende intensivt dyrkede arealer,

- at beskytte og restaurere vandløb, søer og øvrige biotoper i respekt for det naturlige plante og dyreliv og naturværdierne i øvrigt og
- at fremme en balanceret byvækst og arealanvendelse, der i videst muligt omfang respekterer de eksisterende spredningskorridorer i landskabet.

For *borgerinddragelse og medansvar og agenda 21* handler indsatsen om at styrke det lokale demokrati for derigennem at videreføre og videreudvikle en lang tradition for at involvere borgere og erhvervsliv direkte i beslutninger, der har eller vil få indflydelse på dagligdag og virke. Kommunen har den vision at sikre borgerne et reelt medansvar for udviklingen og samtidig at sikre hensynene til helheden. Dette realiseres bl.a. ved

- at fastholde og udbygge ordninger med brugerbestyrelser i kommunale institutioner,
- at videreføre og udbygge ældreråd og landsbyråd,
- at afholde dialogmøder for at opsamle ideer og forslag til kommuneplanen og
- at etablere debatfora med berørte borgere vedrørende vandværker, vindmøller, flygtninge osv.

B.1.3 Erhvervs- og arbejdsmarked

Kommunens indsats inden for erhvervs- og arbejdsmarkedsområdet omfatter bl.a. aktiviteter omkring uddannelse og kompetenceudvikling, aktivering, revalidering, omlægning fra kontrol- til konsulentaktiviteter og servicering af erhvervslivet med interaktiv kommunikation. Kommunen har den vision at fremme en erhvervsudvikling med afsæt i eksisterende virksomheder og lokale iværksættere i kommunen ud fra gode rammevilkår for erhvervslivet, at denne udvikling skal baseres på virksomhedernes innovationsevne, et privat offentligt samspil og menneskelige ressourcer og at give den enkelte mulighed for at udnytte sine evner og yde sine bidrag til samfundsudviklingen gennem et rummeligt arbejdsmarked. Dette realiseres bl.a. ved

- at medvirke til at virksomhederne i kommunen kan fastholde og tiltrække nye kvalificerede medarbejdere bl.a. ved pasningsgaranti til de yngste, støtte til hverdagskulturen, en dynamisk folkeskole og informationsteknologisk servicering af virksomhederne,
- at fremme en grøn miljøprofil i virksomhederne ved en aktiv kommunal miljøindsats bl.a. med fokus på miljødialog frem for kontrol, forebyggende miljøtilsyn og fremme af netværkssamarbejde mellem virksomhederne,
- at sikre et stabilt investeringsgrundlag til fremme af den lokale beskæftigelse bl.a. ved tidssvarende lokalplaner for alle erhvervsområder, zoner og afstand mellem boligområder og erhvervsområder og at henvise større virksomhedsudvidelser i det åbne land til erhvervsområder og
- at sikre en kompetent og smidig sagsbehandling i den kommunale forvaltning, der kan bidrage til det rigtige beslutningsgrundlag i virksomhederne.

For *uddannelse og kompetenceudvikling* handler indsatsen om voksen- og efteruddannelser. Indsatsen sker først og fremmest på det regionale niveau, idet målet er at der i alle regioner skal være et bæredygtigt uddannelsesniveau, og at der også uden for universitetsbyerne skal være stærke uddannelsesmiljøer.

For *aktivering* handler indsatsen om erhvervsrettet aktivering, erhvervsforberedende aktivering og social aktivering. Kommunen har den vision at få alle ledige i gang. Dette realiseres bl.a. ved

- at formidle eller stille beskæftigelsesmuligheder til rådighed hos private eller offentlige arbejdsgivere eller på Projektcenter Hvorslev og
- at tilbyde kombineret undervisnings- og produktionsprogrammer til unge under 25 år, som ikke har gennemført en ungdomsuddannelse.

For *revalidering* handler indsatsen om økonomisk hjælp og erhvervsrettede aktiviteter, der kan bidrage til, at en person med begrænsninger i arbejdsevnen fastholdes eller kommer ind på arbejdsmarkedet.

For *omlægning fra kontrol- til konsulentaktiviteter* handler indsatsen om at indgå frivillige aftaler med virksomhederne om deres miljøforhold. Kommunen har den vision, at en rådgivende frem for en kontrollerende indsats overfor virksomhederne er mere motiverende og kan være med til at styrke virksomhedernes konkurrenceevne.

For *servicering af erhvervslivet med interaktiv kommunikation* handler indsatsen om at øge virksomhedernes adgang til interaktiv kommunikation og servicebetjening. Kommunen har den vision at udbygge den kommunale hjemmeside med et kommunenet, hvor områdets virksomheder kan koble sig på, så kommunen samlet kan markere sig som et attraktivt investeringsområde.

B.1.4 Tilgængelighed – helhed og sammenhæng i hverdagen

Kommunens indsats inden for temaet tilgængelighed omfatter bl.a. den private servicestruktur, de lokale veje og stier, den kollektive transport, den kommunale strategi for den regionale udvikling, den kommunale bypolitik og den kommunale landsbypolitik.

For *den private servicestruktur* handler indsatsen om tilgængeligheden til et rimeligt detailhandelsudbud og et rimeligt serviceudbud af liberale erhverv. Detailhandelen i de mindre bysamfund er under pres fra de større byer og indkøbscentrene her. Kommunen anser det for sin opgave at medvirke til, at der er god dagligvareforsyning og et vist udbud af udvalgte vareforretninger. Dette realiseres bl.a. ved

- at der er ansat en detailhandelskonsulent, der har til opgave at styrke detailhandelen i det lokale opland og
- at arbejde med at forskønne kommunens 2 kommunecentre under hensyn til, at et attraktivt bymiljø kan understøtte den indsats, som foregår lokalt.

For *de lokale veje og stier* handler indsatsen om vedligeholdelse (specielt vintervedligeholdelse) og trafikikkerhed. Kommunen har den vision, at bosætning i landdistrikter generelt baseres på individuel transport. Visionen for trafikikkerhed er en nul-vision, hvor der ikke sker alvorlige ulykker med tilskadekomne eller dræbte. Dette realiseres bl.a. ved

- at sikre den investerede vejkapital gennem en langsigtet investeringsplan,
- at sikre en forsvarlig glatføregrusning på det kommunale vej- og stinet,
- at antallet af dræbte og tilskadekomne på kommunens veje skal nedbringes og
- at der planlægges og anlægges sammenhængende stisystemer i alle skole-nære områder, herunder sikres sammenhæng mellem de lokale og regionale stinet.

For *den kommunale strategi for den regionale udvikling* handler indsatsen om samarbejde med kommunerne i oplandet for derigennem at gennemføre projekter og serviceordninger, som den enkelte kommune ikke kan løfte alene. Kommunen har den vision, at de enkelte egne og byer må markere deres særpræg og specifikke rammebetingelser samt deres særlige lokaliseringsfordele og styrkepositioner som grundlag for en rollefordeling mellem byer og mellem by og land. Dette realiseres bl.a. ved

- at igangsætte konkrete forsøgsprojekter baseret på lokale ressourcer og behov,
- at fastholde og udvikle lokale tilbud inden for bl.a. uddannelse og sundhedsfremme,
- at fastholde en fælles beredskabskommission,
- at samarbejde om indsamling og renovation,
- at fortsætte støtten til det fælleskommunale miljøcenter i Viborg,
- at fastholde et fælles erhvervs- og turistcenter og
- at etablere et udviklingsråd for Viborg Amts 9 sydligst beliggende kommuner.

For *den kollektive transport* handler indsatsen om såvel lokal som regional busbetjening, skolebuskørsel og forsøg med telebusbefordring. Kommunen har den vision, at den nuværende kollektive trafik som minimum skal fastholdes. Dette realiseres bl.a. ved

- at fortsætte med at subsidiere driften af skolebus-, handicap- og almindelig buskørsel i kommunen,
- at søge at styrke de regionale ruter ind og ud af Århus og Viborg Amter og
- at gøre forsøg med telebusordninger som supplement til den individuelle transport.

For *den kommunale bypolitik* handler indsatsen om at yde tilskud til forskellige byforbedrende tiltag, at forbedre og tilpasse de forskellige former for offentlig service, at yde rådgivning på forskellige områder og sikre et aktuelt og ajourført plangrundlag for de privates aktiviteter og udbygning. Kommunen har den vision, at de 2 største bysamfund i kommunen skal udvikles som

dynamiske centre for handelsliv, erhvervsliv, folkelig kulturudvikling og bosætning. Dette realiseres bl.a. ved

- at fortsætte med kommunale tilskud til idrætsforeninger og haller,
- at tildele hverdagskulturen midler fra kommunens start- og udviklingspulje,
- at fremme kunstnerisk udsmykning af byernes pladser, facader, belægninger m.v.,
- at udbygge og kvalitetsforbedre skolerne,
- at afpasse antallet af institutioner og institutionernes indhold og åbningstider til efterspørgslen,
- at tilbyde handelsstandsforeningerne rådgivning og vejledning om markedsføring, detailhandelsundersøgelser, nye butikskoncepter m.v.,
- at tilbyde rådgivning og vejledning inden for byggesagsbehandling, planlægning og miljøtilsyn,
- at udarbejde lokalplaner og centerplaner, der højner de by- og naturmæssige kvaliteter,
- at fremme eksperimenterende miljørigtigt byggeri og
- at arbejde for øget tilgængelighed for bevægelsehæmmede i byerne.

For *den kommunale landsbypolitik* handler indsatsen om at yde tilskud, at informere, rådgive og på visse områder udvikle og endelig at sikre et aktuelt og ajourført plangrundlag. Kommunen har den vision, at landsbyerne skal kunne udvikle sig som dynamiske og mangfoldige lokalsamfund med fysisk, social og kulturel rummelighed, baseret på borgernes engagement og involvering ud fra lokale behov. Dette realiseres bl.a. ved

- at fortsætte med at yde tilskud til forsamlingshusene,
- at sikre midler til landsbyrådene til at fremme udvikling i landsbyerne,
- at støtte hverdagskulturen i lokalsamfundene fra bl.a. start- og udviklingspuljen,
- at udbrede kendskabet til gårdbutikkernes udbud,
- at udbrede kendskabet til mulighederne for at benytte nedlagte landbrugsjendomme til erhverv,
- at yde landbrug og erhvervsliv en kompetent erhvervsrådgivning, herunder rådgivning om renere teknologi,
- at rådgive om bedre byggeskik i forbindelse med nybyggeri og om- og tilbygninger,
- at arbejde for, at e-handel bliver et reelt alternativ til erstatning for de butikker, der ikke mere findes lokalt,
- at udarbejde landsbyplaner i nært samarbejde med borgerne i landsbyerne og
- at udarbejde det fornødne plangrundlag for etablering af jordbrugsparceller.

B.2 Hillerød Kommune

B.2.1 Detailhandel

Målsætninger for *detailhandelsudviklingen* i kommunen er:

- at styrke bymidten som regionalt handelscenter i Nordsjælland samtidig med, at bymidten udvikles kulturelt, servicemæssigt og boligmæssigt,
- at tilpasse funktioner og arkitektur i den udvidede bymidte til den eksisterende købstadsbebyggelse samtidig med, at byen tilføres et nutidigt præg,
- at bydelscentrene forøger detailhandelsarealet,
- at de mindre lokalcentre opretholdes,
- at der skabes mulighed for butikker i nærheden af boliger,
- at butikker for særligt pladskrævende varegrupper placeres, hvor der er god vejadgang,
- at der i erhvervslokalerne er mulighed for salg af egne produkter i tilknytning til en virksomheds produktionslokaler.

For *bymidten* handler indsatsen om, at der både skabes detailhandelsmæssig udvikling og skabes attraktioner, servicevirksomheder og en fortsat udbygning af boliger. Dette realiseres ved:

- at ledige arealer i bymidten skal kunne byudvikles i sammenhæng med den nuværende bymidte,
- at bymidten udvides med områder, som har god trafikal tilgængelighed,
- at foretage en prioritering af, hvor der ønskes hvilke former for detailhandel i bymidten.

For *bydelscentrene* handler indsatsen om at give mulighed for at udbygge med butikker, hvilket realiseres ved:

- at bydelscentrene kan udvide sine butiksarealer.

For *lokalcentre* handler indsatsen om at opretholde muligheden for at handle dagligvarer tæt på boligområderne, mens der for *butikker uden for centre* fortsat skal gives mulighed for at etablere mindre forretninger, som alene betjener eksempelvis en landsby eller et sommerhusområde.

For de *særligt pladskrævende varegrupper* handler indsatsen om, at butikkerne lokaliseres, hvor der er god vejadgang. Endvidere vurderer kommunen, at disse varegrupper ikke kan indpasses i bymidten, idet dette vil hindre en mere intensiv og hensigtsmæssig udnyttelse af de by- og stationsnære arealer. Dette realiseres ved:

- at de særligt pladskrævende varegrupper placeres i eksisterende industri- og erhvervsområder i kommunen,
- at der ikke er begrænsning på det samlede antal m² i kommunen for disse varegrupper.

For *salg af egne produkter* handler indsatsen om, at der i begrænset omfang skal kunne etableres mindre butikker med salg af egne produkter i tilknytning til en virksomheds produktionslokaler i byområder.

B.2.2 Boliger

Målsætninger for boligudbygning og byfornyelse i Hillerød Kommune er, at:

- Boligudbygningen skal ske med en passende variation i boligtyper, boligstørrelse og ejerforhold.
- Hastigheden i boligudbygningen skal afpasses, så den offentlige service over for borgerne kan fastholdes på et højt niveau.
- Ud over muligheder for opførelse af familieboliger, skal der i planlægningen sikres mulighed for opførelse af boliger for ældre og unge under uddannelse.
- Lokalplanlægningen og kommunens udbud af byggegrunde skal afpasses den lokale efterspørgsel efter boliger.
- Boligudbygningen skal ske inden for rammerne af eksisterende bystruktur.
- En forøgelse af bolig-tallet i Hillerød bymidte skal sikres gennem planlægningen.
- Byfornyelse skal så vidt det er muligt bidrage til renovering af boliger i Hillerød bymidte.
- I forbindelse med projektering af boligbyggeri og byfornyelse skal der ske overvejelser om anvendelse af miljøforbedrende og ressourcebesparende teknologi, materialer og lignede.

Realisering af målene for den fremtidige boligudbygning forventes at kunne opfyldes inden for rammerne af den eksisterende bystruktur.

B.2.3 Erhverv

Målsætninger for erhvervsudviklingen i kommunen er:

- at udvikle den alsidige erhvervsstruktur,
- at udvikle Trollesmindeområdet til lokalisering af større produktions- og forskningsvirksomheder inden for bl.a. medico-, IT- og miljøsektoren,
- at skabe mulighed for udlejningsbyggeri, der giver udviklingsmuligheder for iværksætter-virksomheder og lignende virksomheder,
- at udvikle stationsområdet for etablering af kontor- og servicevirksomheder, der jfr. regionplanen skal lokaliseres stationsnært,
- at varetage hensynet til miljøforholdene i den kommunale planlægning og administration samt i virksomhedernes drift,
- at omdanne og renovere eksisterende erhvervsområder, så de bringes i overensstemmelse med nutidige krav og normer.

Realisering af disse mål skal bl.a. ske ved:

- at virksomheder placeres efter, hvor meget de påvirker det omgivende miljø med hensyn til bl.a. størrelse, produktionens omfang og trafikbehov
- at de fleste erhvervskategorier, undtagen egentlig tung erhvervsvirksomhed, kan indpasses i center- og boligområder for derved at sikre en alsidig erhvervsstruktur
- at sikre arealer og udvikling for erhvervsområder
- at arbejde med en helhedsplan for Hillerød stationsområde for at styrke den kollektive trafik.

B.2.4 Trafik

Af forslag til kommuneplan fremgår det, at kommunens ønske er at skabe en balance mellem udvikling og miljø gennem følgende mål:

- at påvirke trafik- og transportarbejdets omfang og fordeling på transportmidler,
- at forbedre alternativerne til biltransport,
- at begrænse forureningsproblemerne,
- at foretage nyorientering af trafikinvesteringerne,
- at styrke planlægning og forskning på trafikområder.

Realisering af målene for *vejnettet* skal ske ved:

- at fredeliggøre bymidten og boligområderne og lede den gennemkørende trafik udenom,
- at samle den resterende trafik på få veje, hvor hastigheden søges dæmpet,
- at hastigheden på trafikvejene i de mindre byer søges dæmpet,
- at trafikvejene giver god tilgængelighed til de overordnede funktioner og bydele i kommunen,
- at trafikvejene har kapacitet til at afvikle biltrafikken med et rimeligt serviceniveau,
- at trafikvejene lever op til fundamentale krav om sikkerhed, tryghed og begrænsning af trafikens miljøgener,
- at bilernes hastighed på lokalveje i boligområder bør begrænses mest muligt.

Realisering af målene for *vejnettet* skal bl.a. ske ved:

- at der etableres et sammenhængende stisystem for hele kommunen,
- at der etableres et stirutenet,
- at gående og cyklende trafikanter adskilles fra biltrafikken på trafikvejene.

Realisering af målene for *den kollektive trafik* skal bl.a. ske ved:

- at den kollektive trafik bliver et godt og reelt alternativ i alle byområder,
- at der i byområder er en maksimal gangafstand på 400 m fra bolig til busser, at busserne afgår på faste minuttal hver time og at en buslinie kører på de samme veje ud og hjem,
- at der stilles tilsvarende krav til betjeningen i landområder,
- at eventuelle udvidelser af driften eller kørsel på andre eller flere vejstrækninger kan lade sig gøre,
- at sørge for gode betjeningsmuligheder af nye byområder,
- at der er gode omstigningsmuligheder mellem busser og tog på Hillerød Station,
- at de regionale buslinier har god adgang til terminalområdet fra det overordnede vejnet og
- at der er gode skiftemuligheder mellem individuel trafik (cykel, bil) og den kollektive trafik (bus, tog).

B.2.5 Agenda 21

Strategien for Agenda 21 er:

- at mindske miljøbelastningen,
- at Hillerød Kommune hvert 4. år udarbejder en miljøplan samt hvert år en miljøredegørelse i form af et grønt regnskab,
- at der indføres miljøledelse i alle kommunale institutioner, skoler, tekniske driftsområder m.v.,
- at miljøforhold indgår i alle nye indkøbsaftaler,
- at byen fortættes,
- at det eksisterende vejnet udnyttes bedre,
- at der udarbejdes retningslinier for miljøhensyn i kommunale bygge- og anlægsarbejder,
- at nuværende og tidligere vandhuller registreres som grundlag for oprensning og genskabelse,
- at der gennemføres kampagner og oplysning om rigtig færdsel i naturen samt om adgangsmuligheder,
- at samarbejde mellem borgere, virksomheder og organisationer spiller en væsentlig rolle i Agenda 21-arbejdet,
- at kommunen fortsat vil støtte lokale Agenda 21-aktiviteter samt støtte ansættelse af en grøn guide,
- at der oprettes et Agenda 21-råd,
- at der samarbejdes med erhvervslivet i kommunen,
- at miljø, sundhed, sociale forhold m.v. samtænkes i de aktiviteter, der sættes i gang,
- at den interne koordinationsgruppe fortsat vil sikre samspillet mellem miljø og de øvrige områder af den kommunale organisation,
- at miljøledelse ligeledes omfatter undervisning og pædagogik, og
- at sager, der forelægges de politiske udvalg, vil blive miljøvurderet.

Agenda 21 i Hillerød Kommune

I 1996 blev der udarbejdet en kvalitetsplan for et Agenda 21-projekt med det formål at fremme en bæredygtig udvikling i Hillerød Kommune. I kvalitetsplanen sættes der lighedstegn mellem bæredygtig udvikling og livskvalitet. Livskvalitet er ikke søgt defineret, og i det faktiske Agenda 21-arbejde er bæredygtighed blevet opfattet som miljømæssig bæredygtighed. Ønsket er at udvide Agenda 21-arbejdet, så de sociale og kulturelle forhold i højere grad inddrages, og der peges derfor på en projektorganisation, som kan dække såvel de miljømæssige som de sociale og kulturelle forhold. Resultatet af Agenda 21 er, at der er igangsat en lang række projekter for at gøre kommunens egen drift mere miljøvenlig, og der er arbejdet med aktiv borgerinddragelse i forbindelse med specifikke projekter.

B.2.6 Natur

Målsætningerne for det åbne land er:

- at sikre og udvikle de grønne kiler imellem by og land,
- at der tages størst muligt hensyn til et aktivt jordbrug,
- at arealinteresser i det åbne land prioriterer hensynet til naturen og kulturhistoriske værdier, og
- at adgangen til naturarealer øges for at opnå bedre oplevelses- og udflugtsmuligheder i det åbne land.

Mål for *de bynære grønne områder* er:

- at grønne områder bevares, så der sikres et bæredygtigt grundlag for flora og fauna selv i byen,
- at menneskelige behov for aktiviteter i de nære grønne omgivelser tilgodeses,
- at skabe rammerne for et aktivt friluftsliv for byens borgere og etablere en sammenhængende stiforbindelse i og langs naturområder,
- at dialogen med borgere om brugen og plejen af de grønne områder udbygges,
- at der ved byfornyelse og byudvikling skal sikres tilstrækkelige grønne områder,
- at der ved indfaldsveje foretages nyplantning af vejtræer for at understøtte den grønne struktur i kommunen,
- at vandhuller og vådområder genskabes og miljørigtig pleje af søer og vandløb sikres, og
- at Hillerød bliver en grøn og blomsterrig by.

B.2.7 Børn og unge

For børn og unge har kommunen målene:

- at der i forbindelse med en pasningsgaranti uden for børneområdet gives en bred vifte af valgmuligheder, både i form af tilbud om daginstitutionspladser og i form af alternative pasningsordninger,
- at pasningsbehovet for de 0-5-årige dækkes i takt med udviklingen,
- at børnene i videst muligt omfang passes i lokalområderne,
- at fritidsordninger, klubaktiviteter, væresteder m.v. for større børn og unge i videst mulige omfang kan tilbydes i lokalområderne og/eller i tilknytning til skolerne, og
- at udvidelsen af skolevæsenets samlede kapacitet - som følge af elevtalsstigningen på 800 elever frem til år 2005 - sker i tilknytning til de eksisterende skoler.

B.2.8 Ældre og handicappede

Kommunens mål for ældre og handicappede beskrevet i kommuneplanfor-slaget er:

- at være forebyggende,
- at kunne give de nødvendige tilbud,
- at sikre et varieret udbud af tilbud til ældre, og
- at satse på egen omsorg.

Dette søges realiseret bl.a. ved:

- at styrke de forebyggende indsatser i lokalområderne ved at plejecentrenes dag- og aktivitetscentre fremover vil blive udnyttet bedre, så flere borgere får adgang til tilbudene,
- at den samlede plejeboligkapacitet fastholdes og udvides, og
- at der arbejdes for at formulere en handicappolitik.

Kommunen påpeger, at realisering af målene på flere punkter vil være afhængig af, hvad det fremtidige behov og den fremtidige efterspørgsel vil vise sig at være, når kommunen undersøger dette.

B.2.9 Kultur og fritid

Kommunens mål for kultur og fritid er:

- at skabe de fysiske rammer for aktiviteter inden for det kulturelle og sociale område,
- at aktiviteter skal støtte og stimulere samspil og samvær mellem børn og voksne, og
- at de skal sikres plads i byen til oplevelser og muligheder for at komme tæt på skovene og det åbne land.

Målene realiseres bl.a. ved:

- at der etableres en Viden- og Kulturpark til at efterkomme et øget behov for at indhente information og viden,
- at der fortsat planlægges for etablering af et Natur- og Kulturhistorisk Center,
- at der sikres mulighed for bynær placering af et vandrehjem,
- at campingpladsens fremtid sikres,
- at lokale idrætsanlæg udbygges og opretholdes, og
- at mulighederne for udbygning med idrætshaller og -anlæg fastholdes

B.2.10 Forsyning

Der er udarbejdet en strategi og handleplan for hver affaldstype, hvor hovedvægten lægges på kildesortering af dagrenovation, øget genanvendelse af affald, der tilføres genbrugsstationen, og øget genanvendelse af erhvervsaffald. Af kommuneplanforslaget fremgår, at målene for forsyning er:

- at der skal sikres en sikker og stabil forsyning med stor bevidsthed om miljøforhold og ressourceforbrug,
- at forøge tilslutningen til de eksisterende ledningsnet for varmforsyningen,
- at reducere affaldsmængderne, dernæst sikre at affaldet genanvendes i videst muligt omfang samt at kvaliteten i affaldshåndteringen er størst mulig,
- at affald der ikke kan genanvendes skal forbrændes under produktion af el og varme,
- at affald der ikke kan genanvendes eller brændes, skal deponeres,
- at mængden af deponi skal begrænses, og
- at mindst 67% af affaldet i år 2004 genanvendes.

For varme realiseres målene bl.a. ved:

- at nye bolig- og erhvervsområder kan tilsluttes fjernvarmenettet,
- at hovedledninger forventes anlagt i mindre områder, hvor elopvarmning har været dominerende, og
- at den kollektive varmforsyning udbygges i forbindelse med erhvervsudbygning på Trollesmindeområdet.

For vand realiseres målene bl.a. ved:

- at der vil være mere kontrol med vandforsyningen, og
- at mindre enkeltanlæg tilskyndes til at blive tilsluttet almen vandforsyning.

For spildevand realiseres målene bl.a. ved:

- at centralreanseanlægget og reanseanlæggene i de mindre bysamfund udbygges,
- at der bygges sparebassiner, faskiner og etableres bedre rensning ved overløbsbygværkerne, og
- at det eksisterende afløbssystem renoveres.

For affald realiseres målene bl.a. ved:

- at frasortering af organisk dagrenovation udbygges, når erfaringsgrundlaget på biogasområdet er tilstrækkeligt,
- at elektronikaffald indsamles særskilt gennem de etablerede ordninger,
- at kasserede biler skal anvises til godkendte miljøcertificerede autoophugger, og
- at der på sigt skal indsamles alle typer af batterier, når der er fundet egnede behandlings- og sorteringsmetoder.

B.2.11 Miljøplan 1999

I 1999 blev Hillerød Kommunes Miljøplan offentliggjort. Miljøplanen består af detaljerede handlingsprogrammer for 6 hovedområder: energi, affald, miljø- og sundhedsskadelige stoffer, de biologiske ressourcer, vand og Agenda 21. For hvert område beskrives målsætninger, og hvordan målene nås.

Hillerød Miljøplan 1999

Ansvaret for opfyldelse af målsætningerne i Miljøplan 1999 opdeles på Hillerød Kommune som myndighed og som virksomhed, Hillerød Kommunes indsats i forhold til borgere, virksomheder o.a. og endelig gives eksempler på, hvordan man selv kan bidrage som borger.

Hvert år udarbejdes endvidere en *miljøredegørelse med grønt regnskab*, som er en årlig evaluering af Miljøplanen. I redegørelsen præsenteres stedet for gennemførelsen af handlingsprogrammerne i Miljøplan 1999 og det vurderes, om der er behov for at ændre handlinger for at nå målene.

Gennemførelsen vises ved hjælp af indikatorer for de enkelte hovedområder:

Energi og transport: elforbrug, energiforbrug i institutioner, CO₂ udledning m.v.

Affald: affaldsmængder, fordeling på behandlingsformer m.v.

Miljø- og sundhedsskadelige stoffer: tilsyn med virksomheder og landbrug, farligt affald.

Biologiske ressourcer: grønne områder, overholdelse af recipientkvalitetsmålsætninger.

Vand: vandforbrug, rensningsgrader m.v.

Agenda 21: implementering af Agenda 21-projekter generelt.

Et mål for *energi* er:

- at energiforbruget og miljøbelastningen herfra skal bringes ned.

Dette realiseres bl.a. ved:

- at fremme anvendelsen af vedvarende energi uden for områder med kollektiv varmforsyning,
- at rådgive om energibesparelser, og
- at udarbejde pendlerplaner.

Kommunens mål for affald er:

- at reducere den samlede mængde af affald gennem i første omgang at undgå, at affaldet opstår,
- at nedbringe den mængde affald, der deponeres,
- at medvirke til udviklingen af genanvendelsesteknologier,
- at prioritere lokal affaldsbehandling og
- at samarbejde med andre myndigheder og kommuner, samt virksomheder og affaldsselskaber.

Dette realiseres bl.a. ved:

- at udarbejde en strategi for erhvervsaffald,
- at udarbejde en ny gebyrpolitik,
- at skabe størst mulig genanvendelse/behandling af affald fra kommunale bygge- og anlægsarbejder,
- udbygge papir- og glasindsamling og
- udarbejde informationsmateriale i tilknytning til nye ordninger.

For *miljø- og sundhedsskadelige stoffer* er kommunens mål:

- at kontrollere virksomheders forbrug og udledning af stoffer, der er skadelige for miljøet eller for menneskers helbred,
- at indgå i en fortsat, konstruktiv dialog med virksomheder og landbrug om tiltag, der kan reducere forbrug og udledning af skadelige stoffer,
- at indgå som aktiv sparringspartner i miljøstyringsprojekter på virksomheder,
- at reducere egen anvendelse af miljø- og sundhedsskadelige stoffer og
- at nedbringe tidsforbruget på behandling af miljøklager.

Dette realiseres bl.a. ved:

- at arbejde for, at 25 virksomheder har foretaget miljørevision eller har indført miljøledelse inden 2003,
- at udføre informationsaktiviteter som en del af miljøtilsynet,
- at indføre påbud mod brug af pesticider på alle kommunale arealer,
- at udarbejde en handlingsplan for gennemførelse af en grøn indkøbspolitik og
- at fremme produktionen af økologiske afgrøder.

For *de biologiske ressourcer* er kommunens mål:

- at gennemføre naturgenopretning og -pleje,
- at prioritere naturlige metoder til beskyttelse af vandkvaliteten,

- at vedligeholde grønne områder uden brug af kemiske stoffer eller handelsgødning, og
- at skabe flere og større sammenhængende naturområder.

Dette realiseres bl.a. ved:

- at genskabe overdrevet ved Egedammen inden 2002,
- at begrænse slid på overdrevet gennem etablering af stier og gennem information,
- at gennemføre registrering af vandhuller og områder, hvor der tidligere har været vandhuller/vådområder og
- indarbejde naturhensyn ved udarbejdelse af lokalplaner.

For *vand* er kommunens mål bl.a.:

- at nedbringe vandforbruget,
- at forebygge, at grundvandet tilføres skadelige stoffer,
- at prioritere godkendelsesarbejde og tilsyn over virksomheder samt fokusere på den potentielle risiko for forurening under den fysiske planlægning,
- at udarbejde en strategi for, hvordan kommunen skal varetage oprydningen efter fortidens synder,
- at sikre, at forurenede jord bliver bortskaffet eller indbygget på en økonomisk og miljømæssig forsvarlig måde,
- at bekæmpe forurening fra virksomheder gennem en aktiv kildeopsporing over for potentielle forurenere og
- at igangsætte et måleprogram for 7-10 udvalgte miljøfremmede stoffer.

Dette skal bl.a. realiseres ved:

- at indføre miljøstyring på renseanlægget og
- at øge informationen til borgere, detailhandel og industrielle vaskerier om anvendelse af renere produkter i forbindelse med vaskeprocesser.

B.3 Århus Kommune

Med udgangspunkt i visionen har Århus Kommune formuleret nye hovedmål for den fremtidige udvikling, hvor hovedvægten er lagt på den fysiske udvikling. Forslaget til revision af kommuneplanen (Kommuneplan 2001) er ligesom Miljøhandlingsplan 2000-2003 og den boligpolitiske handlingsplan fra 1999 en opfølgning på handlingsplanen for Århus Kommune i det 21. århundrede. Hovedmålene i forslag til Kommuneplan 2001, som forventes vedtaget i november 2001, er en samling af nye målsætninger samt fortsat aktuelle målsætninger fra kommuneplanen: "Århus Kommune i det 21. århundrede" og temaplaner. Hovedmålene er:

- *Århus - Et dynamisk vækstcenter*
- Århus Kommunes position som Landsdelscenter og Vestdanmarks Hovedcenter skal styrkes såvel regionalt som på landsplan.

- City, Havnen, uddannelses- og forskningsinstitutionerne og det brede kulturudbud skal sammen med såvel de videntunge som de mere traditionelle erhverv spille en stor rolle i denne udvikling og dermed tiltrække arbejdspladser til Århus Kommune som helhed.
- Århus skal fremstå som et markant vækstcenter, nationalt og internationalt, med et stærkt og konkurrencedygtigt erhvervsliv samtidig med, at der skal opnås bedre vilkår for byens borgere og virksomheder, socialt, kulturelt og miljømæssigt. Det betyder, at der skal være et alsidigt udbud af arbejdspladser inden for alle erhverv og brancher.

- *Forskellige slags byområder*

- Århus Kommune skal bestå af mangeartede byområder, som hver har deres funktion, kvalitet og særpræg.

- *Bevaring, fornyelse og udvidelse af byen*

- Byen skal bevares og fornyes sådan, at de byarkitektoniske kvaliteter, der giver byen identitet, fastholdes og øges. For byområderne som helhed drejer det sig om at understrege de landskabelige og kulturelt betingede store træk, som kan være med til både at adskille og samle de forskellige byområder.
- Behovet for byudvikling og byvækst tilgodeses gennem omdannelse af den eksisterende by og ved at bygge ny by.
- Når byområder omdannes, eller der bygges ny by, skal der arbejdes for en blanding af funktioner med henblik på at skabe mere levende byområder. Total integration af funktioner kommer som udgangspunkt kun på tale i de centrale byområder.

- *Århus som erhvervsby*

- Århus-området skal kunne tilbyde velfungerende, konkurrencedygtige erhvervsmiljøer, såvel inden for de mere traditionelle erhverv, herunder transporterhvervene og de miljøcertificerede erhverv, som inden for de mere videntunge erhverv, der rekrutterer arbejdskraften fra de højere uddannelsessteder.
- Af hensyn til en fortsat gunstig erhvervsudvikling skal den overordnede infrastruktur - med hurtige og gode forbindelse til og fra Århus-området på vej, bane og søværts og med interne forbindelser, der gør det let at bevæge sig inden for kommunen - løbende moderniseres og udbygges.

- *Boliger - Byen for alle*

- Århus skal være en god by at bo i, og der skal være plads til alle, også dem man ikke ønsker som nabo.
- Utidssvarende boliger skal renoveres, og der skal etableres nye tidssvarende boligområder i omdannelsesområder. På attraktive steder i tilknytning til den eksisterende by og i tilknytning til landskabet skal der etableres nye tidssvarende boligområder.

- *Byen ved landskabet, åen og bugten*
- Samspillet mellem by og landskab (skovene, ådalene og bugten) skal forstærkes gennem en visuel forbindelse og ved fysisk adgang.
- Byen skal fremtræde som grøn by med gode og mangeartede rekreative muligheder - i mindre målestok i tilknytning til lokalområderne og i større målestok i form af større sammenhængende grønne områder.

- *Tilgængelighed står højt på dagsordenen*
- Byen og byens faciliteter skal være tilgængelige for alle uanset handicap, alder eller livsvilkår.

- *En tættere by, men ikke højere*
- I de centrale byområder, og især i City, skal der kunne bygges tættere på en måde, der afspejler det høje aktivitetsniveau. I lokalområdernes bymidter og samlingssteder må der bygges mere koncentreret end i yderområderne.
- Som udgangspunkt må der kun bygges højt, hvis det funktionelt og visuelt kan styrke byområdet.

- *Trafikken - En nødvendig forudsætning*
- Århus-området skal fortsat have et velfungerende og alsidigt trafiksystem, der matcher erhvervslivet og borgernes behov. Miljøbelastningen må imidlertid ikke stige og skal helst reduceres. Det er derfor nødvendigt at styrke den kollektive trafiks konkurrenceevne, ligesom der løbende skal ske en forbedring af cyklisternes og fodgængernes vilkår.

- *Levevilkår, livsstil og sundhed*
- Der skal lægges vægt på en bæredygtig udvikling, der tilgodeser hensynet til miljøet, og som forstærker interessen for gennemførelse af byøkologiske initiativer.
- I forbindelse med den efterfølgende detailplanlægning skal der tænkes i fysiske rammer, der er egnet til at fremme sundheden og give udfoldelsesmuligheder.

- *Investeringer må ikke gå til spilde*
- Byudviklingen skal altid tilrettelægges med en høj grad af hensyntagen til allerede foretagne investeringer - sådan at de eksisterende faciliteter som veje, skoler m.v. udnyttes optimalt.

Lokal Agenda 21 i Århus

Som opfølgning på Rio-konventionen blev kommuneplanen "Århus Kommune i det 21. Århundrede" vedtaget i 1997. Planen bygger på tre dimensioner for bæredygtighed: den sociale og kulturelle bæredygtighed, den økonomiske bæredygtighed og den fysiske bæredygtighed. Ledetråden for Århus Kommunes udvikling er at se de tre dimensioner i en sammenhæng for at understøtte gode leve- og arbejdsvilkår. Planen følges op af et handlingsprogram, der gælder 4 år ad gangen, hvormed kommuneplanens målsætninger konkretiseres via handlinger og initiativer. Initiativerne er knyttet til 6 ønsker for fremtiden: "Aktiv medvirken, råderum og dialog", "Alle skal indgå i samfundet", "Århus - Et dynamisk vækstcenter", "Byen fornyer sig og vokser", "Trafikken ændrer sig" og "Vægt på natur, miljø og omgivelsernes kvalitet". Sidstnævnte ønske er mundet ud i en samlet Miljøhandlingsplan.

B.3.1 Lokalsamfund og byområder

Målsætninger for *lokalsamfund og byområder* er at:

- Århus Kommune skal bestå af velafgrænsede lokalsamfund, der hver for sig har en rolle at udfylde.
- De centrale dele af Århus Midtby (City) skal fortsat være kommunens, landsdelens - og i visse henseender - Vestdanmarks handels-, servicemæssige og kulturelle hovedcenter.
- Større erhvervsområder og erhvervsvirksomheder placeres primært der, hvor den trafikale tilgængelighed er størst.
- I forstæderne i den sammenhængende by skal der både være boliger og arbejdspladser.
- I de fritliggende bysamfund - forstæder, der er omgivet af åbent land - lægges hovedvægten på boligfunktionen og tilhørende servicefunktioner, som også betjener de omliggende små landsbyer.

Disse målsætninger søges realiseret gennem følgende strategier:

- De arealmæssige dispositioner og prioriteringer skal understøtte Citys funktion som hovedcenter.
- I hovedcentret skal bygninger og ledige arealer først og fremmest bruges til følgende funktioner: berettiget udvidelse af eksisterende centervirksomhed; kulturfaciliteter, som henvender sig til et større opland end kommunen; forlystelser; specialbutikker; anden handelsvirksomhed, som henvender sig til et bredt publikum; servicevirksomheder, som henvender sig til udenbys gæster; virksomheders hovedsæder samt offentlig service.
- Alle andre funktioner må kun etableres, hvis det kan ske uden at komme i konflikt med hovedcentrets interesser. Traditionelle kontorvirksomheder og lignende henvises fortrinsvis til etagerne over stueetagen.
- Der kan etableres nye boliger i City for dem, der efterspørger og er indstillet på et højt aktivitetsniveau.
- Karré kvarterernes attraktion som boområde skal fastholdes og udvikles, bl.a. gennem fornyelse. Anvendelsen fastlægges derfor primært til boligformål.
- Der skal sikres varierende byområder. Der lægges vægt på, at de forskellige byområder i forstæderne udvikler sig som 'levende' områder med en hensigtsmæssig blanding af erhvervs-, bolig- og rekreative funktioner, der sikrer, at områderne ikke "dør ud" på bestemte tider af døgnet.
- Som princip skal det tilstræbes, at kvartererne i de forskellige forstæder får en overskuelig størrelse, der muliggør en lokal identitet for det enkelte område. Herved vil områdebevidstheden for de mennesker, der bor i eller bruger kvartererne kunne styrkes.
- Centralt i området i de udlagte centerområder lokaliseres butikker samt private og offentlige servicefunktioner.
- Mængden af nybyggeri i forstædernes forskellige byområder afvejes i forhold til størrelsen af det bestående byområde. Udbygningen skal således respektere det eksisterende miljø og imødegå, at der tilføres for meget byggeri over en kortere periode.
- Alsidigheden i de enkelte landsbyer skal fremmes. For at sikre landsbyer-

nes overlevelse er det muligt at etablere boliger og erhvervs- og servicevirksomheder side om side, og muligt at anvende tiloversblevne landbrugsbygninger til andre formål. Samtidig søges trafikmiljøet langs landsbyernes vejnet forbedret.

- Erhvervslokalisering, herunder placering af uddannelsesinstitutioner, sker ud fra et princip om opnåelse af synergieffekt til det omkringliggende miljø og/eller god adgang til det overordnede vejnet.

B.3.2 Byudvikling og byvækst

Målsætningerne for *byudvikling og byvækst* er at:

- De eksisterende byområder omdannes, udbygges og moderniseres i takt med, at nye behov opstår.
- Ved omdannelse af større områder skal muligheden for en bred vifte af byfunktioner til de forskellige behov overvejes med henblik på at skabe levende byområder og dermed højne kvaliteten.
- Fortætning tilvejebringes overvejende i forbindelse med et anvendelses-skift, ved huludfyldninger, ved at inddrage uudnyttede arealer og ved at tilføre yderligere byggemuligheder - hvor det kan give en kvalitetsforbedring i forhold til det pågældende byområde.

Kommunens målsætninger for *byfornyelse og boligforbedring* er at:

- Byfornyelsen skal sikre, at kvaliteten i eksisterende boliger, bygninger, kvarterer og byområder hæves - blandt andet for at imødegå sociale problemer og fysisk nedslidning af boligområder.
- Ved omdannelse af større områder skal tilgrænsende boligområder indtages på et helhedsorienteret grundlag.
- Den væsentligste offentligt støttede byfornyelsesindsats skal målrettes en forbedring af de utidssvarende boliger. Midtbyen har højeste prioritet.

Strategierne for realisering af disse målsætninger er:

- En hurtigere byfornyelsestakt forventes gennemført ved en fælles offentlig og privat indsats.
- Der skal løbende arbejdes for at få skærpet interessen for privat byfornyelse gennem information og initiativer i samarbejde med lokale interessenter. Kommunen har her rollen som formidler og eventuelt katalysator for processen.
- Der skal så vidt muligt gennemføres helhedsorienterede løsninger, der retter sig mod at forbedre de generelle levevilkår og kvaliteter i de forskellige kvarterer. Som udgangspunkt skal kvarterfornyelse kombineres med bolig- og gårdforbedringer. Det forhindrer dog ikke, at byfornyelsen kan tilrettelægges således, at en række enkeltindsatser i boliger, ejendomme, friarealer og kvarterer kan iværksættes uafhængigt af hinanden i et fleksibelt helhedsorienteret rammekoncept.
- Byfornyelsen i Midtbyens karrékvartaler skal i princippet være boligorienteret. Butikker, ikke-genegivende småerhverv og lignende søges opretholdt - medens de miljøforringende erhverv tilstræbes fjernet.
- Etagebebyggelsen fra 1940'erne og 1950'erne forventes overvejende via

privat initiativ givet nutidig standard, således at det er muligt at blive boende i kvarteret uanset alder eller evt. handicap.

- Boligforbedringer må ikke i væsentligt omfang medvirke til en reduktion af antallet af ejerlejligheder. Nye boliger kan komme til ved indretning af boliger i eksisterende tagetager, i tidligere erhvervslejemål og ved nybyggeri i randbebyggelsen.
- De økologiske erfaringer skal i stigende omfang anvendes i forbindelse med gennemførelse af byfornyelses- og forbedringsprojekter.
- Oplysningsarbejdet og samarbejdet med beboere, ejere og organisationer om tilskudsmuligheder, privat byfornyelse og byøkologi fortsætter og videreudvikles.

Kommunens målsætninger for *ny byvækst* er at:

- Større nye boligområder skal som udgangspunkt placeres med hensyntagen til de naturmæssige interesser og grundvandsressourcer og hensynet til at sikre en god trafikal tilgængelighed, som ikke alene er baseret på privatbilisme.
- Ved byudvikling af nye store områder og bydele skal muligheden for en bred vifte af byfunktioner og boligtyper til de forskellige behov overvejes med henblik på at skabe levende byområder og dermed højne kvaliteten.
- Via planlægningen skal det sikres, at der tages hensyn til udnyttelse af den eksisterende kapacitet (vejnettet, institutioner, skoler m.v.).

For undertemaer *tilgængelighed til alle*, handler indsatsen om nærhed til de daglige aktiviteter for alle. Kommunen ønsker, at byen skal kunne bruges af alle og vil tage særlige hensyn til borgere med midlertidige eller varige funktionsnedsættelser. Kommunens målsætning er:

- Reel bevægelsesfrihed og tilgængelighed sikres, så borgere med begrænset bevægelsesfrihed kan gøre brug af byen og dens mange tilbud. Det betyder blandt andet, at bevægelseshæmmede uden besvær skal kunne bruge boliger og boligområder, offentlige bygninger, kulturinstitutioner, butikker m.m.

De kommunale målsætninger for undertemaet *det visuelle miljø - byarkitektur* er:

- Århus Kommune skal kendetegnes ved en god arkitektur og visuelle kvaliteter.
- Byens profil (skyline) og dimensioner skal respekteres og som udgangspunkt fastholdes.
- De forskellige byområders positive særpræg og karaktertræk skal oprettholdes og kvantitativt styrkes.
- Indfaldsvejene skal fremtræde som en harmonisk helhed og med en høj kvalitet ved den arkitektoniske og landskabelige udformning.
- Grænsen mellem byen og det åbne land skal være klar.

B.3.3 Erhverv

Kommunens målsætninger for det tværgående tema *erhverv* er:

- Det er hovedmålet at sikre, at der kan tilbydes erhvervsarealer i Århus Kommune i overensstemmelse med erhvervslivets behov for arealer med den rigtige placering med respekt for det overordnede hensyn til en hensigtsmæssig udvikling af byen.
- Havnens status som en effektiv og konkurrencedygtig havn, der tilgodeser den moderne søtransports behov fuldt ud, skal fastholdes og udbygges.
- Undervisnings- og forskningsinstitutioner skal fastholdes og udbygges med den nuværende placering, ligesom nye uddannelsesinstitutioner skal placeres, så der opstår en synergieffekt.

B.3.4 Boliger

Kommunens målsætninger for *boligområdet* er at:

- Århus Kommune skal være en god by at bo i for alle.
- Der skal til stadighed udvikles forskellige byområder og boligkvarterer, som alle aldersgrupper kan trives i, således at muligheden for reelle valg kan tilgodeses.

Århus' Boligpolitisk redegørelse og handlingsplan 1999-2002

I forbindelse med vedtagelsen af kommuneplanen, "Århus Kommune i det 21. århundrede" i juni 1997 besluttede Byrådet, at der skulle udarbejdes og fastlægges en sammenhængende og helhedsorienteret boligpolitik, der indeholder mål for den boligpolitiske indsats samt en handlingsplan med konkrete initiativer for en 4-årig periode. Resultatet blev "Boligpolitisk redegørelse og handlingsplan 1999-2002", der forelå juli 1999 [Århus Kommune juli 1999]. Boligpolitikken er heri beskrevet ud fra 4 overordnede temaer:

- Samarbejde, indflydelse og dialog.
- Boliger til alle behov.
- Boligbebyggelsens kvalitet og
- Den forebyggende indsats.

Temaet "Samarbejde, indflydelse og dialog" knytter bl.a. an til et mål om, at Århus Kommune skal være foregangskommune i demokratiseringsprocesser og på integrationsområdet. Dette gælder såvel flygtninge og indvandrere som ældre, handicappede, børn og unge.

Temaet "Boliger til alle behov" knytter bl.a. an til mål om, at mangfoldigheden af forskellige byområder og boligkvarterer, som alle aldersgrupper kan trives i, til stadighed skal udvikles, og på en sådan måde at det samtidig tilgodeser muligheden for et reelt valg. Det knytter ligeledes an til et mål om, at der skal sikres fleksible og gode fysiske rammer for varierede bo- og livsformer i de enkelte bydele og kvarterer.

Temaet "Boligbebyggelsens kvalitet" knytter bl.a. an til et mål om, at økologiske hensyn på sigt skal indarbejdes i al byggeri, såvel ved nybyggeri som ved ombygninger, med henblik på at spare på ressourcerne, at opnå bedre driftsøkonomi, at varetage hensynet til et bedre indeklima samt at sikre en langtidsholdbarhed.

Temaet "Den forebyggende indsats" knytter bl.a. an til et mål om, at de initiativer, der iværksættes i bosætningsstrategien ikke må være diskriminerende over for en bestemt befolkningsgruppe. Det er f.eks. ikke tilladt at udelukke flygtninge og indvandrere fra muligheder og rettigheder, som andre har.

- Der skal så vidt muligt være boliger af alle typer i alle lokalsamfund, og der skal være boligtilbud til alle mennesker, også til de "udstødte" grupper.
- Der skal sikres fleksible og gode fysiske rammer for varierende bo- og livsformer i de enkelte bydele og kvarterer.
- Ved planlægning af nye boområder skal der i forbindelse med fastsættelse af udbygningstakten indgå overvejelser om sociale problemstillinger.
- Det tilstræbes, at alle lokalsamfund skal rumme mindst én skole, og at nybyggeri etableres fysisk og tidsmæssigt, således at den eksisterende skolekapacitet udnyttes optimalt.

B.3.5 Detailhandel

For *City* er kommunens målsætning, hvad angår *detailhandel*, at:

Århus City skal udvikles og styrkes som et overordnet center og vedblive at fungere som det naturlige og specialiserede center, der afspejler en landsdelsfunktion og positionen som Vestdanmarks hovedcenter.

For *bydelscentrene i de sammenhængende byområder* handler indsatsen om at åbne op for en udvidelse og modernisering inden for de eksisterende centre. Kommunens målsætning er at:

- Inden for det sammenhængende byområde skal de eksisterende og afgrænsede større bydelscentre medvirke til at opretholde en god serviceforsyning samt et alsidigt butiksudbud i første række til betjening af de nærliggende bydele. De øvrige bydelscentre skal primært forsyne de nærliggende bydele med dagligvarer.

For *lokale butikcentre i de fritliggende byområder* er kommunens målsætning at:

- I de fritliggende byområder skal der så vidt muligt ved en central placering i området sikres mulighed for nære, daglige indkøbsmuligheder.

Uden for centrene handler indsatsen om at sikre lokal betjening, dog uden at et områdes butikker tilsammen kommer til at betjene et større område end det nærområde, de er en del af. Kommunens målsætning er at:

- Uden for centerområder skal der sikres mulighed for at etablere mindre butikker i nærheden af boliger og arbejdspladser med sigte på at tilgodese en bekvem adgang til de daglige indkøb.

For *butikker med pladskrævende varegrupper* handler indsatsen om at sikre erhvervsområder til særligt pladskrævende butikker, og målsætningen er at:

- Butikker, der forhandler pladskrævende varegrupper, skal placeres i byområder, hvor der er god tilgængelighed for alle trafikarter, herunder specielt god kollektiv trafikbetjening og god vejadgang.

For *erhverv med salg af egne produkter* er målsætningen, at:

- Der skal i erhvervsområder være mulighed for salg af egne produkter i tilknytning til virksomhedens produktionslokaler.

For *trafikal tilgængelighed til butikker* handler indsatsen om at sikre nem adgang til alle center- og butikstyper som forudsætning for en velfungerende detailhandel. Der skal således være god trafikal tilgængelighed til ethvert butiksområde, hvilket indebærer:

- at City skal sikres god trafikal tilgængelighed for alle trafikformer inklusive cyklende og gående.
- at større bydelscentre især skal sikres god biltilgængelighed og betjening med kollektiv trafik, men også sikres god tilgængelighed for cyklende og gående.
- at mindre bydelscentre og butikker uden for centerområderne især skal sikres god trafikal tilgængelighed for cyklister og gående, men også sikres god tilgængelighed for biler og kollektiv trafik.

B.3.6 Natur, rekreation og beskyttelse af landskabet

For *byens grønne områder* er kommunens målsætninger at:

- Det grønne skal være en integreret del af bysamfundet. Det tilstræbes, at alle borgere sikres nem og ligelig adgang til natur og rekreative områder. Det grønne skal være en æstetisk og rekreativ ramme om bylivet.
- I byen skal der etableres trafiksikre forbindelser for lette trafikanter fra boligområder til de grønne områder og bynære landskaber via sammenhængende net af grønne korridorer.
- Byens parker og grønne områder skal bevares som rekreative områder, og skal sammen med de grønne korridorer udgøre et grønt netværk i byen.

For *forbindelsen mellem byen og det åbne land* er kommunens målsætninger at:

- Der skal skabes god tilgængelighed for lette trafikanter mellem by og land.
- De grønne kiler skal bevares som rekreative områder i direkte tilknytning til byen. Tilgængeligheden til kilerne fra byens boligområder skal være god.

For de *bynære fritidslandskaber* er kommunens målsætninger, at:

- De bynære landskaber skal gøres mere tilgængelige for rekreativ udnyttelse.
- Skovarealet skal udvides. Nye skove placeres dels tæt på boligområder, som ikke i forvejen har skove i nærheden, så de tjener rekreative funktioner, dels skal skovene beskytte sårbare grundvandsmagasiner.

For *natur- og landskabsværdier samt kulturspor* er kommunens målsætninger at:

- De naturmæssige værdier og den biologiske mangfoldighed skal værnes og styrkes. En mosaik af store og små naturområder skal beskyttes. Endvidere skal spredningsvejene for vilde planter og dyr sikres og udbygges.
- Der skal værnes om landskabelige værdier og kulturhistoriske spor.
- Værdifulde naturområder og landskaber skal sikres og danne kerneområder for et sammenhængende net af naturområder.

For *det åbne land* er kommunens målsætninger at:

- Det åbne land opretholdes primært til jordbrugsformål, men med øget pleje af naturmæssige og rekreative muligheder.
- Der skal gøres en særlig indsats for at sikre et velfungerende vandmiljø. Det gælder såvel grundvand som overfladevand.
- Der skal skabes bedre rekreative færdselsmuligheder i det åbne land.

B.3.7 Kultur og fritid

Kommunen vil:

- tilrettelægge sine skole- og kulturtilbud, så de fremmer aktiv deltagelse i samfundslivet og det demokratiske samfund,
- sikre udviklingen af den enkeltes kundskaber og færdigheder, som kan understøtte de faglige, kulturelle, sociale og personlige kompetencer,
- sikre kvalitative fritidstilbud for børn og unge,
- fremme kulturel fornyelse og støtte bevarelse af kulturarven og den kulturelle tradition, og
- støtte kulturelle aktiviteter i deres mangeartede og ligeværdige udtryksformer.

Kommunen målsætninger for kultur og fritid er at:

- Fritids- og kulturaktiviteter med tilknytning til et eller flere lokalsamfund prioriteres som hovedregel højere end faciliteter for hele kommunen.
- Etablering af nye fritids- og kulturaktiviteter skal primært ske på baggrund af lokalt initiativ, og der lægges vægt på samarbejde med alle brugere.
- Faciliteterne skal i vid udstrækning tage udgangspunkt i fælles, fleksible fysiske rammer. Genbrug af bygninger har, hvor dette er muligt, høj prioritet.
- I nærmiljøet skal der gives plads til idrætsfaciliteter, som også tilgodeser behovet for spontan idræt og leg.
- Friluft- og idrætsaktiviteter skal indpasses som et naturligt element langs kyststrækningen.
- Større fritidsanlæg, herunder anlæg til særligt støjende aktiviteter, placeres så vidt muligt spredt i kommunen. Anlæggene placeres, hvor eventuelle miljømæssige gener kan begrænses mest muligt.
- Hvert lokalsamfund skal selvstændigt biblioteksbetjenes. Betjeningen kan ske ved et bibliotek eller en bogbus.

B.3.8 Trafik

Kommunens målsætninger for *trafik* er at:

- Det samlede biltransportarbejde skal begrænses, så energiforbruget til transport kan nedbringes, og trafikken miljøbelastning reduceres, i overensstemmelse med regeringens transporthandlingsplan.
- Der skal etableres en sammenhængende trafik infrastruktur, som sikrer god tilgængelighed for alle trafikarter under hensyntagen til miljøet. For bilisternes vedkommende må der dog accepteres en vis kødannelse i spidsbelastningsperioderne.

- Den kollektive trafik skal opprioriteres og fungere som et reelt alternativ til privatbilismen.
- Forholdene for de bløde trafikanter skal forbedres. Kortere bilture skal i højere grad erstattes af gang- og cykelture, så biltransportarbejde, støj og luftforurening kan nedbringes, og sundheden i befolkningen forbedres.
- Trafiksikkerheden skal forbedres, så antallet af dræbte og tilskadekomne i trafikken nedbringes.
- Godstransporten skal effektiviseres under hensyntagen til miljøet, så specielt de centrale bydele aflastes for lastbiler.

B.3.9 Tekniske anlæg

Kommunens målsætninger for *affaldsdeponeringsanlæg* er at:

- Arealreservationer til eventuel etablering af losseplads ved Studstrup og Malling opretholdes indtil videre.

Kommunens målsætninger for *vindmøller* er at:

- Større vindmøller opføres i mindre grupper med 3-5 vindmøller i hver. Der udpeges et antal områder til byggeri af større møller.
- Udpegning af egnede områder og placering af enkelte møller sker, så vindenergien udnyttes optimalt og med størst muligt hensyntagen til det åbne land og de omkringboende.
- Uden for de udlagte vindmølleområder må der kun opføres husstandsmøller og evt. foretages udskiftning af eksisterende møller.
- Der skal være mindst 3 vindmøller i et vindmølleområde, inden der opføres vindmøller i et nyt vindmølleområde i lokalsamfundet

B.3.10 Miljøhandlingsplan 2000-2003

Århus miljøhandlingsplan 2000-2003

Som led i opfølgningen af kommuneplanen "Århus Kommune i det 21. århundrede" har Århus Kommune udarbejdet en miljøhandlingsplan med mål inden for følgende områder: energiforbrug og CO₂, trafik og transport, affald, grund- og drikkevand, vandmiljø, naturen, byøkologi, det visuelle miljø samt grøn indkøbspolitik. Gennem helhedsorienterede miljøhandlingsplaner, der udarbejdes af et tværmagistratsligt udvalg, skabes et grundlag for at prioritere og synliggøre den samlede miljøindsats i Århus Kommune. Miljøhandlingsplanen udpeger de vigtigste miljøparametre vedrørende miljøindsatsen, og der opstilles operationelle mål.

Et mål med handlingplanen er, at miljøforbedringer skal kunne konstateres. Derfor er der i planen opstillet *indikatorer* for, hvor langt man er nået inden for parametrene:

- *Energiforbrug og CO₂* : total CO₂ emission, elforbrugets udvikling m.v.
- *Trafik og transport*: totalt transportarbejde, antal støjbelastede boliger m.v.
- *Affald*: total affaldsproduktion, gennemsnitlige dagrenovationsmængde m.v.
- *Grund- og drikkevand*: årligt vandforbrug, vandtab i forsyningsnettet m.v.
- *Vandmiljø*: udledning af organisk stof, kvælstof og fosfor, badevandskvalitet m.v.
- *Naturen*: antal og art af naturgenopretningsprojekter, antal nyplantede træer m.v.
- *Byøkologi*: forbrug af el, varme og vand pr. beboer, byøkologisk erhvervsetageareal.
- *Det visuelle miljø*: rengøringsarbejde i City, forbrugeres tilfredshed m.v.
- *Grøn indkøbspolitik*: ingen indikatorer endnu.

Århus Kommune udarbejder *grønne regnskaber*, hvori der gøres status for miljøtilstanden og miljøpåvirkningerne i kommunen. De grønne regnskaber skal ligeledes samle op på miljøhandlingsplanens mål.

Kommunens målsætninger for *energiforbrug og CO₂* er:

- at bidrage effektivt til at nå de nationale mål om CO₂-udledning, energieffektivitet og energibesparelser,
- at opnå en vedvarende og omfattende reduktion af energiforbruget,
- at arbejde for at det samlede energiforbrug i Århus Kommune på langt sigt kan leveres af vedvarende energiforsyningsanlæg,
- at reducere det totale el- og varmemeforbrug i Århus Kommunes bygninger og anlæg med mindst 1% om året i den næste 5-års-periode.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at nedsætte et Energibesparelser-/CO₂-udvalg,
- at udmønte mål og initiativer i en energihandlingsplan hvert 5. år og
- at tage initiativ til en øget energispareindsats i Århus Kommunes egne bygninger og anlæg.

Kommunens målsætninger for *trafik og transport* er:

- at begrænse det samlede transportarbejde,
- at modernisere den overordnede trafikinfrastruktur,
- at reducere antallet af støjramte boliger med 2,5% om året og
- at bidrage til at begrænse luftforureningen i overensstemmelse med målsætningerne i regeringens transporthandlingsplan.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at afdække de offentlige ansattes transportvaner i forbindelse med arbejde – og til/fra arbejdet,
- at gennemføre en miljørevision af vejområdet og
- at undersøge muligheden for „Park and Ride“ i Århus Kommune.

Kommunens målsætninger for *affald* er:

- at begrænse affaldsmængde og miljøskadelige stoffer,
- at udnytte ressourcerne i affaldet bedst muligt,
- at reducere miljøbelastningen fra egne anlæg og
- at øge genanvendelsesprocenten fra 70% til 73% og reducere mængden af affald, der skal deponeres fra 4% til 3%.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at gennemføre en forbrugerundersøgelse til afdækning af behov og ønsker, ligesom der indføres valgmuligheder m.h.t. service og beholdervolumen,
- at stille nye krav til forbrugerne om sortering af affald samt følge op med information,
- at gennemføre motivationskampagner,
- at etablere et nyt optisk sorteringsanlæg og
- at etablere affaldssug i Midtbyen for at reducere trafikbelastningen, give et æstetisk løft samt forbedre arbejdsmiljøet for skraldemændene.

Kommunens målsætninger for *grund- og drikkevand* er:

- at tilrettelægge driften af vandforsyningens kildepladser således, at boringer med rester af forurening er mindst mulig i drift,
- at det totale specifikke vandtab skal være under 1600 kbm/km/år,
- at det gennemsnitlige vandforbrug for husholdninger ikke må overstige 48 kbm/person/år og
- at lækageantallet i ledningsnettet ikke må overstige 0,15 brud/km/år.

Dette realiseres ved bl.a.:

- at gennemføre en overordnet beskyttelsesplan for grundvandet i Århus Kommune,
- at iværksætte en indsats over for potentielle punktkilder til forurening af kildepladszonerne og
- iværksætte en analyse af fordele, ulemper og grænseomkostninger ved de forskellige metoder til at spare på vand i husholdninger, institutioner, virksomheder og på ledningsnettet.

Kommunens målsætninger for *vandmiljø* er:

- at bevare og forbedre et rent, varieret og attraktivt vandmiljø,
- at sikre en effektiv bortledning af regn- og spildevand, der skal fungere miljø- og arbejdsmiljømæssigt forsvarligt,
- at begrænse mængden af miljøskadelige stoffer tilledt spildevandet og
- at løse driftsopgaver på kommunens spildevandsanlæg med særlig vægt på kvalitet og såvel økonomisk som ressourcemæssig effektivitet.

Dette realiseres ved bl.a.:

- at udarbejde en ny spildevandsplan,
- at etablere Årslev Engsø, som vil medføre en reduktion i tilledningen af næringsstoffer til Brabrand Sø,
- at sikre vandløbenes fysiske tilstand,
- at gennemføre en analyse af, hvilke andre virkemidler Århus Kommune kan anvende eller udvikle for at målsætningerne for søer og åløb kan opfyldes,
- at fortsætte en systematisk sanering af det offentlige kloakanlæg,
- at gennemføre de nødvendige tiltag til sikring af badevandskvaliteten ved Giber å's udløb.

Kommunens målsætninger for *naturen* er:

- at bevare den biologiske mangfoldighed,
- at øge naturindholdet i kommunen gennem aktiv indgriben,
- at skabe smukke rammer til friluftsliv og rekreation,
- at skabe flere nye levesteder for den vilde natur i det åbne land,
- at reducere forureningen af naturområderne,
- at skabe et netværk af naturlokaliteter, så planter og dyr har mulighed for at sprede sig i landskabet,

- at synliggøre bynaturen og ændre holdningerne til natur i byen,
- at gøre naturområderne tilgængelige for befolkningen uden at forringe naturværdierne væsentligt.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at udvide/genoprette naturlokaliteter, der knytter sig til vandmiljøet,
- at koordinere skovrejsning og grundvandsbeskyttelse,
- at oprette grønne korridorer i byen til sikring af bynaturen,
- at genoprette træbestanden i byen efter elmesyge og
- at omlægge store dele af den kommunalt ejede landbrugsjord til økologisk jordbrug.

Kommunens mål for *byøkologi* er:

- at reducere energiforbrug og tilstræbe andre byøkologiske krav opfyldt og
- at inddrage borgerne i lokale byøkologiske forsøg.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at igangsætte et kommunalt konkurrenceprojekt til en tæt-lav boligbebyggelse,
- at udarbejde en samlet vejledning med byøkologiske anbefalinger rettet mod det private byggeri og
- at udarbejde en økologisk guide over byggeri.

Kommunens mål for *det visuelle miljø* er:

- at forsætte bevaringshensynet ved byggeri i byområder med bevaringsværdi,
- at øge det visuelle miljøes betydning som kriterium for udformningen af trafik anlæg og
- at udvikle designmanualen for Århus.

Dette realiseres ved bl.a.:

- at forbedre det visuelle miljø i City,
- at etablere en database (guide) med eksempler på visuelt vellykkede projekter og
- at udvikle en elektronisk bymodel, så planlagte ændringer i byen kan visualiseres, inden de gennemføres.

Kommunens målsætninger for *grøn indkøbspolitik* er:

- at stille krav til leverandørerne og de kommunale indkøbere om at lægge vægt på miljøhensyn i indkøbsbeslutningen,
- at miljøhensyn indgår på lige fod med pris og kvalitet og øvrige parametre ved indkøb i Århus kommune og
- at udarbejde standardbetingelser for indkøb.

Dette skal realiseres ved bl.a.:

- at afholde kurser for kommunale indkøbere vedrørende miljøindkøb,
- at vurdere nye aftalers miljøeffekt og
- at øge andelen af økologiske fødevarer og samtidig undersøge, hvorledes fødevarernes næringsstoffer bringes tilbage til landbrugsjorden.